

Α.Τ.Ε.Ι ΗΠΕΙΡΟΥ
Σχολή Μουσικής Τεχνολογίας
Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής

**Το ελληνόφωνο πολυφωνικό τραγούδι της
Αλβανίας και η ελληνική μειονότητα:
-Κοινωνία -Ιστορία -Πολιτική -Μετανάστευση**

Πτυχιακή εργασία:

Αλεξάνδρα Διαμάντη

ΑΜΦ: 927

Υπό την εποπτεία της

Ασπασίας Θεοδοσίου

Άρτα

Μάιος 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	3
Εισαγωγή.....	4
Κεφάλαιο 1^ο – Η σοσιαλιστική Αλβανία.	
1.1. Η αφύπνιση της αλβανικής εθνικής συνείδησης και η ανεξαρτησία της Αλβανίας.....	8
1.2. Η σοσιαλιστική ανοικοδόμηση.....	11
1.3. Η σταδιακή απομόνωση της Αλβανίας.....	15
Κεφάλαιο 2^ο – Το Βορειοηπειρωτικό ζήτημα	
2.1. Η αυτονομία της Βορείου Ηπείρου.....	19
2.2. Η αφομοίωση της ελληνικής μειονότητας.....	22
Κεφάλαιο 3^ο – Το πολυφωνικό τραγούδι	
3.1. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του πολυφωνικού τραγουδιού	31
3.2. Η διαμάχη Ελλάδας και Αλβανίας για την καταγωγή του πολυφωνικού τραγουδιού.....	39
3.3. Ο ρόλος και η προσαρμογή του πολυφωνικού τραγουδιού στα πλαίσια της σοσιαλιστικής ανοικοδόμησης.....	47
Κεφάλαιο 4^ο – Η ελληνική μειονότητα και το πολυφωνικό τραγούδι στην Ελλάδα	
4.1. Η κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος.....	56
4.2. Η μετανάστευση	58
4.3. Οι συνθήκες ένταξης και προσαρμογής στην χώρα υποδοχής.....	59
4.4. Το πολυφωνικό τραγούδι στις αρχές της μετανάστευσης.....	64
4.5. Η προβολή του πολυφωνικού τραγουδιού μέσω των συλλόγων Βορειοηπειρωτών.....	68
Συμπεράσματα	85
Βιβλιογραφία.....	87

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο λόγος που με παρακίνησε να ασχοληθώ με το ελληνόφωνο πολυφωνικό τραγούδι που τραγουδιέται από την ελληνική μειονότητα της Αλβανίας, ήταν το γεγονός ότι κατάγομαι από την επονομαζόμενη «Βόρειο Ήπειρο». Η επιθυμία να γνωρίσω σε βάθος την ιστορία αυτού του τόπου και στην ουσία η ανάγκη μου να κατανοήσω το ταξίδι μου από το «εκεί» στο «εδώ». Οι μνήμες και η βιωματική μου σχέση με το πολυφωνικό τραγούδι, με έκαναν πολλές φορές να αναρωτηθώ γιατί η οικογένειά μου δεν τραγουδά πλέον;

Το βασικό υλικό για τη διεξαγωγή αυτής της εργασίας προήλθε από βιβλιογραφία, την διαδικτυακή έρευνα και την επιτόπια έρευνα, τα οποία με τις παράπλευρες και μη αναλύσεις τους, βοήθησαν στο να στηριχθεί η ανάλυση της πτυχιακής μου εργασίας, όπως επίσης και στο να καταλήξω στα συμπεράσματα που απαντούν στον αρχικό προβληματισμό της.

Οφείλω λοιπόν να ευχαριστήσω για τη πολύτιμη βοήθειά τους, τους εξής:

Τον κύριο Κώστα Λώλη (μουσικολόγος) για τη συνέντευξη που μου παραχώρησε.

Τον κύριο Νικόλα Τσαφταρίδη, τον Νίκο Λαμπάρα και την Άννα Γάτσιου.

Την πολυφωνική ομάδα του «Λαογραφικού Συλλόγου Χάονες» και τον πρόεδρο του συλλόγου κύριο Γιάννη Παναγιώτου.

Τέλος, οφείλω να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου και επόπτρια αυτής της εργασίας την κυρία Θεοδοσίου για τη καθοδήγηση και την πολύτιμη βοήθειά της ώστε να ολοκληρωθεί η εργασία και να μπορέσει να πάρει την τελική της μορφή.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία στόχο έχει να διερευνήσει ποια είναι η θέση, ο ρόλος και η σημασία του ελληνόφωνου πολυφωνικού τραγουδιού στην περίοδο της σοσιαλιστικής Αλβανίας και αντίστοιχα τη θέση, τον ρόλο και τη σημασία του για τους «Βορειοηπειρώτες» μετανάστες στην Ελλάδα σήμερα.

Μία βασική διάσταση που διαμορφώνει την ερευνητική οπτική της παρούσας εργασίας αναφέρεται στο γεγονός ότι οι αναφορές και οι αναλύσεις που υπάρχουν μέχρι στιγμής στην βιβλιογραφία για το πολυφωνικό τραγούδι, σχετίζονται κυρίως με τη μουσικολογική πλευρά της έρευνας και δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στην «παλαιότητα» του είδους αυτού. Στην παρούσα εργασία, γίνεται μια προσπάθεια να προσεγγιστεί η ιστορική, πολιτική και κοινωνική διάσταση που πλαισιώνουν την ύπαρξη του πολυφωνικού τραγουδιού.

Η επιτόπια έρευνα που διεξήχθη στην Αθήνα, η ανάλυση των πηγών και τα ιστορικά τεκμήρια, είναι εν δυνάμει ικανά να απαντήσουν στα παραπάνω ερωτήματα και να στηρίξουν τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει η πτυχιακή εργασία.

Η εστίαση στην περίοδο της σοσιαλιστικής Αλβανίας και την μετέπειτα περίοδο της μετανάστευσης διαμορφώθηκε εν μέρει από αντικειμενικούς περιορισμούς και αναπόφευκτα αφήνει για περαιτέρω μελλοντική διερεύνηση δύο σημαντικές διαστάσεις της ύπαρξης του πολυφωνικού τραγουδιού. Η πρώτη αναφέρεται στην σύγχρονη χρήση του από την ελληνική μειονότητα που έχει απομείνει στην Αλβανία. Η δεύτερη αναφέρεται στη θέση, τον ρόλο και την σημασία του αλβανόφωνου πολυφωνικού τραγουδιού στα πλαίσια της σύγχρονης Αλβανίας. Οι αντικειμενικοί περιορισμοί που διαμόρφωσαν το ερευνητικό πεδίο της εργασίας, αναφέρονται στην αδυναμία επιτόπιας έρευνας στην Αλβανία και την αδυναμία πρόσβασης στην Αλβανική βιβλιογραφία για το πολυφωνικό τραγούδι. Ωστόσο, μπορεί να υποστηριχτεί ότι η επιλογή των συγκεκριμένων ιστορικών περιόδων που εξετάζει η εργασία

καλύπτει τα πλέον δυναμικά στοιχεία της σχέσης της μειονότητας με το πολυφωνικό τραγούδι.

Πιο συγκεκριμένα στο Πρώτο Κεφάλαιο γίνεται μια συστηματική προσέγγιση των βασικών ιστορικών, πολιτικών και κοινωνικών διαστάσεων που διαμόρφωσαν την Αλβανία του 20ου αιώνα. Εδώ υποστηρίζεται ότι η θρησκευτική και φυλετική διαίρεση των Αλβανών κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθυστέρησε να αφυπνίσει την εθνική τους συνείδηση. Όμως όταν αντιλήφθηκαν τον διαμελισμό των αλβανικών εδαφών, αγωνίστηκαν ενωμένοι για να διατηρήσουν την ακεραιότητα των εδαφών τους και το 1912 ίδρυσαν το ανεξάρτητο Αλβανικό κράτος. Το 1945, όταν ηγέτης της Αλβανίας ανακηρύχθηκε ο Ενβέρ Χότζα, ανέλαβε την σοσιαλιστική ανοικοδόμηση της Αλβανίας, προχωρώντας σε σημαντικές μεταρρυθμίσεις που θα βελτίωναν το βιοτικό επίπεδο του λαού, βασισμένος στην σοσιαλιστική ιδεολογία. Ενώ ανέπτυξε σχέσεις συνεργασίας με άλλα κομμουνιστικά καθεστώτα, στο τέλος ακολούθησε μια πορεία απομόνωσης. Παρά τις προσπάθειες του Χότζα για εκσυγχρονισμό, δεν αποφεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό η οικονομική και κοινωνική εξαθλίωση της χώρας. Αυτό που χαρακτηρίζει την πολιτική του διαδρομή είναι κυρίως η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Έχοντας δει τις ιστορικές, πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις που αποτελούν το πλαίσιο για την ζωή της μειονότητας το Δεύτερο Κεφάλαιο εστιάζει στην ίδια την μειονότητα και το ζήτημα της «Βόρειας Ηπείρου». Πιο συγκεκριμένα υποστηρίζεται ότι όταν η Αλβανία απέκτησε την ανεξαρτησία της, το 1913 προσαρτήθηκε το Νότιο τμήμα της, η «Βόρεια Ήπειρος». Το γεγονός αυτό, προκάλεσε την αντίδραση των κατοίκων της Νοτίου Αλβανίας και έτσι το 1914 ανακήρυξαν την Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου. Το Χοτζικό καθεστώς προσπάθησε να αφομοιώσει την ελληνική μειονότητα, για να δημιουργήσει μια ενιαία αλβανική εθνική ταυτότητα. Στην μειονοτική ζώνη συμπεριλήφθηκαν μόνο οι περιοχές που κατοικούνταν αποκλειστικά από ελληνόφωνους πληθυσμούς. Το καθεστώς προχώρησε σε μια σειρά ενεργειών που προκάλεσαν την διάσπαση της ελληνικής μειονότητας όπως η μετακίνηση πληθυσμών σε περιοχές εκτός μειονοτικής ζώνης, η μείωση των

ελληνόγλωσσων σχολείων και η μείωση των ωρών διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας, παραποίησε αρχαία κείμενα με αναφορές στην ελληνική ιστορία και άλλα. Επίσης, η κατάργηση της θρησκείας και η απομόνωση της Αλβανίας από το διεθνές περιβάλλον ήταν οι σημαντικότεροι λόγοι που απομάκρυναν την ελληνική μειονότητα από τον ελληνικό εθνικό κορμό.

Επίσης, το Τρίτο Κεφάλαιο εστιάζει στα μουσικολογικά χαρακτηριστικά του πολυφωνικού τραγουδιού και συζητά κάποια από τα βασικά ερωτηματικά σχετικά με την λειτουργία και την καταγωγή του. Πιο συγκεκριμένα εδώ βλέπουμε ότι το πολυφωνικό τραγούδι είναι ένα μουσικό είδος το οποίο βασίζεται στην φωνητική απόδοση πολλών φωνητικών γραμμών, χωρίς την συνοδεία μουσικών οργάνων. Η εκτέλεση του τραγουδιού, γίνεται από μία ομάδα τραγουδιστών, όπου η κάθε φωνή αναλαμβάνει να εκτελέσει ένα διαφορετικό ρόλο. Για την άρτια απόδοση του πολυφωνικού τραγουδιού χρειάζονται 7 με 10 τραγουδιστές. Οι φωνές που απαρτίζουν την πολυφωνική ομάδα είναι ο πάρτης, ο γυριστής, ο κλώστης, ο ρίχτης και οι ισοκράτες. Ο γεωγραφικός χώρος όπου συναντάται το πολυφωνικό τραγούδι είναι οι δύο πλευρές των ελληνοαλβανικών συνόρων. Στο νότιο τμήμα της Αλβανίας, εκτός από το ελληνόφωνο πολυφωνικό τραγούδι που τραγουδιέται από την ελληνική μειονότητα, υπάρχει και το αλβανόφωνο το «λιάμπικο», το οποίο τραγουδιέται από τον αλβανόφωνο πληθυσμό που κατοικεί στην ίδια περιοχή. Το πολυφωνικό τραγούδι γίνεται αντικείμενο διαμάχης, μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας, διότι και οι δύο διεκδικούν την καταγωγή του. Και τα δύο έθνη-κράτη, προσπαθούν να αποδείξουν ότι αυτό το μουσικό είδος, έχει πανάρχαιες ελληνικές ή αλβανικές ρίζες αντίστοιχα.

Τέλος, το Τέταρτο Κεφάλαιο παρακολουθεί την φάση της μετανάστευσης που διαμορφώνει ένα νέο ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο για την ύπαρξη του πολυφωνικού τραγουδιού. Μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος της Αλβανίας, ένα μεγάλο κύμα μεταναστών μετακινήθηκε κυρίως προς την Ελλάδα. Οι συνθήκες ένταξης και προσαρμογής για την ελληνική μειονότητα, στις αρχές της μετανάστευσης δεν ήταν ιδιαίτερα εύκολες. Στην φάση της μετανάστευσης και της εγκατάστασης της ελληνικής μειονότητας στην Ελλάδα, πραγματοποιείται μια επιτόπια

έρευνα μικρής κλίμακας στην περιοχή της Αθήνας, που σχετίζεται με το πολυφωνικό τραγούδι όπως αυτό αναπαράγεται μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας και των Βορειοηπειρωτικών συλλόγων.

Τέλος ο Επίλογος συνοψίζει τη συζήτηση και διατυπώνει μια σειρά από συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΑΛΒΑΝΙΑ

1.1. Η αφύπνιση της αλβανικής εθνικής συνείδησης και η ανεξαρτησία της Αλβανίας.

Η Αλβανία είναι μια χώρα η οποία αποτελείται από ένα μωσαϊκό ετερόκλητων πολιτισμικών οντοτήτων. Παρατηρείται, μια εσωτερική ανομοιογένεια όχι μόνο στο γεωγραφικό της κομμάτι αλλά και στο κοινωνικό. Η ανομοιογένεια οφείλεται σε ένα συνδυασμό ιστορικών, πολιτικών και κοινωνικών παραγόντων που επικρατούσαν μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Όπως η θρησκευτική πολυμορφία, η συνύπαρξη διαφορετικών φυλετικών ομάδων και κυρίως η οργάνωση της κοινωνίας στα πρότυπα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας επέδρασε βαθύτατα στην εξέλιξη και τον χαρακτήρα της αλβανικής κοινωνίας και αυτό κάνει σαφή αρκετά από τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της.

Κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι Αλβανοί διαιρούνταν ως προς το θρήσκευμα σε τρεις κατηγορίες, τους Μωαμεθανούς, τους Χριστιανούς Ορθόδοξους και τους Καθολικούς¹, ενώ φυλετικά διαχωρίζονταν στους Γκέγκηδες², τους Τόσκιδες, τους Λιάμπηδες και τους Τσάμιδες. Η θρησκευτική και φυλετική ποικιλότητα, δυσχέραιναν την μεταξύ τους σχέση, με αποτέλεσμα να προκαλούνται εχθρότητες και αντιπαλότητες μεταξύ Μουσουλμάνων και Χριστιανών, ορθόδοξων και καθολικών, Γκέγκηδων και Τόσκιδων. Επίσης, δυο ακόμα σημαντικοί παράγοντες που

¹ Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 11 «Οι μωαμεθανοί Αλβανοί διαιρούνταν στους μπεκτασίδες και στους ορθόδοξους (σοφτάδες) οι τελευταίοι, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, ήταν συνδεδεμένοι με τον παντουρκισμό. Οι ορθόδοξοι χριστιανοί πάλι εξαρτώνταν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ενώ οι καθολικοί βρίσκονταν κάτω από την προστασία της Αυστρίας και την πνευματική κυριαρχία του Πάπα».

² Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 11 «... οι Γκέγκηδες υποδιαιρούνται σε πολυάριθμες μικρότερες φυλές από τις οποίες οι σπουδαιότερες είναι οι Μιθρίτες, Χριστιανοί καθολικοί που κατοικούσαν στη Μιθριτία, δηλαδή νότια της Σκόδρας και οι Μελισσόροι, Καθολικοί που κατοικούσαν στη Μαλεσία, δηλαδή τη χώρα προς βορρά της Σκόδρας».

εμπόδιζαν την αρμονική τους συμβίωση, η διαφορετική γλώσσα των φυλών και ο εξισλαμισμός του μεγαλύτερου ποσοστού του Αλβανικού πληθυσμού³.

Η σταδιακή κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας επέφερε σημαντικές κοινωνικές και γεωγραφικές μεταβολές στην εθνική σύνθεση των Αλβανών. Τις περιοχές των Βαλκανίων που κατοικούσαν Αλβανοί, τις διεκδικούσαν συγχρόνως Σέρβοι, Μαυροβούνιοι, Έλληνες και Βούλγαροι, υποστηρίζοντας η καθεμία ότι οι περιοχές αυτές ιστορικά τους ανήκουν. Ο κίνδυνος διαμελισμού των εδαφών που κατοικούνταν από Αλβανούς, άρχισε σταδιακά να αφυπνίζει την αλβανική εθνική συνείδηση. Η εθνική συνείδηση των Αλβανών καθυστέρησε να αφυπνιστεί σε σχέση με τις υπόλοιπες Βαλκανικές περιοχές. Αυτό συνέβη πρώτον, διότι, η θρησκευτική και φυλετική τους διαίρεση, εμπόδιζε την εθνική τους ενότητα και δεύτερον γιατί οι Αλβανοί μουσουλμάνοι (οι οποίοι αναλογικά με τις υπόλοιπες θρησκευτικές κοινότητες ήταν πολλοί περισσότεροι) κατείχαν προνομιακή θέση όντας στο πλευρό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι Αλβανοί αντέδρασαν όταν αντιλήφθηκαν τις επεκτατικές βλέψεις των γειτονικών βαλκανικών κρατών και έτσι ιδρύθηκε ο Αλβανικός Σύνδεσμος της Πρισρένης (1878) με κύριο σκοπό να οργανώνει πολιτικά και στρατιωτικά την αντίσταση για τον διαμελισμό των αλβανικών εδαφών. Στην πορεία, οι Αλβανοί απαίτησαν την αυτονομία τους μέσα στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η πλειοψηφία ήταν αντίθετη στη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους, εφόσον με την αυτονομία τους εξασφάλιζαν την εθνική τους ασφάλεια και προστάτευαν τα τοπικά τους συμφέροντα⁴.

Αργότερα, οι Αλβανοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το αρχικό τους σχέδιο για αυτονομία, εφόσον η προνομιακή τους θέση μέσα στα πλαίσια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θα χάνονταν με την επερχόμενη κατάρρευση της. Η μόνη λύση για να αποφευχθεί ο διαμελισμός των εδαφών της Αλβανίας ήταν η απόκτηση της πλήρους ανεξαρτησίας της. Έτσι λοιπόν ο Ισμαήλ Κεμάλ μαζί με άλλα μέλη αλβανικών επιτροπών, στην εθνική συνέλευση που πραγματοποιήθηκε στις 28 Νοεμβρίου 1912 στην Αυλώνα, ανακήρυξε την

³ Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισσορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 11-12.

⁴ Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 59-79.
Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισσορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 14-15.

ανεξαρτησία της Αλβανίας, έχοντας και την συγκατάθεση της αυστριακής κυβέρνησης, και σχημάτισε μια προσωρινή κυβέρνηση με πρόεδρο τον ίδιο τον Κεμάλ⁵. Τελικά, η ανεξαρτησία της Αλβανίας αναγνωρίστηκε επίσημα στις 30 Μαΐου 1913 από τη Συνθήκη του Λονδίνου, ενώ τα σύνορά της τέθηκαν από τις Μεγάλες Δυνάμεις τον Δεκέμβριο του 1913 με την υπογραφή του πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας⁶.

Αν και για πρώτη φορά οι Αλβανοί αγωνίστηκαν ενωμένοι σε εθνικό επίπεδο για να διατηρήσουν την ακεραιότητα των εδαφών τους, τελικά δεν συμπεριλήφθηκαν στο νεοσύστατο αλβανικό κράτος πολλές από τις περιοχές στις οποίες ήταν έντονο το αλβανικό στοιχείο. Ακόμα, και όταν αναγνωρίστηκε επίσημα η ανεξαρτησία της Αλβανίας, πολλοί ήταν αυτοί που πίστευαν ότι δεν θα καταφέρει να επιβιώσει για πολύ καιρό.

⁵ Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 65-66.

⁶ Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 121 «Τα νέα σύνορα του αλβανικού κράτους, όπως ορίστηκαν από τη Γραμμή της Φλωρεντίας, δεν ικανοποίησαν τότε τους Αλβανούς ούτε τους βαλκανικούς γείτονές τους. Η Σερβία δεν απέκτησε λιμάνι στην Αλβανία, το Μαυροβούνιο έχασε την Σκόδρα και η Ελλάδα αναγκάστηκε να παραιτηθεί από την Νότια Αλβανία (Βόρειο Ήπειρο) και τις πόλεις Κορυτσά, Αργυρόκαστρο, και Αγίους Σαράντα».

1.2. Η σοσιαλιστική ανοικοδόμηση

Μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ο Ενβέρ Χότζα σχημάτισε κυβέρνηση στα Τίρανα το 1944, και λίγους μήνες αργότερα ψηφίστηκε το νέο σύνταγμα το οποίο συγκροτήθηκε σύμφωνα με το γιουγκοσλαβικό. Στις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν στις 2 Δεκεμβρίου 1945, η Αλβανία ανακηρύχθηκε Λαϊκή Δημοκρατία και κατέργησε επίσημα την μοναρχία⁷. Η Αλβανία μετά το τέλος του πολέμου ακολούθησε το δρόμο της οικοδόμησης του σοσιαλισμού και το σοβαρότερο πρόβλημα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει μετά από τις μεγάλες καταστροφές που προκλήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου, ήταν η ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης οικονομίας. Έτσι, η αλβανική κυβέρνηση για να ενισχύσει την οικονομία και για να αναβαθμίσει την υπάρχουσα κοινωνική κατάσταση, προχώρησε σε σημαντικές μεταρρυθμίσεις σε όλα τα επίπεδα.

- Αρχικά, όλα τα μέσα παραγωγής περιήλθαν στον έλεγχο του κράτους, η γεωργία κολлекτιβοποιήθηκε πλήρως και η βιομηχανία εθνικοποιήθηκε, ενώ απαγορεύτηκε αυστηρά η ιδιωτική επιχειρηματική δραστηριότητα, θέτοντας έτσι την οριστική παύση της εκμετάλλευσης της οικονομίας από τους γαιοκτήμονες και την αστική τάξη. Το 1951-1955 πραγματοποιήθηκε το πρώτο πενταετές πρόγραμμα, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη βιομηχανική παραγωγή, με την δημιουργία 150 εργοστασίων και επιχειρήσεων. Το επόμενο βήμα ήταν η εφαρμογή του δεύτερου πενταετούς προγράμματος (1956-1960) με κύριο μέλημα την ολοκλήρωση της κολлекτιβοποίησης της γεωργίας. Οι αλλαγές προχώρησαν και στον τομέα της εργασίας, με την θεσμοθέτηση του οχτάωρου, την ίση εργασία και μισθό και για τα δυο φύλα ανεξαρτήτου ηλικίας, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκαν και τα συνδικάτα (1945). Έτσι το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού άρχισε σταδιακά να ανεβαίνει παρατηρώντας μια αρκετά μεγάλη μείωση της ανεργίας και αύξηση του

⁷ Για περαιτέρω πληροφορίες για την ιστορία της Αλβανίας μέχρι και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο βλέπε Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997.

εισοδήματος. Ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα που κατόρθωσε να πραγματοποιήσει η Αλβανική κυβέρνηση στο πλαίσιο των μεγάλων αλλαγών, ήταν ο εξηλεκτρισμός όχι μόνο των πόλεων αλλά και της υπαίθρου. Βέβαια σημαντικός παράγοντας στις εργασίες ανοικοδόμησης της χώρας ήταν η εθελοντική εργασία⁸.

- Στον εκπαιδευτικό τομέα παρατηρείται μια σημαντική προσπάθεια καταπολέμησης του αναλφαβητισμού. Πριν τις μεταρρυθμίσεις το ποσοστό των αναλφάβητων έφτανε σε ποσοστά το 80% του πληθυσμού ενώ η γυμνασιακή εκπαίδευση ήταν περιορισμένη και η πανεπιστημιακή μόρφωση ανύπαρκτη. Η μεταρρύθμιση ξεκίνησε το 1946, βασισμένη στην σοσιαλιστική ιδεολογία. Έτσι κατοχυρώθηκε το δικαίωμα στην δωρεάν και υποχρεωτική εκπαίδευση και για τα δύο φύλα εξίσου ισότιμα. Εκτός από τα Ινστιτούτα Ανώτατης Εκπαίδευσης που κατασκευάστηκαν κατά την περίοδο 1951-1954, ιδρύθηκε και το πρώτο αλβανικό πανεπιστήμιο στα Τίρανα. *«Παρ' όλη την πρόοδο και την αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος, δεν έπαψε να είναι αντικείμενο αυστηρού κεντρικού σχεδιασμού, ενώ μεγάλη έμφαση είχε δοθεί στην τεχνική κατάρτιση. Η εγγραφή στις τριτοβάθμιες σχολές ρυθμιζόταν με αυστηρότητα, προτεραιότητα είχαν τα παιδιά των μελών του κόμματος, ενώ οι ίδιες οι σχολές δεν είχαν τον έλεγχο ούτε πάνω στη διδακτέα ύλη ούτε στο διδακτικό προσωπικό τους»*⁹.

- Βελτιώθηκε σημαντικά η θέση της γυναίκας στην αλβανική κοινωνία, κατακτώντας σταδιακά την χειραφέτησή της. Η ζωή της γυναίκας στο παρελθόν περιοριζόταν μέσα στην οικογενειακή εστία, με μόνη ασχολία την φροντίδα των παιδιών και του νοικοκυριού. Είχε υποδεέστερη θέση μέσα στην οικογένεια, αντιμετωπιζόταν ως ανδρική ιδιοκτησία, υποτιμούσαν την νοημοσύνη της και την ικανότητά της στην εργασία. Σιγά σιγά όμως η γυναίκα άρχισε να συμμετέχει ενεργά σε όλες της δραστηριότητες που αφορούσαν την οικοδόμηση του σοσιαλισμού. *«Το 18% των βουλευτών της Λαϊκής Συνέλευσης και το 36% των λαϊκών συμβούλων και λαϊκών δικαστών ήταν*

⁸ Pollo S., Puto A., *Ιστορία της Αλβανίας, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Θεσσαλονίκη, Εκδοτική ομάδα, σελ. 348-349.

⁹ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, Το Βήμα, σελ. 136.

γυναίκες»¹⁰. Ενώ τυπικά οι γυναίκες είχαν ίσα δικαιώματα με τους άντρες και έπαψαν πλέον να χρησιμοποιούνται ως ιδιοκτησία των αντρών, τελικά μετατράπηκαν σε ιδιοκτησία του κράτους. Συνέχισαν να εργάζονται ατελείωτες ώρες στην ύπαιθρο όπως γινόταν προπολεμικά, επιπλέον, δεν τους επιτρεπόταν να ελέγχουν την γονιμότητά τους, αφού η άμβλωση και η αντισύλληψη ήταν παράνομες¹¹. Επίσης, αν και στο δημόσιο βίο, η προοδευτική θέση της γυναίκας έγινε αποδεκτή από τους άντρες, στην πραγματικότητα εξακολουθούσαν να την θεωρούν υποδεέστερη μέσα στα πλαίσια της οικογένειας¹².

-Η Αλβανία 1967, ήταν η πρώτη χώρα που αυτοανακηρύχτηκε ως επίσημο αθεϊστικό κράτος. Ο Χότζα ήταν πολέμιος της θρησκείας διότι θεωρούσε ότι κρατάει τον λαό προσκολλημένο σε απαρχαιωμένες αντιλήψεις και καθυστερεί την προοδευτικότητα. Το καθεστώς έκλεισε τους χώρους λατρείας και τους μετέτρεψε σε πολιτιστικά και αθλητικά κέντρα, θέατρα και αποθήκες, ενώ γκρέμισε κάποια από αυτά. Βέβαια, όσα θρησκευτικά οικοδομήματα ήταν ιστορικής ή αρχιτεκτονικής σημασίας παρέμειναν άθικτα, καθώς θεωρήθηκαν κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς του λαού. Η παρουσία της εκκλησίας δημεύτηκε, οι θρησκευτικοί λειτουργοί διώχτηκαν, η εκτέλεση των θρησκευτικών καθηκόντων κρίθηκε παράνομη, ενώ παράλληλα οι θρησκευτικές εορτές αντικαταστάθηκαν από νέες πολιτιστικές και πολιτικές εκδηλώσεις, βασισμένες στην αλβανική εθνική ιδεολογία. Παρά τις προσπάθειες για απαγόρευση της θρησκείας, οι δεσμοί με την θρησκεία δεν

¹⁰ Pollo S., Puto A., *Ιστορία της Αλβανίας, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Θεσσαλονίκη, Εκδοτική ομάδα, σελ. 368-377.

¹¹ Vickers M., *Οι Αλβανοί*. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 269 «Η στάση αυτή ευθυγραμμιζόταν με την κομματική πολιτική που υποστήριζε την αύξηση του πληθυσμού. Το 1955, ο ρυθμός των γεννήσεων έφτασε στο υψηλότερο σημείο του 43,8% [...] Στην πράξη, το καθεστώς Χότζα τιμούσε τις γυναίκες περισσότερο στον παραδοσιακό ρόλο της μητέρας, όπως συνέβαινε και τα προπολεμικά χρόνια. Σε κάθε μητέρα που είχε έξι παιδιά απένεμε το Μετάλλιο της Μητέρας, ενώ σε όσες είχαν εννέα παιδιά απένεμε το Μετάλλιο της Δόξας και σε όσες είχαν δώδεκα το Μετάλλιο της Ηρωίδας Μητέρας».

¹² Vickers M., *Οι Αλβανοί*. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 268-269.
Vickers M., *Οι Αλβανοί*. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 268-269.

διακόπηκαν τόσο εύκολα από την συνείδηση του αλβανικού λαού, καθώς οι λατρευτικές εκδηλώσεις συνέχισαν να τελούνται κρυφά¹³.

-Η πολιτιστική ζωή της Αλβανίας προκάλεσε διχασμό στους λογοτεχνικούς και καλλιτεχνικούς κύκλους διότι μια πλευρά υποστήριζε τον παραδοσιακό τρόπο έκφρασης και η άλλη ακολουθούσε το νέο ρεύμα του σοσιαλιστικού ρεαλισμού. Ο τρόπος έκφρασης στη λογοτεχνία ανανεώθηκε, εμπλουτίζοντας τα κείμενά της με πιο σύγχρονες μεθόδους. Τα ζητήματα που απασχόλησαν ιδιαίτερα τους καλλιτέχνες και λογοτέχνες ήταν ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας, οι εργαζόμενοι και η σοσιαλιστική ανοικοδόμηση της χώρας. Με γνώμονα λοιπόν την αντίληψη ότι η τέχνη και η λογοτεχνία αποτελούν σημαντικό παράγοντα της διαμόρφωσης του νέου ανθρώπου, *«το βιβλίο και οι κινηματογραφικές ταινίες έφτασαν μέχρι και τις πιο απομακρυσμένες περιοχές»*. Στις πόλεις ιδρύθηκαν επαγγελματικά θέατρα, άρχισαν να οργανώνονται εκθέσεις ζωγραφικής (ενώ, παλαιότερα αυτό γινόταν μόνο στην πρωτεύουσα) και να εμφανίζονται φεστιβάλ χορού και τραγουδιού. Την δεκαετία του 1950 αναπτύχθηκαν σημαντικά κάποιοι τομείς της τέχνης, κάνοντας την εμφάνισή τους οι πρώτες αλβανικές όπερες, συμφωνίες, μπαλέτα και ταινίες¹⁴. Παρόλη την πρόοδο και την εξέλιξη, η γενικότερη πολιτιστική ανάπτυξη, αντιμετώπισε προβλήματα από τους περιορισμούς σε θέματα ελευθερίας και έκφρασης. Το καθεστώς είχε επιβάλει αυστηρή λογοκρισία στον Τύπο και στις διάφορες εκδόσεις βιβλίων και έτσι *«συγγραφείς και καλλιτέχνες υποχρεώθηκαν να μεταμορφωθούν σε απλά φερέφωνα της επίσημης προπαγάνδας»*. Η θεματολογία των καλλιτεχνικών έργων περιστρέφονταν γύρω από όλες τις εκφάνσεις της ζωής και κυρίως της πολιτικής διάστασης του τόπου. Αυτή η εποχή ήταν μια στείρα και ανιαρή περίοδος για την Αλβανία, χωρίς ελευθερία πολιτιστικής και πνευματικής έκφρασης¹⁵.

¹³ Vickers M., *Οι Αλβανοί*. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 269-271.

¹⁴ Pollo S., Puto A., *Ιστορία της Αλβανίας, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Θεσσαλονίκη, Εκδοτική ομάδα, σελ. 379-382.

¹⁵ Vickers M., *Οι Αλβανοί*. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 276.

- Στον κλάδο της υγείας, σημειώθηκαν σημαντικές βελτιώσεις όπως η καθιέρωση της δωρεάν ιατρικής περίθαλψης για όλους τους πολίτες. Ιδρύθηκαν νοσοκομεία και κλινικές αλλά και μειώθηκε σε μεγάλο ποσοστό ο αριθμός των κρουσμάτων στα περισσότερα λοιμώδη νοσήματα. Ο μέσος όρος ζωής από τα 54 χρόνια αυξήθηκε στα 67 ενώ μειώθηκε αρκετά και η παιδική θνησιμότητα¹⁶.

- Όσον αφορά την γλώσσα η Αλβανική περιείχε δύο κύριες διαλέκτους την Τόσκινη και την Γκέγκικη. Μετά το 1944 η Τόσκινη καθιερώθηκε ως η επίσημη γλώσσα της Αλβανίας και από το 1952 όλα τα κείμενα (έντυπα) δημοσιεύονται στην Τόσκινη¹⁷.

Εν κατακλείδι, αν και ο Χότζα προσπάθησε να εντάξει την σοσιαλιστική ιδεολογία στην καθημερινότητα των Αλβανών και κατόρθωσε να επιφέρει μια σχετική πρόοδο σε αρκετούς τομείς, με σημαντικότερο την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, παρατηρούνται αρκετές αντιφατικές πρακτικές στον τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων και διαχείρισης του πολιτικού συστήματος. Επιπλέον, παρόλα τα μεταρρυθμιστικά μέτρα και την έκδηλη προθυμία του για εξάλειψη των απαρχαιωμένων αντιλήψεων και συμπεριφορών, η χώρα δεν έπαψε να θεωρείται υπανάπτυκτη σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη.

1.3. Η σταδιακή απομόνωση της Αλβανίας

Η Αλβανία μέχρι να καταλήξει στην περίοδο της απομόνωσης, πέρασε από διαφορετικά στάδια δοκιμασίας των σχέσεων της με τα υπόλοιπα κομμουνιστικά καθεστώτα. Η μετάβαση από το ένα στάδιο στο άλλο χωρίζεται σε τέσσερις φάσεις:

-Σχέσεις με την Γιουγκοσλαβία: Η Αλβανία κατά την μεταπολεμική περίοδο, όντας μια μικροσκοπική χώρα με εμφανής τις καταστροφικές συνέπειες του Β' Παγκοσμίου πολέμου και με σοβαρά οικονομικά προβλήματα, σύναψε

¹⁶ Vickers M., *Οι Αλβανοί*. Οδυσσέας, Αθήνα 1997.

¹⁷ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, Το Βήμα, σελ. 134.

σχέσεις συνεργασίας με τη Γιουγκοσλαβία για να μπορέσει να ορθοποδήσει, εφόσον είχαν ψυχραθεί οι σχέσεις της με την Δύση. Ο Τίτο προσπαθούσε να προσαρτήσει την Αλβανία στη Γιουγκοσλαβία και αυτό ήταν κάτι που προκαλούσε ανησυχία και ανασφάλεια στην Αλβανία¹⁸.

-Σοβιετική περίοδος: Μετά την ρήξη της Γιουγκοσλαβίας με την Σοβιετική Ένωση (1948), η Αλβανία τάχθηκε υπέρ των Σοβιετικών για να μπορέσει να απελευθερωθεί από την οικονομική και πολιτική πίεση της Γιουγκοσλαβίας και να εξασφαλίσει προστασία και βοήθεια. Η κοινή οικονομική συμφωνία της Αλβανίας με τη Σοβιετική Ένωση ολοκληρώθηκε το 1949 και οι μεν βρέθηκαν σε απόλυτη εξάρτηση από τους δε. Η Αλβανία με την οικονομική ενίσχυση της Σοβιετικής Ένωσης και την παροχή μηχανημάτων και ανταλλακτικών ξεκίνησε την κατασκευή έργων μεγάλης κλίμακας όπως το πρόγραμμα εξηλεκτρισμού και εκβιομηχάνισης της χώρας.

Μετά το θάνατο του Στάλιν (1953), τη θέση του στην εξουσία ανέλαβε ο Χρουστσόφ και οι σχέσεις της Σοβιετικής Ένωσης με τη Γιουγκοσλαβία άρχισαν να βελτιώνονται. Ο Χότζα θεώρησε πως το γεγονός αυτό αποτελούσε σοβαρή απειλή κατά της ανεξαρτησίας της χώρας. Ο Χρουστσόφ προχώρησε σε μια σειρά γεγονότων όπου η Αλβανία θεώρησε ότι θίγουν τα συμφέροντά της. Εν τω μεταξύ ο Χότζα είχε ήδη αρχίσει να συνάπτει σχέσεις με την Κίνα, η οποία βρισκόταν και η ίδια σε αντιπαλότητα με την Σοβιετική Ένωση και να εκφράζει ξεκάθαρα την αποστροφή του προς τον Χρουστσόφ.

Η τελική ρήξη των δύο χωρών έγινε όταν η ηγεσία της Αλβανίας κατηγορήσε τον Χρουστσόφ «*ότι ήταν υπεύθυνος για τη διάσπαση του Διεθνούς Κομμουνιστικού Κινήματος και ότι ενεργούσε ενάντια στη θέληση του σοβιετικού λαού. Η Σοβιετική Ένωση, που δεν ήταν πρόθυμη να ανεχτεί τον “άλλο δρόμο προς τον σοσιαλισμό” της Αλβανίας, διέκοψε επίσημα τις σχέσεις μαζί της τον Δεκέμβριο του 1961*»¹⁹. Το γεγονός αυτό προκάλεσε σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομία της Αλβανίας διότι το πενταετές οικονομικό πλάνο (1961-1966) βασιζόταν στην οικονομική ενίσχυση που της παρείχε η ΕΣΣΔ.

¹⁸ Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1997, σελ. 236-240.

¹⁹ Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1997, σελ. 261.

Έτσι, η Σοβιετική Ένωση διέκοψε την χορήγηση δανείων, σταμάτησε τις εμπορικές συναλλαγές και την παροχή βιομηχανικού εξοπλισμού στη χώρα²⁰.

-Κινέζικη περίοδος: Πλέον, η Κίνα ήταν η μόνη χώρα που παρείχε βοήθεια στην Αλβανία και αυτό συνέβαλε στο να ολοκληρωθούν πολλά έργα που είχαν ξεκινήσει κατά την περίοδο των αλβανό-σοβιετικών σχέσεων με το πενταετές πρόγραμμα, παραχωρώντας ένα μεγάλο δάνειο (το μεγαλύτερο που είχε δοθεί ποτέ από την Κίνα). Βέβαια, η συμμαχία της Αλβανίας με την Κίνα απέβλεπε και στο να εξασφαλίσει πολιτική προστασία επειδή βρισκόταν υπό την απειλή νέων επιθέσεων από την πλευρά της Γιουγκοσλαβίας και της Σοβιετικής Ένωσης.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, οι κινεζοαλβανικές σχέσεις άρχισαν να ψυχραίνονται κυρίως γιατί η Κίνα άρχισε να αναθερμαίνει τις σχέσεις της με τις ΗΠΑ. Ο Χότζα κατέκρινε αυτή την κίνηση και άρχισε να επανεξετάζει με μεγαλύτερη προσοχή την εξωτερική πολιτική της χώρας του. Η διαφορετική ιδεολογική στάση των δύο κρατών οδήγησε στη μεταξύ τους απομάκρυνση, ενώ ταυτόχρονα η κινέζικη βοήθεια άρχισε να μειώνεται, με αποτέλεσμα τα σχέδια ανάπτυξης της Αλβανίας να διακοπούν. Οι σχέσεις τους χειροτέρεψαν ιδιαίτερα μετά τον θάνατο του Μάο (1976), όπου η νέα ηγεσία έπαψε να θεωρεί την Αλβανία σημαντικό σύμμαχο κατά των Σοβιετικών, αλλά εκδήλωσε το ενδιαφέρον της για την Γιουγκοσλαβία και το 1978 επήλθε η τελική διακοπή των κινεζοαλβανικών σχέσεων²¹.

-Περίοδος της απομόνωσης: Η Αλβανία, μετά την σύγκρουσή της με την Κίνα θα υποχρεωνόταν να εγκαταλείψει τους αναπτυξιακούς της στόχους και να βασιστεί στις δικές της δυνάμεις, αν και είχε ήδη αποκτήσει αυτάρκεια σε κάποιους τομείς της παραγωγής. Η μόνιμη ανησυχία της ήταν να διαφυλάξει την εθνική της κυριαρχία και αυτό ήταν που προσδιόριζε την εξωτερική της πολιτική. Σε όλη την διάρκεια της σύγχρονης πορείας της, αυτή ήταν η πρώτη φορά που έμεινε απροστάτευτη από ξένη δύναμη. Έτσι, η Αλβανία

²⁰ Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 240-250.

²¹ Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 250-255.

ακολούθησε μια μοναχική πορεία, αποτραβηγμένη σε μια ιδεολογία αποξένωσης και πολιτικής εσωστρέφειας, χωρίς προηγούμενο.

Ο Χότζα κατόπιν μιας μακροχρόνιας νόσου πέθανε το 1985 σε ηλικία 76 ετών, αφήνοντας πίσω του μια χώρα απομονωμένη και χρεοκοπημένη. Ήταν μία ιδιόρρυθμη και αυταρχική προσωπικότητα και αυτό που ιδιαίτερα τον χαρακτήριζε ήταν η εμμονή του να διασφαλίσει την θέση του στην εξουσία, εξολοθρεύοντας κάθε εχθρό (υπαρκτό ή υποτιθέμενο) που βρίσκονταν εντός και εκτός της χώρας . Στην σαραντάχρονη πορεία του, εφάρμοσε ένα καθεστώς απολυταρχίας και εκφοβισμού, σπέρνοντας στον Αλβανικό λαό αισθήματα καχυποψίας, εσωστρέφειας και μυστικοπάθειας για όσα τον περιέβαλλαν²².

Εκτός, της οικονομικής και κοινωνικής εξαθλίωσης, παρατηρείται και ένας πνευματικός μαρασμός, όπου η καταπίεση και ο αυστηρός έλεγχος δεν επέτρεψε την ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών. Οι προσπάθειές του να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ του βορρά (Γκέγκιδες) και του νότου (Τόσκιδες) όχι μόνο αποδείχτηκαν άκαρπες αλλά έφεραν το αντίθετο αποτέλεσμα. Επιπλέον το Χοτζικό καθεστώς ακολούθησε μια στρατηγική προπαγανδισμού, έτσι ώστε να κρατήσει τον λαό στο σκοτάδι για ο, τι συνέβαινε εκτός Αλβανίας ,υποστηρίζοντας ότι ο υπόλοιπος κόσμος βρισκόταν σε μια κοινωνικό-οικονομικό-πολιτική εξαθλίωση, ενώ η Αλβανία προσέφερε στο λαό της μία καλύτερη ποιότητα ζωής. Στο διεθνές πολιτικό προσκήνιο ο Χότζα προκάλεσε αίσθηση με το θηριώδη και βάνουσο εθνικισμό του, που τον οδήγησε να αψηφήσει την Γιουγκοσλαβία, την Σοβιετική Ένωση και την Κίνα όπως και για την ωμή καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

²² Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 256-264.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

2.1. Η αυτονομία της Βορείου Ηπείρου

Το βορειοηπειρωτικό ζήτημα αποτελούσε και συνεχίζει να αποτελεί μέχρι και σήμερα την σοβαρότερη αιτία συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων της Αλβανίας με την Ελλάδα. Αιτία της διαμάχης αυτής είναι το γεγονός ότι και οι δύο πλευρές διεκδικούσαν το ίδιο εδαφικό κομμάτι, το οποίο οι Αλβανοί χαρακτήριζαν ως Νότιο Αλβανία, ενώ οι Έλληνες ως Βόρειο Ήπειρο²³.

Οι μεν Έλληνες υποστήριζαν ότι σε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της περιοχής αυτής, υπήρχε φυλετική, θρησκευτική και γλωσσική συγγένεια, οι δε Αλβανοί αντίκρουαν τις απόψεις αυτές, βασιζόμενοι στην αντίληψη ότι η περιοχή αυτή κατοικούνταν από αλβανόφωνους ορθόδοξους πληθυσμούς και μουσουλμάνους²⁴. Το ζήτημα αυτό υπάρχει, από την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όπου οι τούρκοι συνήθιζαν να διαχωρίζουν τις φυλές σύμφωνα με την θρησκεία τους. Γι' αυτό και οι αλβανόφωνοι ορθόδοξοι πληθυσμοί θεωρούσαν ότι ήταν Έλληνες και αντίστοιχα οι αλβανόφωνοι μουσουλμάνοι εντάσσονταν στους Τούρκους²⁵.

Η οριοθέτηση των ελληνοαλβανικών συνόρων τέθηκε υπό συζήτηση όταν η Αλβανία απέκτησε την ανεξαρτησία της.

«Στην πρεσβευτική συνδιάσκεψη Έλληνες και Αλβανοί παρουσίασαν τις διεκδικήσεις τους. Η Ελλάδα διεκδικούσε τα σαντζάκια της Κορυτσάς και του Αργυροκάστρου,

²³ Μπαλτσιώτης Λ., «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: μια προσπάθεια προσέγγισης σε μια μεταβατική κοινωνία» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 51 «Η Ελλάδα μετά την αποτυχία της να προσαρτήσει, το 1913, το έδαφος που διεκδικεί (δηλαδή μέχρι και τη γραμμή Αυλώνα-Κορυτσά), στο οποίο οι ορθόδοξοι αν δεν πλειοψηφούν έχουν ισχυρή πληθυσμιακή παρουσία, παγιώνει τη χρήση του όρου Βόρειος Ήπειρος. Ο αλυτρωτικός (πια) αυτός όρος χαρακτηρίζει τα εδάφη που ακόμη διεκδικούνταν από την Ελλάδα και ο όρος Βορειοηπειρώτης, αντίστοιχα, τους ορθόδοξους πληθυσμούς που κατοικούσαν σε αυτά».

²⁴ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, Το Βήμα, σελ 147.

²⁵ Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 13.

καθώς και το υπόλοιπο βιλαέτι των Ιωαννίνων, ενώ οι Αλβανοί απαιτούσαν τα σύνορα να αρχίζουν στο βορά από το Μαυροβούνιο και στο νότο να επεκταθούν έως τον Αμβρακικό Κόλπο. Επίσης διεκδικούσαν όλο το βιλαέτι του Κοσσυφοπεδίου»²⁶.

Οι διεκδικήσεις αυτές δεν έγιναν δεκτές από τις Μεγάλες Δυνάμεις και η τελική οριοθέτηση ολοκληρώθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 1913, και έτσι σύμφωνα με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, το νότιο τμήμα (Δέλβινο, Χιμάρα, Αργυρόκαστρο, Άγιοι Σαράντα, Πρεμετή, Κορυτσά, Λεσκοβίκη) θα περιέρχονταν στην Αλβανία, ενώ στην Ελλάδα (Φεβρουάριος 1914) παραχωρήθηκαν τα νησιά του Αιγαίου εκτός από την Τένεδο και την Ίμβρο²⁷.

Εφόσον, η Αλβανία έχασε την δυνατότητα κυριαρχίας στο Κοσσυφοπέδιο το οποίο κατοικούνταν από αλβανόφωνους πληθυσμούς και προσαρτήθηκε στη Σερβία, στην Αλβανία παραχωρήθηκε το Νότιο τμήμα ή «Βόρεια Ήπειρος» για να καταστεί βιώσιμη η ύπαρξή της. Η Ελλάδα από την πλευρά της δεν κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες για να αποκτήσει την κυριαρχία της Βορείου Ηπείρου, εφόσον την ίδια περίοδο τέθηκε προς διευθέτηση το ζήτημα των νησιών του Αιγαίου. Γνωρίζοντας λοιπόν ότι είχε περισσότερες πιθανότητες να αποκτήσει την κυριαρχία των νησιών του Αιγαίου άφησε σε δεύτερη μοίρα το ζήτημα της Νοτίου Αλβανίας²⁸.

Για να έχει όμως η Ελλάδα την απόλυτη κυριαρχία στα νησιά του Αιγαίου, θα έπρεπε να αποσύρει τα στρατεύματά της από το αλβανικό έδαφος αλλά και να εγγυηθεί ότι δεν θα προκαλούσε ούτε και θα ενθάρρυνε τους ελληνικούς πληθυσμούς της Αλβανίας να φέρουν οποιαδήποτε αντίσταση απέναντι στις αποφάσεις που έλαβαν οι Μεγάλες Δυνάμεις. Αφού απομακρύνθηκαν τα ελληνικά στρατεύματα, ο ελληνικός πληθυσμός της Αλβανίας αισθάνθηκε ότι η ελληνική κυβέρνηση τους είχε προδώσει και έτσι το Φεβρουάριο του 1914, ο Γεώργιος Ζωγράφος, πρώην υπουργός των Εξωτερικών της Ελλάδας ανακήρυξε στο Αργυρόκαστρο την Αυτόνομη

²⁶ Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 69.

²⁷ Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 78.

²⁸ Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 79.

Δημοκρατία της Βορείου Ηπείρου και ζήτησε από τον πληθυσμό να υπερασπίσει την ακεραιότητα της Βορείου Ηπείρου και τις ελευθερίες της από κάθε επίθεση²⁹. Για να μην υπάρξουν συγκρούσεις μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών, το Μάιο του 1914 υπογράφηκε το πρωτόκολλο της Κέρκυρας³⁰ με το οποίο αναγνωριζόταν η αυτονομία των Βορειοηπειρωτών.

Τον Ιούνιο του 1914 οι Μεγάλες Δυνάμεις επικύρωσαν τη συμφωνία και η αλβανική κυβέρνηση δέχτηκε το περιεχόμενο του πρωτοκόλλου. Στην Αλβανία ωστόσο επικρατούσε μια κατάσταση αναταραχών λόγω των Αλβανών επαναστατών οι οποίοι είχαν εναντιωθεί απέναντι στην κυβέρνηση του Πρίγκιπα Βηδ. Οι αυτόνομοι Βορειοηπειρώτες όντας σχεδόν βέβαιοι για την διάλυση της κυβέρνησης Βηδ, απέβλεπαν στην επέκταση της αυτονομίας. Ο Βενιζέλος όμως τους παρότρυνε να δεχτούν το Πρωτόκολλο της Κέρκυρας, όσο ακόμα κυβερνούσε ο Βηδ. Εντούτοις, η Αλβανία δεν τήρησε το περιεχόμενο του πρωτοκόλλου αλλά ξεκίνησε μια μεθοδευμένη στρατηγική, σταδιακής συρρίκνωσης του ελληνικού στοιχείου. Η Ελλάδα ανησυχούσε μήπως διαβρωθεί η ενότητα της ελληνικής μειονότητας, και για να διασφαλίσει την ακεραιότητά της, προσπάθησε να διεκδικήσει την Βόρειο Ήπειρο μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η Ελλάδα υπέβαλε τις διεκδικήσεις της το 1946 στο Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών αλλά το αίτημά της δεν έγινε δεκτό, διότι, σύμφωνα με τις απόψεις των Αμερικανών, για να επικρατήσει ειρήνη στα Βαλκάνια δεν θα πρέπει καμία χώρα να προχωρήσει σε εδαφικές διεκδικήσεις αλλά επιπλέον οι κινήσεις αυτές σίγουρα δεν είναι ο κατάλληλος τρόπος για να εξασφαλίσει η Ελλάδα την ασφάλειά της από τις εχθρικές

²⁹ Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 84-85.

³⁰ Καργάκος Σαράντος Ι., *Αλβανοί - Αρβανίτες - Έλληνες*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1999, σελ. 202 «Βάσει του πρωτοκόλλου αυτού:

1. Η Β. Ήπειρος αναγνωρίζεται αυτόνομη υπό την κυριαρχία του Αλβανού ηγεμόνα.
2. Αποστέλλει βουλευτές στο αλβανικό κοινοβούλιο.
3. Επίσημη γλώσσα της Β. Ηπείρου είναι η ελληνική. Η αλβανική θα διδάσκεται προαιρετικά.
4. Η Β. Ήπειρος θα έχει δική της χωροφυλακή με δικούς της αξιωματικούς.
5. Κατοχύρωση δικαιωμάτων Ορθόδοξης Εκκλησίας».

διαθέσεις άλλων χωρών. Παρόλα αυτά «το ζήτημα των νοτίων συνόρων της Αλβανίας παρέμεινε ανοιχτό. Οι ελληνικές διεκδικήσεις σε βάρος της Αλβανίας αγνοήθηκαν και ποτέ δε συζητήθηκαν στο Συμβούλιο»³¹.

2.2. Η αφομοίωση της ελληνικής μειονότητας

Χαρακτηριστικό κάθε νεοσύστατου έθνους-κράτους είναι η εξασφάλιση της εθνικής του ενότητας και η διατήρηση των εθνικών συνόρων. Για να επιτευχθεί αυτό, θα έπρεπε η κάθε τοπική κοινότητα να ενσωματωθεί στην κυρίαρχη εθνική οντότητα. Η Αλβανία με την απόκτηση της ανεξαρτησίας της, ακολούθησε τους ομογενοποιητικούς μηχανισμούς προς όφελος μιας ενιαίας αλβανικής συνειδήσεις, με κύριο μέλημα την εξάλειψη των όποιων τοπικών διαφοροποιήσεων, με αποτέλεσμα να αλλοιωθούν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα των περιοχών που βρίσκονται στην επικράτειά της.

Με την είσοδο της Αλβανίας στην Κοινωνία των Εθνών (1920), κατατέθηκε από τον πρωθυπουργό της Αλβανίας Φαν Νόλι η Μονομερής Διακήρυξη το 1921, και επικυρώθηκε από το αλβανικό κοινοβούλιο το 1922, με την οποία η Αλβανία δεσμεύτηκε για την προστασία των μειονοτήτων στο έδαφός της. Η Διακήρυξη αναφέρει ότι:

«αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της νόμιμης αναγνώρισης της ελληνικής μειονότητας και της απόδοσης δικαιωμάτων σε αυτήν. Ωστόσο, ενδιαφέρον είναι να δει κανείς πως το ίδιο το κείμενο της δήλωσης δεν προσδιορίζει συγκεκριμένη μειονοτική ομάδα ως υποκείμενο δικαιωμάτων, αλλά απαριθμεί τις δεσμεύσεις της Αλβανίας στους πολίτες της που ανήκουν σε εθνικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες. Το καθεστώς προστασίας αφορά τη θρησκευτική ελευθερία και τα γλωσσικά δικαιώματα, κατοχυρώνοντας παράλληλα την αρχή της μη διάκρισης και της ισότητας απέναντι στο νόμο κατά το πρότυπο των διατυπώσεων των κειμένων προστασίας των μειονοτήτων της εποχής»³².

³¹ Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 170.

³² Τσισελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: στιγμιότυπα αβεβαιότητας ως εθνικές αλήθειες» στο Τσισελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 25-26.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών της Αλβανίας, η εφαρμογή των δεσμεύσεων, απέναντι στις μειονότητες σχετίζονται: με το σεβασμό των πολιτικών δικαιωμάτων χωρίς διακρίσεις, με τα εκπαιδευτικά δικαιώματα της ελληνόφωνης ορθόδοξης μειονότητας και με την θρησκευτική ελευθερία³³.

Ωστόσο, παρά τις δεσμεύσεις της η Αλβανία ξεκίνησε ένα συστηματικό πρόγραμμα αφελληνισμού στις περιοχές όπου υπήρχαν πληθυσμοί με έντονη ελληνική συνείδηση. Ιδιαίτερα μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, όταν την διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβε ο Ενβέρ Χότζα, ενέτεινε τους μηχανισμούς αφελληνισμού, στην προσπάθειά του να δημιουργήσει μια «ομογενοποιημένη εθνική και κρατική οντότητα προς όφελος της σοσιαλιστικής ολοκλήρωσης».

«Αν και αναγνώρισε συνταγματικά την ύπαρξη και τα δικαιώματα της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία, το καθεστώς παραβίαζε συστηματικά τα διεθνώς αναγνωρισμένα και κατοχυρωμένα ανθρώπινα και μειονοτικά δικαιώματα, καλλιεργώντας ένα ιδιόμορφο αυθύπαρκτο σύστημα μειονοτικής συνείδησης στη θέση της εθνικής ελληνικής συνείδησης»³⁴.

Το συνεχόμενο κλίμα τρομοκρατίας που εντέχνως καλλιεργείται από τις αλβανικές αρχές, δημιούργησε και συντήρησε συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας όχι μόνο στον ελληνικό πληθυσμό αλλά σε όλο τον Αλβανικό λαό. Κάθε μορφή και φωνή διαμαρτυρίας τιμωρούνταν με φυλάκιση, εξορία, διωγμό, εκτέλεση³⁵. Υπονόμευσε την εθνική ταυτότητα των Ελλήνων της

³³ Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: στιγμιότυπα αβεβαιότητας ως εθνικές αλήθειες» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 26.

Για τις δεσμεύσεις της Αλβανίας προς την ελληνική μειονότητα βλέπε: Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ.152-153.

³⁴ Μπάρκας Π., «Η ελληνική μειονότητα επί καθεστώς Χότζα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 228.

³⁵ Vickers M., *Οι Αλβανοί, Οδυσσέας*, Αθήνα 1997,σελ. 262 «Η μυστική αστυνομία, η Σιγκουρίμι, είχε ως κύριο καθήκον τον εντοπισμό και την συντριβή των αντιπολιτευτικών στοιχείων. Η Σιγκουρίμι είχε επιβάλει ένα καθεστώς τρόμου, έχοντας καλύψει ολόκληρη τη χώρα με ένα δίκτυο πληροφοριοδοτών. Τα παιδιά διδάσκονταν να κατασκοπεύουν τους

Αλβανίας, χαρακτηρίζοντάς τους απλά ως «μειονοτικούς» δίνοντας στον όρο αυτό υποδεέστερο χαρακτήρα³⁶.

Επίσης, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, περιλήφθηκαν εντός «μειονοτικής ζώνης» μόνο οι περιοχές οι οποίες κατοικούνταν αποκλειστικά από ελληνόφωνο πληθυσμό. «*Η περιοχή που χαρακτηρίστηκε ως “μειονοτική” περιορίστηκε μόνο σε 99 χωριά στις επαρχίες Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα. Παράλληλα εκτός “μειονοτικής ζώνης” έμειναν και τα τρία χωριά της Χιμάρας (Χιμάρα, Δρυμάδες, Παλάσσα) που το 1921, είχαν αναγνωρισθεί ως μειονοτικά*»³⁷. Η Δερόπολη ίσως ήταν η μόνη περιοχή η οποία ήταν απόλυτα αναγνωρισμένη ως μειονοτική, και κατείχε μια ευνοϊκότερη θέση σε σχέση με άλλες περιοχές. «*Κοντολογίς, το καθεστώς επεδίωκε να μετατρέψει τη Δρόπολη σε μια τυπική βιτρίνα “ιδανικού” σεβασμού των μειονοτικών δικαιωμάτων μέχρι μάλιστα το σημείο που προκαλούσε το υπόλοιπο τμήμα του αλβανικού πληθυσμού*»³⁸.

Ο πραγματικός πληθυσμός της ελληνικής μειονότητας δεν ήταν εφικτό να προσδιοριστεί και αυτό συνέβαινε επειδή υπήρχαν πολλοί περιορισμοί οι οποίοι έκαναν δύσκολη την καταμέτρησή τους. Ο σημαντικότερος λόγος ήταν

ίδιους τους γονείς τους. Το δίκτυο των πληροφοριοδοτών ήταν τόσο πυκνό ώστε δεν υπήρχε καμία πιθανότητα να οργανωθεί κίνημα αντιφρονούντων. Η Σιγκουρίμι είχε επίσης τον έλεγχο των φυλακών και των στρατοπαίδων εργασίας [...]. Οι έγκλειστοι βασανίζονταν συστηματικά, υποσιτίζονταν και στερούνταν ιατρικής περίθαλψης. Χιλιάδες άνθρωποι βρισκονταν φυλακισμένοι για πολιτικά εγκλήματα ή εξόριστοι σε μακρινά χωριά όπου οι ντόπιοι χωρικοί τους αντιμετώπιζαν ως απόβλητους. Πολλοί από τους φυλακισμένους αυτούς ήταν πράγματι αντικομμουνιστές όμως συχνές ήταν και οι περιπτώσεις που εξορίζονταν ολόκληρες οικογένειες μόνο και μόνο επειδή ένα μέλος τους είχε πει κάποιο ανέκδοτο κατά του Χότζα ή είχε συλληφθεί να ακούει ξένες ραδιοφωνικές μεταδόσεις. Ποτέ δεν καταδικάζονταν ένας πολίτης μόνο, μαζί του εκτοπίζονταν και η οικογένειά του».

³⁶ Μπάρκας Π., «Η ελληνική μειονότητα επί καθεστώ Χότζα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμέλεια), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 200, σελ 227-229.

³⁷ Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ.174.

³⁸ Μπάρκας Π., «Η ελληνική μειονότητα επί καθεστώ Χότζα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμέλεια), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 200, σελ 237.

η μετοίκηση πληθυσμών της ελληνικής μειονότητας στα αστικά κέντρα, διότι τα άτομα αυτά απέκρυπταν, είτε εκούσια είτε ακούσια την εθνικότητά τους για να εξασφαλίσουν μια ισότιμη κοινωνική αποδοχή. Οι περιπτώσεις που συναντάται αυτό το φαινόμενο είναι: το γεγονός των μικτών γάμων όπου κυρίως οι γυναίκες οι οποίες ανήκαν στην ελληνική μειονότητα και παντρεύονταν έναν άντρα εκτός μειονότητας και συνήθως εγκατέλειπαν την ελληνική τους εθνικότητα, αλλά και τα παιδιά που προέρχονται από μικτούς γάμους μιλούσαν ελάχιστα ή καθόλου την ελληνική γλώσσα ενώ παράλληλα γαλουχούνταν με την αλβανική εθνική συνείδηση³⁹. Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα μεγιστοποιεί τον αριθμό του ελληνικού πληθυσμού της Αλβανίας, εντάσσοντας σε αυτόν το σύνολο των ορθόδοξων χριστιανών εξισώνοντάς τους με τους Έλληνες.

Επίσης, τα άτομα τα οποία κατείχαν πανεπιστημιακές σπουδές, το καθεστώς τα έστελνε σε περιοχές εκτός μειονοτικής ζώνης, με αποτέλεσμα να αποκρύπτουν την ελληνική τους καταγωγή για να έχουν ίσες ευκαιρίες και μια ισάξια θέση με τους υπόλοιπους Αλβανούς πολίτες, και έτσι αφομοιώνονταν και ενστερνίζονταν την αλβανική συνείδηση. «*Το καθεστώς έβλεπε την απορρόφηση της διανόησης της Ελληνικής Μειονότητας στα αστικά κέντρα τη βαλβίδα απαλλαγής από πιθανές εθνικές διεργασίες στις περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό. Έξω από την περιοχή τους οι Έλληνες ήταν “εθνικά ακίνδυνοι”*»⁴⁰. Ακόμα, η εξουσία ακολουθούσε την ίδια τακτική και με τους υπόλοιπους εργατικούς κλάδους. Τέλος, η μετανάστευση μιας σημαντικής μερίδας της ελληνικής μειονότητας προς άλλες χώρες την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και τις δεκαετίες του 1930 και 1960 συντέλεσαν στο να μην προσδιοριστεί ο ακριβής αριθμός της ελληνικής μειονότητας⁴¹.

³⁹ Μπαλτσιώτης Λ., «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: μια προσπάθεια προσέγγισης σε μια μεταβατική κοινωνία» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 68-71.

⁴⁰ Μπάρκας Π., «Η ελληνική μειονότητα επί καθεστώς Χότζα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμέλεια), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 231.

⁴¹ Μπαλτσιώτης Λ., «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: μια προσπάθεια προσέγγισης σε μια μεταβατική κοινωνία» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 72.

«Η αλβανική απογραφή έδινε 56.500 Έλληνες για τις περιφέρειες των Αγ. Σαράντα, Δέλβινου και Αργυρόκαστρου (59.700 αν ομαλοποιηθεί για το 1992). Το άθροισμα των κατοίκων των αγροτικών οικισμών, μαζί με τους Έλληνες των τριών πόλεων της περιοχής – ακολουθώντας στον αριθμό τους τις εκτιμήσεις των ίδιων των Ελλήνων της Αλβανίας – και παραδεχόμενοι υποθετικά όλο τον πληθυσμό των ελληνικών χωριών, ως ελληνόφωνο, με δυσκολία θα ξεπερνούσε τις 60.000 – 61.000 στην περιοχή των μειονοτικών ζωνών. Η απόκλιση με την αλβανική απογραφή του 1989, αφορά κατά προσέγγιση 4.000 ως 5.000 Έλληνες μέσα στις μειονοτικές ζώνες»⁴².

Φυσικά, για τους πληθυσμούς εκτός μειονοτικών ζωνών είναι αδύνατο να αποδοθεί επακριβώς ο πραγματικός τους αριθμός, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, και έτσι τίθεται προς αμφισβήτηση η απογραφή τους⁴³.

Το καθεστώς προχώρησε στη μετακίνηση πληθυσμών και στη δημιουργία νέων οικισμών όπου συνυπήρχαν και οι δύο εθνικότητες. *«Αφορμή για την ίδρυση των νέων οικισμών ήταν η οικοδόμηση νέων “σοσιαλιστικών” έργων και γεωργικών μεταρρυθμίσεων, και αποκαλούνταν “Νέα Σοσιαλιστικά Χωριά”. Αν και τέτοιοι οικισμοί ιδρύονταν σε όλη την Αλβανία, δεν είχαν την πυκνότητα εντός των γεωγραφικών ορίων των ντε φάκτο αναγνωρισμένων μειονοτικών ζωνών»*⁴⁴. Η μετακίνηση δεν περιορίστηκε μόνο στην ελληνική μειονότητα όπου μια μερίδα της μεταφέρθηκε στην Βόρεια Αλβανία, αλλά και μετατόπισε αλβανόφωνους πληθυσμούς σε χωριά εντός της «μειονοτικής ζώνης» για την κατασκευή μικτών χωριών⁴⁵.

Επιπροσθέτως, το καθεστώς Χότζα κατόρθωσε να παραποιήσει

⁴² Μπαλτσιώτης Λ., «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: μια προσπάθεια προσέγγισης σε μια μεταβατική κοινωνία» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 68.

⁴³ Φιλανιώτης – Χατζηαναστασίου Τ., *Το ηφαίστειο του Αίμου*, Εναλλακτικές Εκδόσεις σειρά «Άτροπος» 1, Αθήνα 1992, σελ. 110 «Ενώ σε μνημόνιο που υπογράφηκε μεταξύ του Αλβανού υπουργού Εξωτερικών και του αναπληρωτή υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ, Ρέιμοντ Σετς, γίνεται λόγος για 250.000 Έλληνες, η κυβέρνηση της Αλβανίας εμμένει στον αριθμό της απογραφής των 59.000. Ο Κ. Παπούλιας το 1987, όταν γινόταν η συζήτηση για την άρση της «εμπολέμου καταστάσεως», αναφέρθηκε σε 300.000 Έλληνες της Αλβανίας».

⁴⁴ Χριστόπουλος Δ., «Το θεσμικό καθεστώς ως μηχανισμός ιδεολογικής αφομοίωσης της μειονότητας» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ 241.

⁴⁵ Κόντης Βασίλης, *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 174.

αρχαία κείμενα που αναφέρουν πληροφορίες σχετικά με την ελληνικότητα της Ηπείρου, προς όφελος της ενδυνάμωσης του αλβανικού εθνικισμού. Η επιστημονική κοινότητα που ασχολιόταν με το θέμα αυτό, υποστήριζε ότι οι Έλληνες δεν είναι απόγονοι των αρχαίων ελλήνων και τα χωριά της ελληνικής μειονότητας δεν αποτελούσαν γεωγραφική συνέχεια με την Ελλάδα αλλά δημιουργήθηκαν τον 17^ο με 18^ο αιώνα.⁴⁶ Η Αλβανία ως νεοϊδρυθείσα χώρα είχε την ανάγκη να αποδείξει την ιστορική της συνέχεια, και όσον αφορά το γεωγραφικό χώρο αλλά και την καταγωγή των Αλβανών⁴⁷. Οι απόψεις αυτές προβάλλονται σε όλα τα ιστορικά και γεωγραφικά εγχειρίδια από την τέταρτη δημοτικού μέχρι και το πανεπιστήμιο.

Όσον αφορά την εκπαιδευτική διαδικασία⁴⁸, ενώ το 1947 ο Χότζα είχε

⁴⁶ Χριστόπουλος Δ., «Το θεσμικό καθεστώς ως μηχανισμός ιδεολογικής αφομοίωσης της μειονότητας» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ 236 «Τα ιστορικά και γλωσσικά δεδομένα-αναφέρει το εγκυκλοπαιδικό λεξικό της Ακαδημίας των Τιράνων στο λήμμα «Δρόπολη» - αποδεικνύουν ότι οι κάτοικοι της Δρόπολης ελληνικής εθνικότητας αφίχθηκαν εδώ το 18^ο αιώνα ως κολίγοι στα τσιφλίκια των αλβανών γαιοκτημόνων»

⁴⁷ Χριστόπουλος Δ., «Το θεσμικό καθεστώς ως μηχανισμός ιδεολογικής αφομοίωσης της μειονότητας» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ 244 «Η Αλβανία, ως νεοσύστατη κρατική οντότητα, είχε ανάγκη καλλιέργειας της ιδέας της ιστορικής συνέχειας και της μοναδικότητάς της ως έθνους. Έτσι το δόγμα του Χότζα, ότι «ο αλβανικός λαός χάραξε την ιστορία με το σπαθί στο χέρι», το καθεστώς έγραψε τη «λαμπρή» ιστορία του αλβανικού έθνους. Το καθεστώς φρόντισε ώστε η εξευγενισμένη ιστορία του αλβανικού λαού να απαλλαχθεί από γεγονότα που θύμιζαν στους Έλληνες της Αλβανίας την καταγωγή τους. Επίσης φρόντισε να αποσιωπήσει γεγονότα που ξυπνούσαν την ελληνικότητα από τη μια και συνεπώς την αντιπαράθεση μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών από την άλλη».

⁴⁸ Τσιτσελίκης Κ., «Η εκπαίδευση της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμέλεια), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 170-171.

Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 154-157

Από την συγκρότηση του αλβανικού έθνους κράτους-κράτους (1913), ο αριθμός των σχολείων που διδάσκονταν η ελληνική γλώσσα είχε παραμείνει σταθερός και το εκπαιδευτικό σύστημα ήταν ίδιο όπως την περίοδο της τουρκοκρατίας, όμως η πολιτική αστάθεια εκείνης της περιόδου δεν επέτρεπε την εύρυθμη λειτουργία των σχολείων. Από το 1925 και μετά τα ελληνικά σχολεία είχαν σταθερή μείωση κάθε χρόνο, καθώς το Υπουργείο Παιδείας

ανοίξει 82 ελληνικά σχολεία με 5.150 μαθητές και το πρόγραμμα διδάσκεται κατά 84% στα ελληνικά και το 16% στα αλβανικά, το 1947 κλείνει το ελληνικό σχολαρχείο Αργυροκάστρου, το οποίο ήταν εκπαιδευτήριο για τους δασκάλους της μειονότητας. Την περίοδο 1952-1960 το 87% του χρόνου διδασκαλίας γίνεται στα αλβανικά ενώ τα ελληνικά διδάσκονται ως γλωσσικό μάθημα. Το 1956, ξαναλειτούργει το σχολαρχείο Αργυροκάστρου και το 1971 αναδιοργανώνεται. Το 1974 συντάσσονται καινούργια σχολικά εγχειρίδια των ελληνικών μειονοτικών σχολείων, μετά από την ελληνο-αλβανική προσέγγιση⁴⁹.

Η απαγόρευση της θρησκείας η οποία ήταν η κατεξοχήν έκφραση και σύνδεση της μειονότητας με την ελληνική τους ταυτότητα, επέφερε μια σειρά ανακατατάξεων και αλλοιώσεων του παραδοσιακού τρόπου ζωής. Η απαγόρευση είχε ως αποτέλεσμα, τον αφανισμό και του τελευταίου ψήγματος ελληνικότητας στις μειονοτικές περιοχές, διότι, τα θρησκευτικά μνημεία αποτελούσαν ένα κομμάτι της πρόσφατης ιστορικής μνήμης, όπως και η ελληνική γλώσσα που κυριαρχούσε στις ενορίες της μειονοτικής ζώνης. Οι παρεμβάσεις του καθεστώτος αποσκοπούσαν στην εκμετάλλευση της παρούσας «εθιμικής παράδοσης» για να εισαχθούν καινούρια πολιτιστικά στοιχεία που θα παγίωναν την σοσιαλιστική αντίληψη και την ιδιοσυγκρασία της ελληνικής μειονότητας⁵⁰.

απαγόρευσε την διδασκαλία των θρησκευτικών και έκλεισε όλα τα ιδιωτικά/κοινοτικά σχολεία. Επίσης σε περιοχές όπου ο αριθμός της μειονότητας ήταν μικρός, τα μειονοτικά σχολεία έκλεισαν. Μόνο όπου η μειονότητα αποτελούσε πλειοψηφία, λειτουργούσαν ελληνόγλωσσα σχολεία, και αυτά μόνο ως δημόσια. Η Αλβανία αρχίζει βαθμιαία να αποκτά τον έλεγχο των μειονοτικών σχολείων καθιερώνοντας την δημόσια εκπαίδευση, ενώ η Ελλάδα αντίστοιχα προσπαθεί να διατηρήσει την ιδιωτική εκπαίδευση. Μετά την παρεμπόδιση της λειτουργίας των ελληνικών σχολείων, η ελληνική μειονότητα αποτάθηκε στην Κοινωνία των Εθνών, στηριζόμενη στην Μονομερή Διακήρυξη. Το 1935 το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, δικαίωσε την ελληνική πλευρά και τα ελληνικά σχολεία ξαναλειτούργησαν μέχρι και πριν την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

⁴⁹ Τσιτσελίκης Κ., «Η εκπαίδευση της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 173-174.

⁵⁰ Μπάρκας Π., «Η Ελληνική Μειονότητα επί καθεστώ Χότζα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 255.

Τα τοπωνύμια που ήταν συνδεδεμένα με την ορθοδοξία και τον ελληνισμό, αντικαταστάθηκαν με αλβανικά ονόματα που επέλεγε το καθεστώς, και ήταν βασισμένα στην ιδεολογία του κόμματος. Επίσης, οι γονείς ήταν υποχρεωμένοι να επιλέγουν για τα παιδιά τους ονόματα από μια λίστα νέων ονομάτων, που τους πρότεινε το κόμμα. Τα πράγματα ήταν ακόμα πιο δύσκολα για τους Έλληνες που κατοικούσαν εκτός «μειονοτικών ζωνών» διότι αναγκάζονταν να αλλάξουν εθνικότητα στις ταυτότητες των παιδιών τους⁵¹.

Οι Έλληνες της Αλβανίας ενστερνίστηκαν και υιοθέτησαν την τακτική του καθεστώτος είτε ηθελημένα είτε αναγκαστικά, προκειμένου να έχουν ίσες ευκαιρίες και δίκαιη μεταχείριση όπως όλοι οι Αλβανοί πολίτες.

«Υπονόμευσε τη συνείδηση και το αδιαχώριστο της πολιτιστικής της παράδοσης και την ψυχική ενότητα του λαού της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας από την κοινή πατροπαράδοτη πολιτιστική κληρονομιά του ελληνικού έθνους, διοχετεύοντας συστηματικά και τεχνητά, λαογραφία, πολιτισμό και νοοτροπία που νόθευαν τη γνησιότητα της ταυτότητάς της, την απομάκρυναν από την παράδοσή της και την προσανατόλιζαν στην εξυπηρέτηση ιδιοτελών ιδεολογικών σκοπών. Αφαίρεσε την ουσία της ταυτότητάς της μετατρέποντάς τη σε διακοσμητικό φολκλόρ στην υπηρεσία του καθεστώτος»⁵².

Η απομόνωση της Αλβανίας από το διεθνές περιβάλλον δεν επέτρεπε την επικοινωνία της μειονότητας με την Ελλάδα αλλά ούτε και την άμεση επέμβαση του ελληνικού κράτους σε περίπτωση που το καθεστώς Χότζα καταπατούσε τα δικαιώματα της ελληνικής μειονότητας. Η αμυντική τακτική του Χότζα για τα γειτονικά κράτη μαζί και της Ελλάδας, δημιούργησε συναισθήματα εχθρότητας και καχυποψίας. Αν και η μητρική γλώσσα δεν απαγορεύτηκε, η ελληνόφωνη εκπαίδευση υποβαθμίστηκε εξαιτίας της απουσίας υποδομών και ειδικής κατάρτισης. Η απαγόρευση της θρησκείας προκάλεσε βαρύ πλήγμα στους αδιάρρηκτους δεσμούς της μειονότητας με

⁵¹ Μπάρκας Π., «Η ελληνική μειονότητα επί καθεστώ Χότζα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμέλεια), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 200, σελ. 242.

⁵² Μπάρκας Π., «Η Ελληνική Μειονότητα επί καθεστώ Χότζα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ 228-229.

τον ελληνισμό. Αυτοί οι κρατικοί μηχανισμοί εκτός του ότι απομάκρυναν την ελληνική μειονότητα από τον ελληνικό εθνικό κορμό, αλλοίωσαν την ιδιαίτερη εθνική της ταυτότητα, η οποία ήταν συνυφασμένη με την πηγή του πολιτισμού τους, δηλαδή την Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΟ ΠΟΛΥΦΩΝΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

3.1. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του πολυφωνικού τραγουδιού

Η πολυφωνία ως μουσικός όρος, για την Δυτική μουσική νοείται ως ένα μουσικό σύστημα γραφής στο οποίο συναντάται «η συνήχηση δυο ή περισσότερων μελωδικών γραμμών και η συναρμογή τους σε ενιαίο ηχητικό σύνολο»⁵³. Το λαϊκό πολυφωνικό τραγούδι από την άλλη είναι ένα μουσικό είδος που η ερμηνεία του βασίζεται καθαρά, στην φωνητική απόδοση πολλών μελωδικών γραμμών με διαφορετική μελωδική ανάπτυξη. Η εκτέλεση του τραγουδίσματος γίνεται από μία ομάδα τραγουδιστών όπου η κάθε φωνή έχει διαφορετικό ρόλο και ο κάθε ρόλος είναι προκαθορισμένος και ιεραρχικά δομημένος.

Ο γεωγραφικός χώρος όπου συναντάται το πολυφωνικό τραγούδι είναι τα βόρεια προάστια της Ηπείρου από τις δύο πλευρές των Ελληνοαλβανικών συνόρων: «*τα χωριά της Λάκας Πωγωνίου και μερικά της Κόνιτσας του Νομού Ιωαννίνων, λιγοστά χωριά στους πρόποδες της Μουργκάνας του Νομού Θεσπρωτίας, ολόκληρη η περιοχή της Άνω και Κάτω Δερόπολης, της Ρίζας και Πάνω Πωγωνίου4 του Νομού Αργυροκάστρου, τα χωριά του θεολόγου και Βούρκου των Νομών Δέλβινου και Αγίων Σαράντα και τα ελληνόφωνα χωριά της Χειμάρρας*»⁵⁴.

Στη Νότιο Αλβανία εκτός από το ελληνόφωνο πολυφωνικό τραγούδι που τραγουδιούνται από την ελληνική μειονότητα της Αλβανίας, υπάρχει και το αλβανόφωνο πολυφωνικό τραγούδι, το «λιάμπικο»⁵⁵.

⁵³ Κιούση Β., *Λεξικό μουσικών όρων*, Φίλιππος Νάκας, Αθήνα, σελ. 91.

⁵⁴ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 16.

⁵⁵ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 24. «Η αλβανόφωνη φωνητική πολυφωνία εξαπλώνεται από τις Βορειοανατολικές περιοχές γύρω στη στρούγκα και ανατολικά των λιμνών της Πρέσπας και Οχρίδας μέχρι τα ενδότερα της Δυτικής και Νότιας Αλβανίας. Ξεκινώντας από στιλιστικές διαφορές οι Αλβανοί μελετητές της τη χωρίζουν σε “τόσκινη” και “λιάμπικη” (toske – labe). Η πρώτη εξαπλώνεται από τη δυτική όχθη Γιονούσου ποταμού (Shkumbini) μέχρι τον ποταμό Αώο (Vjosa). Η δεύτερη, που συγγενεύει με το ελληνόφωνο πολυφωνικό τραγούδι, απαντά στις περιοχές των Νομών Αυλώνα, Αγίων Σαράντα, Δέλβινου, Αργυρόκαστρου, Τεπελενίου, Μπάλσι, και Φίερι, όπου

«Από το 1971, ο Bony δε βλέπει “περίεργο το ότι τα τραγούδια των Ελλήνων που ζουν στη σημερινή Αλβανία μοιάζουν τόσο πολύ με τα τραγούδια των Λιάμπηδων”. Η φωνητική πολυφωνία του συγκεκριμένου εκφράζει μια συγκεκριμένη φάση της ανάπτυξης του μουσικού πολιτισμού της Αρχαίας Ηπείρου χωρίς σύνορα, μάλλον πιο μακριά στα βάθη της ιστορία. Μεταξύ των πολυφωνικών τραγουδιών των Ελλήνων από τις δύο πλευρές των συνόρων και των Λιάμπηδων, Λιουτζιωτών, Ζαγορησιών, Τσάμηδων και άλλων φυλών της Νότιας Αλβανίας υπάρχουν ασήμαντες διαφορές. Είναι οι ίδιες μουσικές ρίζες, το ίδιο μουσικό υπόστρωμα πάνω στο οποίο αναπτύχθηκε και η ίδια μορφή τραγουδίσματος, παρόλο που σήμερα εκφράζεται με δύο γλώσσες, σε δύο διαφορετικές εθνικότητες. Συνεπώς ο ομαδικός και φωνητικός τρόπος ερμηνείας, η ρητορική έκφραση και η πεντατονική κλίμακα, η τυπολογική δομή και η ονομασία των φωνών (πάρτης – marr”es, γυριστής – kthyes, ρίχτης – hed-h”es, ισοκράτημα – iso), η προσωδία και το ρυθμικό σχήμα, όπως και αρκετά άλλα στοιχεία, είναι αποδεκτά και παρομοιάζουν στο συγκεκριμένο ρεπερτόριο των δύο εθνών»⁵⁶.

Το πολυφωνικό τραγούδι είναι μία ζώσα προφορική παράδοση που συνεχώς εξελίσσεται, διαμορφώνεται και προσαρμόζεται στις εκάστοτε συνθήκες της κάθε εποχής. Η συλλογική του έκφραση είναι απόλυτα συνυφασμένη με τις παραδοσιακές μορφές κοινωνικής συγκρότησης, όπου η λειτουργική του σημασία είναι εμφανής στα πλαίσια της κοινότητας, ως τρόπος ανάπτυξης της κοινωνικότητας του ατόμου, με τη διαδικασία της ένταξης και συνεργασίας στην πολυφωνική ομάδα⁵⁷. Ο ρόλος του πολυφωνικού τραγουδιού στα πλαίσια της κοινότητας, έχει πολυδιάστατο χαρακτήρα καθώς συντελεί στην ενίσχυση των δεσμών της κοινότητας, διατηρεί ή ακόμα επιβάλλει μια καθορισμένη κοσμοαντίληψη, διαμορφώνει την ταυτότητα των μελών της αλλά και τους κώδικες και τους κανόνες κοινωνικής

κύριος πληθυσμός είναι η φυλή των Λιάμπηδων. Στη ουσία ο όρος “labe” δεν εννοεί μόνο του Λιάμπηδες, γιατί στο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο υπάρχουν και Τσάμηδες, Λιουτζιώτες, Ζαγορήσιοι, κ.ά., που τραγουδούν με τον ίδιο τρόπο (Λώλης Κ., *Το ελληνόφωνο και αλβανόφωνο πολυφωνικό τραγούδι*, Συνέδριο, Κόνιτσα 1998)».

⁵⁶ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 24.

⁵⁷ Κανελλάτου Β., *Το ελληνόφωνο πολυφωνικό τραγούδι στο νότιο τμήμα της επαρχίας Πωγωνίου στην Ήπειρο*, Ερευνητικό Κέντρο Ελληνικού Τραγουδήματος, Αθήνα 2010, σελ. 3. Από το

http://erket.org/images/stories/pdf/2010.07_To_Polyfoniko_sto_Notio_Tmima_tis_Eparchias_Pogoniou_ERKET_e-Journal_Vol.1.pdf.

συμπεριφοράς, συγκροτεί και συμβάλει στην διαίωνιση της κοινότητας. Τέλος, το πολυφωνικό τραγούδι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση του ατόμου, καθώς συμμετέχει σε δραστηριότητες που ταιριάζουν στο φύλο την ηλικία και την κοινωνική του θέση⁵⁸.

Η διαδικασία εκμάθησης του πολυφωνικού τραγουδιού, καλλιεργείται μέσα από την βιωματική εμπειρία του ατόμου, αρχικά στο ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον που μεταδίδει στο παιδί τις πρώτες γνώσεις, και παράλληλα από στόμα σε στόμα, στα πλαίσια της κοινότητας μέσα από μια αυθόρμητη ή προγραμματισμένη καλλιτεχνική επαφή, όπου το άτομο έχει τη δυνατότητα μέσω των ακουσμάτων και της μιμήσεως να αφομοιώσει την τεχνική και το ύφος του πολυφωνικού τραγουδιού.

Η θεματολογία του ποιητικού κειμένου των πολυφωνικών τραγουδιών συνδέεται κυρίως με τα εθιμικά δρώμενα του κύκλου της ζωής και του χρόνου, όπως τραγούδια θρησκευτικά και αποκριάτικα, του έρωτα, του αρραβώνα και του γάμου, της ξενιτιάς, του θρήνου, της δουλειάς, κωμικά και εύθυμα, αλλά επίσης και βασισμένα στους θρύλους και στα ηρωικά κατορθώματα, στον εθνικό απελευθερωτικό αγώνα και στη σοσιαλιστική ζωή⁵⁹.

Το πολυφωνικό τραγούδι είναι ένα από τα κυριότερα πολιτισμικά στοιχεία που δηλώνει την ιδιαίτερη αισθητική ταυτότητα της Νοτίου Αλβανίας (Β. Ήπειρο) και αυτό γιατί σε σύγκριση με τα υπόλοιπα δημοτικά τραγούδια διαφέρει στη μελωδική ανάπτυξη, δηλαδή στις κλίμακες και στον τρόπο ερμηνείας, δηλαδή την πολυφωνία. Όταν αναφερόμαστε στην μελωδική ανάπτυξη εννοούμε έναν κανόνα που αναπτύσσεται πάνω στις διάφορες μορφές της ανημίτονης πεντατονικής κλίμακας, δηλαδή σε μία σειρά πέντε φθόγγων όπου το διάστημα του ημιτονίου δεν υπάρχει και «...στηρίζεται κυρίως στα διαστήματα τέταρτης και πέμπτης, με τη βοήθεια ενός ισοκράτη

⁵⁸ Μπάδα Κ., «Η χρήση της παράδοσης με αφορμή τα χορευτικά δρώμενα», στο: *Χορός και Κοινωνία*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας, 1994, σελ. 120.

⁵⁹ Λύτης Β., «Το μοτίβο στο πολυφωνικό τραγούδι της Βορείου Ηπείρου» στο *Περιοδικό: Άπειρος 1, Θεσπρωτικό έντυπο για τον πολιτισμό και το περιβάλλον*, Β' Έκδοση, 1998, σελ. 45.

(ίσο) στη χαμηλότερη φωνή...»⁶⁰. Επίσης στην περίπτωση του ρυθμού, το πολυφωνικό τραγούδι χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες: στα τραγούδια ελεύθερου ρυθμού, στα εύρυθμα τραγούδια και στα πολυρρυθμικά τραγούδια⁶¹.

Όσον αφορά τον τρόπο ερμηνείας, το πολυφωνικό τραγούδι έχει φωνητικό χαρακτήρα “a karpela” δηλαδή η εκτέλεση του γίνεται χωρίς τη συνοδεία μουσικών οργάνων. Το τραγούδι δεν εξαρτάται μόνο από έναν σολίστα αλλά από μία ομάδα με συγκεκριμένο αριθμό ατόμων όπου οι ρόλοι τους είναι εντελώς προκαθορισμένοι. Μπορεί να απαρτίζεται από άτομα του ίδιου φύλου, μικτή, εναλλασσόμενη όπως και διαφορετικών ηλικιών. Έτσι, έχουν διαμορφωθεί τα λεγόμενα γεροντικά, ανδρικά, γυναικεία ή παιδικά. Η διάταξη της ομάδας στο χώρο απεικονίζεται με δύο τρόπους, είτε καθιστά όπου η ομάδα των τραγουδιστών κάθεται κυκλικά ή ημικυκλικά γύρω από ένα τραπέζι ή όρθιοι ο ένας δίπλα στον άλλον, είτε απεικονίζονται ταυτόχρονα με την χορευτική διαδικασία. Η ομάδα αποτελείται το λιγότερο από 4 τραγουδιστές. Η άρτια μουσική απόδοσή της απαιτεί 7- 10 τραγουδιστές, αλλά μπορεί να φτάσουν και 10 – 15. Ο ρόλος και οι φωνές που απαρτίζουν την πολυφωνική ομάδα είναι ο πάρτης, ο γυριστής, ο κλώστης, ο ρίχτης και οι ισοκράτες⁶².

Ο **πάρτης** είναι αυτός που “παίρνει” το τραγούδι γι’ αυτό και λέγεται πάρτης ή παρτής ή σηκωτής ή και προλογιστής. Είναι το βασικότερο μέλος της ομάδας, είναι αυτός που ξεκινάει το τραγούδι και εκθέτει την κύρια μελωδική γραμμή και κάποιες φορές αρχίζει μόνος του το τραγούδι, λέγοντας «τον πρώτο μισό στίχο ή τις πρώτες τέσσερις συλλαβές ή ακόμη και ολόκληρο τον κάθε στίχο, τραγούδι που μοιάζει περισσότερο με μουσική απαγγελία. Εξ’ ου και η ονομασία προλογιστής». Αποκλειστικά και μόνο στο πολυφωνικό τραγούδι της Βορείου Ηπείρου συναντάται σε πολλά τραγούδια ο προλογισμός ολόκληρου του στίχου ενώ στα Πωγωνίσινα γίνεται μουσική απαγγελία μόνο των πρώτων συλλαβών.

⁶⁰ Ανωγειαννάκης Φ., *Ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα*, Εθνική τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1976, σελ. 26.

⁶¹ Για περισσότερες πληροφορίες για το ρυθμό και το μέτρο του πολυφωνικού τραγουδιού βλέπε: Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 47-51.

⁶² Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 18-20.

Ο πάρτης είναι συνήθως ένα άτομο, άνδρας ή γυναίκα, ή και δύο άτομα με εναλλασσόμενο πάρσιμο. Επίσης, οργανώνει και κατευθύνει την ομάδα, και εκτός αυτού πρέπει να είναι ο πιο καλλίφωνος με ιδιαίτερες φωνητικές δυνατότητες και να γνωρίζει καλά το μελωδικό ύφος του πολυφωνικού τραγουδιού.

Υπάρχουν περιπτώσεις που ο πάρτης αναλαμβάνει να εκτελέσει και άλλους ρόλους της πολυφωνικής ομάδας όπως τον ρόλο του ρίχτη ή των ισοκρατών και σπάνια του γυριστή. Στην περίπτωση αυτή μια γυναίκα-πάρτης ολοκληρώνει την συνέχεια του παρσίματος. Η μελωδική ροή του πάρτη είναι κυρίως συλλαβική και σπανιότερα μελισματική. Η μελωδική γραμμή του πάρτη αρχίζει συνήθως με την τονική ή με την υποτονική ή ακόμη και με την τρίτη βαθμίδα και καταλήγει πάντα στην τονική. Επίσης, η μελωδική ανάπτυξη βασίζεται στην τονική, στην τέταρτη και στην τρίτη βαθμίδα της μουσικής κλίμακας⁶³.

Ο **γυριστής** κατέχει τον σημαντικότερο ρόλο μετά τον πάρτη και απαιτείται η ύπαρξη ιδιαίτερων φωνητικών ικανοτήτων. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτού του ρόλου είναι το απότομο κόψιμο ή τσάκισμα της μελωδίας στην υποτονική απότομη διακοπή της φωνής μια νότα κάτω από την τονική. Αφού ο πάρτης εκθέσει το αρχικό του πάρσιμο, τότε εμφανίζεται ο γυριστής με ένα επιφώνημα «ο – χο» ή «α», «ο» δίνοντας έτσι σήμα στην υπόλοιπη ομάδα να ξεκινήσει την πολυφωνική ανάπτυξη και στη συνέχεια τσακίζει την μελωδία του πάρτη. Η μελωδική γραμμή του γυριστή είναι μικρής έκτασης, κινείται δηλαδή στην περιοχή της τονικής και της υποτονικής, σχηματίζοντας διάστημα δευτέρας μεγάλης, αλλά πολλές φορές φτάνει και μια τέταρτη καθαρή κάτω από την τονική⁶⁴.

Ο **κλώστης** συμπεριφέρεται παρόμοια με τον γυριστή, κόβει δηλαδή απότομα το τραγούδι, με την διαφορά ότι ο κλώστης κόβει σε διάστημα μίας εβδομης μικρής πάνω από την τονική (κυρίως με μελισματικό τρόπο). Γι' αυτό δεν συνηθίζεται να συνυπάρχουν στην ίδια πολυφωνική ομάδα κλώστης και γυριστής. Η μελωδική γραμμή του κλώστη ερμηνεύεται και από γυναίκες και

⁶³ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 35-37.

⁶⁴ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 37-38.

από άντρες, αναπτύσσοντας μια τεχνική που ονομάζεται “fallcetto” κάνουν δηλαδή “ιδιόμορφους λαρυγγισμούς, με ψεύτικη φωνή”⁶⁵.

Ο **ρίχτης** έχει μικρό ρόλο στην ομάδα και η εμφάνισή του παρατηρείται στα Δεροπολίτικα τραγούδια. Ένας από τους ισοκράτες ερμηνεύει και τη μελωδική γραμμή του ρίχτη, αποδίδοντας παράλληλα και το ίσο. Ο ρίχτης είναι αυτός που ρίχνει το τραγούδι εξ’ ου και η ονομασία, στην περίπτωση αυτή μόλις κάνει την είσοδό του τότε ξεκινά και η υπόλοιπη ομάδα να τραγουδά. Η συνηθέστερη έκθεση του ρίχτη γίνεται σε απόσταση τρίτης μικρής πάνω από την τονική, δημιουργώντας μια άρτια συνήχηση. «*Στο τέλος κάθε παρσίματος ο ρίχτης ή μένει στην τρίτη βαθμίδα άνω της τονικής, η κλείνει με ταυτοφωνία μαζί με τους ισοκράτες*»⁶⁶.

Οι **ισοκράτες** πρέπει να είναι από δύο άτομα και πάνω, φτάνουν μέχρι και πέντε άτομα. Είναι τα άτομα εκείνα που κρατούν την τονική βάση του τραγουδιού. Όταν ο πάρτης εκθέσει την μελωδική του φράση αλλά και ο γυριστής το τσάκισμά του, τότε μπαίνουν οι ισοκράτες. Κρατούν συνεχόμενα την τονική βάση με το φωνήεν “ε” ή σε άλλα τραγούδια “α – ι – ο”, ανάλογα δηλαδή με την κατάληξη του στίχου ή συλλαβίζουν το ισοκράτημα μουρμουριστά ή σταθερά⁶⁷.

Στο ρεπερτόριο του πολυφωνικού τραγουδιού, παρουσιάζονται ομοφωνικά τραγούδια, δίφωνα και πολυφωνικά τραγούδια χωρίς ισοκράτημα, τρίφωνα και τετράφωνα και τραγούδια με την συνοδεία μουσικών οργάνων⁶⁸.

⁶⁵ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 38-40.

⁶⁶ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 41-42.

⁶⁷ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 42-45.

⁶⁸ Οι πληροφορίες που αντλούνται από το βιβλίο του Κώστα Λώλη «Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι» όπως αυτό φαίνεται και από τον τίτλο, αναφέρονται στο Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι ενώ η πτυχιακή εργασία ερευνά το πολυφωνικό τραγούδι που τραγουδιέται από την ελληνική μειονότητα της Αλβανίας. Το συγκεκριμένο βιβλίο λοιπόν χρησιμοποιήθηκε διότι όπως και ο ίδιος ο Λώλης αναφέρει, υπάρχουν ασήμαντες διαφορές μεταξύ των πολυφωνικών τραγουδιών των Ελλήνων και από τις δύο πλευρές των συνόρων. Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 24.

Τα **ομοφωνικά τραγούδια** τραγουδιούνται είτε από μια ομάδα ανδρών είτε από γυναικών. Αυτό που συνηθίζεται περισσότερο είναι εναλλασσόμενα σε διαφορετικό τονικό ύψος και κάποιες φορές μικτά στον ίδιο τόνο. Ο πάρτης εκθέτει ένα μοτίβο και μετά τον ακολουθεί η ομάδα. Δεν συνηθίζεται να ερμηνεύουν ο πάρτης και η ομάδα μαζί. Η μελωδία του πάρτη δεν διαφέρει ιδιαίτερα από αυτή της ομάδας, εκτός από τα σημεία εκείνα που ο πάρτης (όντας ο πιο καλλίφωνος) έχει την ικανότητα να προσθέσει στολίδια στη δική του μελωδική γραμμή. Σε πολλές περιπτώσεις συνηθίζεται να συνοδεύεται από μουσική κομπανία⁶⁹.

Τα **δίφωνα πολυφωνικά τραγούδια** στα οποία συμμετέχουν ο πάρτης και οι ισοκράτες και ερμηνεύεται κυρίως από γυναικείο σύνολο. Η μελωδική γραμμή του πάρτη εξελίσσεται με τέτοιο τρόπο ώστε ο γυριστής να έχει την δυνατότητα να μπει ανάμεσα στον πάρτη και τους ισοκράτες. Αφού ο πάρτης εκθέσει το πρώτο μοτίβο, αμέσως μετά μπαίνουν οι ισοκράτες. Η χαρακτηριστική αυτή περίπτωση θυμίζει την επαναλαμβανόμενη κίνηση τονική - υποτονική κατά τη διάρκεια της ροής του γυριστή, καθώς επίσης η ταυτοφωνία είναι το χαρακτηριστικό εκείνο γνώρισμα που συνδέει τα ομοφωνικά με τα δίφωνα πολυφωνικά τραγούδια⁷⁰.

Τα **τρίφωνα πολυφωνικά τραγούδια** αποτελούνται από τον πάρτη, τον γυριστή ή κλώστη και τους ισοκράτες. Τραγουδιέται από άντρες και γυναίκες, από νέους και γέρους. Στην περίπτωση που συμμετέχουν και τα δύο φύλα, μπορεί να τραγουδηθεί από το ίδιο τονικό ύψος ή και από διαφορετικό και στην περίπτωση του εναλλασσόμενου σε διαφορετικό τονικό ύψος. Σε πολλές περιπτώσεις συνοδεύεται από μουσικά όργανα⁷¹.

Τα **τετράφωνα πολυφωνικά τραγούδια** έχουν μια διαφορά σε σύγκριση με τα τρίφωνα, την παρουσία του ρίχτη και πάντα ερμηνεύονται με γυριστή. Στην περίπτωση που ο ρίχτης αφαιρεθεί από το σύνολο της τετραφωνίας δεν θα υπάρξει κάποια αλλοίωση στο τραγούδι απλά η

⁶⁹ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 28-29.

⁷⁰ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 29-30.

⁷¹ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ.31-32.

συνήχηση θα γίνει τρίφωνη. Ερμηνεύονται από ομάδες αντρών ή γυναικών, μικτές ή εναλλασσόμενες με διαφορετικό τονικό ύψος⁷².

Τα **πολυφωνικά τραγούδια χωρίς ισοκράτημα** στα οποία συμμετέχουν ο πάρτης, ο γυριστής και η ομάδα η οποία ακολουθεί τη μελωδία του πάρτη. Ερμηνεύονται από άντρες ή από γυναίκες είτε από τα δύο φύλα μαζί στην ίδια ομάδα, αλλά προτιμάται κυρίως από άντρες. Η ανάπτυξη της μελωδίας από τον πάρτη γίνεται με τον ίδιο τρόπο όπως στα ομόφωνα και στα δίφωνα πολυφωνικά τραγούδια. *«Ακολουθούν ταυτόχρονα ο γυριστής και η ομάδα, μέχρι που ολοκληρώνεται το πρώτο **πάρσιμο**. Σε σημεία αναπνοής και οι τρεις μελωδικές γραμμές κατεβαίνουν επίμονα στη υποτονική...»*. Στην περίπτωση που ο γυριστής δεν συμμετέχει στο συγκεκριμένο σύνολο, η ομάδα μπορεί και πάλι να εκτελέσει φωνητικά τα τραγούδια χωρίς πρόβλημα⁷³.

Τα **πολυφωνικά τραγούδια με συνοδεία μουσικών οργάνων** είναι πιο σύγχρονο μουσικό φαινόμενο και εμφανίστηκαν κυρίως στις αρχές του 20^ο αιώνα, αν και οι μουσικές κομπανίες (κλαρίνο, βιολί, λαούτο και ντέφι) έκαναν αισθητή την παρουσία τους από τον 19^ο αιώνα. Πήραν μουσικά στοιχεία από τα πολυφωνικά τραγούδια που υπήρχαν ήδη και τα ενέταξαν στα παιχνίδιά τους. Έτσι άρχισαν σταδιακά να συνοδεύουν κάποια κομμάτια του πολυφωνικού ρεπερτορίου. *«Στη σημερινή πρακτική η συνοδεία ενός μέρους του πολυφωνικού τραγουδιού από οργανική κομπανία παρουσιάζεται με διαφορετικούς τρόπους: μερικά τρίφωνα και τετράφωνα κρατούν τις πολυφωνικές γραμμές “a cappella” χρησιμοποιώντας ως οργανική εισαγωγή για κάθε πάρσιμο τη μελωδία του πάρτη. Μια άλλη κατηγορία τραγουδιών αποτελούνται από πάρτη και γυριστή, ενώ η κομπανία εκτός της εισαγωγής πραγματοποιεί και το ρόλο των ισοκρατών μέσω του βιολιού και του λαούτου. Υπάρχουν και παραδείγματα, που, μετά την οργανική εισαγωγή, το τραγούδι ερμηνεύεται ομοφωνικά»*⁷⁴

Με το πέρασμα του χρόνου το πολυφωνικό τραγούδι προσαρμόστηκε στις ανάγκες του παρόντος, εισάγοντας νέους τρόπους έκφρασης και

⁷² Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 32-33.

⁷³ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 30-31.

⁷⁴ Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006, σελ. 34.

δόμησης, με πιο πρόσφατο παράδειγμα την ένταξη των μουσικών οργάνων στο πολυφωνικό σχήμα. Αυτό που καθιστά το πολυφωνικό τραγούδι αξιοπρόσεκτο, είναι η συλλογική του έκφραση. Μέσα από διαφορετικούς ρόλους, αυστηρά δομημένους, ο καθένας χωριστά, αλλά και όλοι μαζί συμβάλλουν στην άρτια απόδοση του τραγουδιού.

3.2. Η διαμάχη Ελλάδας και Αλβανίας για την καταγωγή του πολυφωνικού τραγουδιού

Στο παρακάτω σημείο θα γίνει ανάλυση για το ζήτημα της καταγωγής του πολυφωνικού τραγουδιού, το οποίο γίνεται αντικείμενο διαμάχης μεταξύ δύο γειτονικών κρατών, Ελλάδας και Αλβανίας. Το θέμα που απασχολεί το ελληνικό κράτος αλλά και το αλβανικό αντίστοιχα, είναι οι επίσημοι εθνικοί λόγοι να προβάλουν όχι μόνο την ελληνικότητα η μια πλευρά και την αλβανικότητα η άλλη, αυτού του μουσικού είδους, αλλά και να αποδείξουν τις αρχαίες ελληνικές ή αλβανικές του ρίζες και τον αναλλοίωτο χαρακτήρα του στο χρόνο. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, η εξήγηση που μπορεί να δοθεί για την εμφάνιση του πολυφωνικού τραγουδιού και σε άλλες εθνικές ομάδες, είναι ότι αποτελεί προϊόν δανεισμού ή κλοπής.

Καθώς η παράδοση αποτελεί γέννημα του έθνους-κράτους, για να νομιμοποιηθεί αλλά και να διατηρηθεί η εσωτερική του συνοχή, κατασκευάζει ή ακόμα και επινοεί αυτήν την παράδοση.

«Οι εθνικές παραδόσεις όμως, όπως και τα ίδια τα έθνη, συγκροτούνται σε πλαίσια αντίθεσης με τις παραδόσεις άλλων εθνών. [...] Δεν αρκεί να τονίζει ένα έθνος την εσωτερική του ομοιογένεια. Είναι εξίσου κρίσιμο να αναδεικνύει τη διαφορά του και συνήθως την ανωτερότητά του απέναντι σε άλλα έθνη, κυρίως τα γειτονικά και ανταγωνιστικά προς το ίδιο. Γι' αυτό ακριβώς, στα όρια του έθνους, στα σύνορα του εθνικού χώρου, υπάρχει μεγάλη ανάγκη πιο έντονης σφυρηλάτησης της εθνικής ταυτότητας και κυρίως εμφατικής ανάδειξης των διαφορών του με τους γείτονες. Στα όρια, επειδή εκεί τα πράγματα δεν είναι καθαρά στην πραγματικότητα, υπάρχει μεγαλύτερη ανάγκη παραγωγής μιας μυθολογίας περί "αρχέγονης και γνήσιας εθνικής ταυτότητας". Για το λόγο αυτό εθνοτικές και τοπικές ομάδες σε οριακές περιοχές με αμφισβητούμενες ταυτότητες πριν από τη

συγκρότηση του έθνους-κράτους πολλές φορές συμβολοποιούνται από της εθνικές ιδεολογίες στο πλαίσιο ηρωικών ρητορικών για το έθνος»⁷⁵.

Αυτές οι ενέργειες έχουν ως αποτέλεσμα τα τοπικά πολιτισμικά συστήματα να αφομοιωθούν από τον κυρίαρχο εθνικό πολιτισμό και να μετατραπούν σε «περιφερειακές παραλλαγές μιας ενιαίας εθνικής παράδοσης μέσα από πρακτικές επιλεκτικής χρήσης». Εφόσον, η παράδοση αντιμετωπίζεται «ως ουσία αναλλοίωτη στο χρόνο και το χώρο», οι τοπικές ιδιαιτερότητες θεωρούνται σημαντικές μόνο ως τοπικές παραλλαγές και προβάλλονται όταν το έθνος κρίνει αναγκαίο να αποδείξει την ομοιογένεια και την ενότητά του⁷⁶.

Από την συγκρότηση του ελληνικού έθνους-κράτους, η βασική ιδεολογικοπολιτική πρακτική που ακολούθησε το κράτος, ήταν αρχικά ο σχηματισμός ενός ομογενοποιημένου πληθυσμού και μετέπειτα η εθνική ενότητα σε ιδεολογικό και πολιτισμικό επίπεδο, καθώς αποτελείτο από μια πληθώρα εθνοτοπικών ομάδων. Για την επίτευξη αυτού του σχεδίου, πρωτεύουσα θέση κατείχαν κυρίως οι ιστορικοί και λαογράφοι. Η τεκμηρίωση της συνέχειας του έθνους στο χρόνο και στο χώρο, αποτέλεσε βασική κρατική στρατηγική για την πραγμάτωση αυτού του σχεδίου⁷⁷.

Σε αυτήν την στρατηγική το πολυφωνικό τραγούδι έμεινε παραγκωνισμένο από την λαογραφική έρευνα. Μια πρώτη προσέγγιση λοιπόν, έγινε το 1951 από τον Σπύρο Περιστέρη και τον Δημήτρη Οικονομίδη και το 1958 πραγματοποιείται η πρώτη δημοσιευμένη έρευνα από την

⁷⁵ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 131-132.

⁷⁶ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 132.

⁷⁷ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 137.

Επετηρίδα του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών, η οποία στηρίζεται στις ηχογραφήσεις που έκαναν ο Περιστέρης και Οικονομήδης.

Αρχικά, ο Περιστέρης κάνει λόγο για την παρουσία του πολυφωνικού τραγουδιού και στην «Βόρειο Ήπειρο» όπως ο ίδιος την ονοματίζει. Ορμώμενος από την παραπάνω διαπίστωση, ο Περιστέρης διατυπώνει το ερώτημα περί καταγωγής του πολυφωνικού τραγουδιού αφήνοντάς το ανοιχτό. Την ίδια περίοδο, το περιοδικό «Ηπειρωτική εστία» απαντά στο ερώτημα, διατυπώνοντας την άποψη ότι το πολυφωνικό τραγούδι είναι αρχαιοελληνικής καταγωγής, χρησιμοποιώντας ως αποδεικτικό στοιχείο την πεντατονική του κλίμακα⁷⁸. Την αντίληψη αυτή ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια, όσοι ασχολήθηκαν με το ζήτημα της καταγωγής.

Έπειτα από είκοσι χρόνια, ένας ερασιτέχνης λαογράφος ο Μ. Ζώτος με καταγωγή από την Νότια Αλβανία, δημοσιεύει ένα βιβλίο με αναφορές στο πολυφωνικό τραγούδι. Το βιβλίο εκδίδεται από το «Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών», έναν οργανισμό με σημαντική πολιτική δράση στο πλαίσιο του ελληνικού αλυτρωτισμού, γεγονός που καθιστά την έκδοση του βιβλίου πολιτικά φορτισμένη. Στον πρόλογο του βιβλίου είναι διακριτή η θέση του συγγραφέα, που αποδίδει το εγχείρημα αυτό σε *«ένα βαθύ αίσθημα καθήκοντος στο γενέθλιο τόπο, και μια πίστη στην αξία της επιστημονικής έρευνας ως μέσου προβολής και προστασίας των Εθνικών Δικαίων»*. Ήδη από τον πρόλογο γνωστοποιείται το συμπέρασμα του βιβλίου *«Το Βορειοηπειρωτικό τραγούδι είναι ένα από τα αρχαιότερα μνημεία της ελληνικής μουσικής παράδοσης»*⁷⁹.

Από την περίοδο της οριοθέτησης των ελληνοαλβανικών συνόρων γίνεται συζήτηση γύρω από τις ελληνικές διεκδικήσεις καθώς η Ελληνική πολιτική υποστηρίζει ότι οι περιοχές της νοτίου Αλβανίας στις οποίες

⁷⁸ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 138.

⁷⁹ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 138.

υπάρχουν ελληνικοί πληθυσμοί ιστορικά της ανήκουν. Το ζήτημα λοιπόν της «πνευματικής ιδιοκτησίας» και των «απαρχών» του πολυφωνικού τραγουδιού πιστοποιείται με βάση τις απόψεις ότι αποτελεί τη συνέχεια του αρχαιοελληνικού πολιτισμού, ενώ παράλληλα εδραιώνεται η ανωτερότητα του ελληνικού σε σχέση με τους γειτονικούς πολιτισμούς. Επομένως, σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, οποιαδήποτε πολιτισμική ομοιότητα μεταξύ των πληθυσμών της επονομαζόμενης Βορείου Ηπείρου, δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί ως επιρροή του «ανώτερου» ελληνικού πολιτισμού, ή ως απόδειξη της ελληνικότητας πληθυσμών που «αλβανοποιήθηκαν» εξαιτίας των βίαιων εξισλαμισμών⁸⁰. «*Στα όριά του το έθνος-κράτος, εκτός που δεν αντέχει τη διαφορά ως προς το εσωτερικό του, δεν αντέχει και την ομοιότητα ως προς το εξωτερικό*»⁸¹.

Η αντίληψη περί αρχαιοελληνικής καταγωγής του πολυφωνικού τραγουδιού, δεν έπαψε να υποστηρίζεται και στις πιο πρόσφατες αναφορές. Συγκεκριμένα ο εθνομουσικολόγος Λάμπρος Λιάβας αναφέρει:

« Όσον αφορά στην καταγωγή αυτής της πολυφωνικής φόρμας, παρόλο που η έρευνα δεν έχει καταλήξει ακόμα σε βέβαια συμπεράσματα, όλες οι ενδείξεις πείθουν ότι ανάγεται σε πολύ παλιές (ίσως ακόμη και προελληνικές) εποχές. Πράγματι οι μελωδίες των τραγουδιών (μαζί με ορισμένα ακόμη της Ηπείρου και κάποια γυναικεία τραγούδια της Θεσσαλίας) είναι οι μοναδικές στον Ελλαδικό χώρο που έχουν διατηρήσει την πεντατονική ανημίτονη κλίμακα (μουσική κλίμακα που αποτελείται από 5 νότες χωρίς ημιτόνια). Η κλίμακα αυτή, όπως έχει αποδείξει η πρόσφατη μουσικολογική έρευνα, ταυτίζεται με το δώριο τρόπο των αρχαίων Ελλήνων την κατεξοχήν “ελληνική αρμονία” »⁸².

Επίσης, ο Κώστας Λώλης, το στοιχείο που παραθέτει στο κείμενό του είναι ότι «*το πολυφωνικό τραγούδι έχει ρητορικό χαρακτήρα , δηλαδή η*

⁸⁰ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 138-139.

⁸¹ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 133.

⁸² Λιάβας Λ., «Τα πολυφωνικά τραγούδια της Ηπείρου» στο Περιοδικό: *Άπειρος 1, Θεσπρωτικό έντυπο για τον πολιτισμό και το περιβάλλον*, Β' Έκδοση, 1998, σελ.18-19.

μελωδία του σαν σύνολο συνδέεται περισσότερο με την ανθρώπινη φωνή και όχι την καθαρή μελωδία. Και όπως παραδέχονται οι μουσικολόγοι τα τραγούδια ρητορικού χαρακτήρα σ' όλο τον κόσμο είναι αρχαία»⁸³.

Αλλά δεν μπορούν να μην αναφερθούν και οι προσμειξίς του πολυφωνικού τραγουδιού με την Βυζαντινή μουσική που επήλθαν μετά από την συμβίωση πολλών αιώνων. Όπως, παρατηρεί και ο Σπύρος Περιστέρης «το ίσον και η μελωδική κίνησης του γυριστού εις την τονικήν και υποτονικήν είναι στοιχεία απαντώντα και εις τη βυζαντινήν εκκλησιαστικήν μουσικήν»⁸⁴.

Και η Αλβανία ως ένα νεοσύστατο έθνος-κράτος χρησιμοποιεί ιδεολογικούς και πολιτικούς μηχανισμούς ενσωμάτωσης των διαφόρων εθνοτικών ομάδων, σε μια ενιαία συμπαγή ομάδα. Ιδιαίτερα κατά την σοσιαλιστική περίοδο, η δημιουργία ενός ομογενοποιημένου εθνικού πολιτισμού, καθίσταται ως το βασικότερο ιδεολογικό όχημα του καθεστώτος, καθώς με τον τρόπο αυτό ενισχύεται και νομιμοποιείται η παρουσία του. Πάνω σε αυτή τη βάση, ο λαϊκός πολιτισμός μετατρέπεται σε ένα χρήσιμο εργαλείο, καθώς σύμφωνα με τις αναφορές του Ενβέρ Χότζα, θεωρείται όχι μόνο απόδειξη «της αρχαιότητας και της ζωικότητας της συλλογικά δημιουργημένης ιδιοφυίας του λαού μας» αλλά και ένα «ισχυρό όργανο για την επιβολή και την ενοποίηση του αλβανικού λαού»⁸⁵. Ο λαϊκός πολιτισμός έπρεπε να ακολουθεί τις επιταγές της σοσιαλιστικής ιδεολογίας, έτσι σύμφωνα με τις υποδείξεις του Ε. Χότζα:

«Πρέπει να διατηρήσουμε εκείνο το κομμάτι του λαϊκού πολιτισμού το οποίο είναι καλό, αυτό που ανήκει στο λαό, που εκφράζει τα αγνά αισθήματα του λαού, και να απαλλαχθούμε από εκείνα τα κομμάτια, στη μορφή ή το περιεχόμενο, που έχουν

⁸³ Λώλης Κ., «Το Πολυφωνικό τραγούδι αρχαία και πρωτότυπη μουσική παράδοση» στο Περιοδικό: *Άπειρος 1, Θεσπρωτικό έντυπο για τον πολιτισμό και το περιβάλλον*, Β' Έκδοση, 1998, σελ. 30.

⁸⁴ Baund - Bony S., *Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι*, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Ναύπλιο 2005, σελ. 50.

⁸⁵ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 140.

διαβρωθεί από την επήρεια της ιδεολογίας της άρχουσας τάξης και των μικροαστών»⁸⁶.

Στην Αλβανία, το πολυφωνικό τραγούδι μετατρέπεται σε εθνικό σύμβολο του λαϊκού πολιτισμού, αντιμετωπιζόταν ως στοιχείο της ιδιαίτερης πολιτισμικής της ταυτότητας, καθώς στο είδος αυτό αναγνώριζαν παράλληλα την ιδιοσυγκρασία του αλβανικού λαού και τα σοσιαλιστικά ιδεώδη.

Και οι λαογράφοι ακολουθούν την πολιτική γραμμή του καθεστώτος, καθώς έπρεπε από το αντικείμενο της λαογραφίας «να αφαιρεθεί το κοινωνικό του πλαίσιο, να απογυμνωθεί από τις συμβολικές και λειτουργικές του ιδιότητες, για να μπορεί πια ως αισθητικό αντικείμενο να αντανακλά τις διαχρονικές ποιότητες του αλβανικού λαού»⁸⁷. Όπως αναφέρει ο σημαντικότερος ερευνητής του πολυφωνικού, ο μουσικολόγος Beniamin Kruta:

«η αλβανική πολυφωνία είναι μια αρχαία πρακτική, που έχει παγιωθεί κατά τη διάρκεια των αιώνων σε συγκεκριμένα στυλ και σχήματα. Είναι αυτά τα χαρακτηριστικά τα οποία δίνουν στον πολυφωνικό κόσμο την αγνή αλβανική του μορφή»⁸⁸.

Ο Kruta διέκρινε το πολυφωνικό τραγούδι, ανάλογα με την γεωγραφική περιοχή σε δύο κατηγορίες: την τρίφωνη τόσικη πολυφωνία (νοτιοανατολική Αλβανία και περιοχή των συνόρων Τσαμουριά) και την τρίφωνη ή τετράφωνη λιάμπικη πολυφωνία (κεντρική νότια Αλβανία). Αυτός ο γεωγραφικός διαχωρισμός δεν σκόπευε στο να υποβιβάσει τον παν-αλβανικό χαρακτήρα του πολυφωνικού «αντίθετα, κατά τον Kruta, δεν ήταν παρά ένα επιφαινόμενο,

⁸⁶ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 140.

⁸⁷ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 141.

⁸⁸ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 141.

οι βαθύτερες δομές του οποίου, “το υπόστρωμα” κατά την ορολογία της αλβανικής λαογραφίας, ήταν κοινές σε όλη την Αλβανία, ακόμα και στις περιοχές όπου δεν υπήρχε καθόλου πολυφωνικό τραγούδι, όπως αυτές της βόρειας Αλβανίας»⁸⁹.

Και όπως υποστηρίζεται από τους Αλβανούς λαογράφους, ο εθνικός χαρακτήρας και η ενότητα που ενέχει το πολυφωνικό τραγούδι, συναντώνται και στο σοσιαλισμό, επομένως:

«[...] στην πολυφωνία βλέπει κανείς το επικό πνεύμα της αντίστασης του αλβανικού λαού, που βρίσκει την καλύτερη πραγμάτωσή του στα τραγούδια του αντιφασιστικού αγώνα και της εδραίωσης του σοσιαλισμού»⁹⁰.

«Ο Kruta, σύμφωνα και με το κυρίαρχο σχήμα του αλβανικού εθνικισμού, τοποθετεί τις απαρχές του πολυφωνικού στο υποτιθέμενο ιλλυρικό παρελθόν των σύγχρονων Αλβανών. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι το συμπέρασμα αυτό βασίζεται σε μία και μόνη παραπομπή απ' το Δειπνοσοφιστή, όπου ένας τύπος ιαμβικού μέτρου, όπου απαντάται και στο πολυφωνικό, χαρακτηρίζεται ως μολοσσικό ιαμβικό. Είναι ενδιαφέρον ότι και η ελληνική πλευρά χρησιμοποιεί λίγο πολύ τα ίδια κείμενα για να αποδείξει την αρχαιοελληνική γενεαλογία του πολυφωνικού.

Η εικόνα του πολυφωνικού που τελικά κατασκευάζεται στο πλαίσιο των αλβανικών λαογραφικών σπουδών είναι αυτή ενός αντικειμένου και όχι μιας κοινωνικής πρακτικής. Έτσι, ενώ υπάρχει υπερπληθώρα μορφολογικών μουσικολογικών αναλύσεων, απουσιάζουν τελείως στοιχεία που αφορούν το πολυφωνικό ως κοινωνικό γεγονός μέσα σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα. Οι στρατηγικές επιτέλεσης, ο ρόλος του φύλου ή οι “γηγενείς” ερμηνείες της συγκεκριμένης πολιτισμικής μορφής δεν εντάσσονται στην ανάλυση που παρουσιάζει το πολυφωνικό τραγούδι σαν μια σταθερά, το αποτέλεσμα μιας σχεδόν μεταφυσικής σχέσης ανάμεσα στο “λαό” και το φυσικό του περιβάλλον. Και άρα δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι όροι που χρησιμοποιούνται για να

⁸⁹ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 141.

⁹⁰ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 141.

περιγράψουν τη δημιουργική “δύναμη” πίσω από το πολυφωνικό είναι ανιστορικές αφαιρέσεις, ο “επικός νούς” ή ο “λυρικός νούς”»⁹¹.

Στα τέλη του 1980 εμφανίζεται μια διαφορετική προσέγγιση στον τρόπο ανάλυσης του πολυφωνικού από τους Αλβανούς λαογράφους, κυρίως από τον Spiro Shituni ο οποίος εργάστηκε επάνω στη λιάμπικη πολυφωνία. Ήδη από τον εισαγωγή του διευκρινίζει ότι στόχος του είναι να επικεντρωθεί στα σημεία εκείνα που διαφοροποιούν τη λιάμπικη από την αλβανική πολυφωνία γενικά, αλλά ταυτόχρονα να αποτελέσει τη βάση «για συγκριτικές μελέτες με την πολυφωνία άλλων λαών, και κυρίως των γειτονικών». Παρατηρείται λοιπόν μία αλλαγή στον τρόπο ανάλυσης της πολυφωνίας που μέχρι τότε βασιζόταν στην ενότητα και την μοναδικότητα της πολυφωνίας⁹².

Αυτή όμως η διαφορετική κατεύθυνση δεν εντάχθηκε στο πλαίσιο των αλβανικών λαογραφικών σπουδών καθώς η υπέρμετρη πολιτικοποίηση του πολιτισμού δεν επέτρεψε την ανάπτυξη των συγκριτικών ή συνθετικών προσεγγίσεων.

«Έτσι σε μια μελέτη που αφορά ένα από τα συστατικά στοιχεία του πολυφωνικού, το ίσο, ένας από τους πλέον διακεκριμένους Αλβανούς μουσικολόγους γράφει: “[...το ίσο] δεν έχει δημιουργηθεί πουθενά, από κανέναν και σε κανένα χρόνο. Ως ένα μέσο της δια-ανθρώπινης επικοινωνίας σχετίζεται βιολογικά με τον άνθρωπο και είναι διαθέσιμο και επικοινωνήσιμο γενετικά”. Παρά τις βιολογικές υπερβολές της παραπάνω φράσης, συνέπεια ως ένα σημείο της μετα-κομμουνιστικής τάξης πραγμάτων. Το ίσο δεν αναγνωρίζεται ως παγκόσμιο χαρακτηριστικό της ανθρώπινης μουσικής δημιουργίας, αλλά συνεχίζει να εδράζεται εντός «της δικής μας λαϊκής μουσικής δημιουργικότητας, ένας πλήρης ρυθμός της αλβανικής ζωής»⁹³.

⁹¹ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 142.

⁹² Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 142.

⁹³ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο: *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 143.

Βέβαια δεν θα πρέπει να παραλείψουμε και το γεγονός ότι δεν έχει αναπτυχθεί ένας προβληματισμός γύρω από τις κοινωνικές διαστάσεις του πολυφωνικού τραγουδιού. «Οι όποιες αναφορές ή αναλύσεις διαθέτουμε είναι κυρίως μουσικολογικού χαρακτήρα και διέπονται από ένα ιστορικιστικό προσανατολισμό, δίνοντας έμφαση στη μοναδικότητα και την αρχαιότητα αυτού του φαινομένου»⁹⁴. Το πολυφωνικό τραγούδι λοιπόν μετατράπηκε σε εθνικό είδος, στα πλαίσια του ελληνικού και του αλβανικού πολιτισμού. Αντιμετωπίστηκε ως αντικείμενο πάνω στο οποίο μπορούσαν να ασκηθούν δικαιώματα ιδιοκτησίας και από τις δύο πλευρές. Στην περίπτωση αυτή δεν θα μπορούσαν να δεχτούν την ομοιότητα με άλλον πολιτισμό, καθώς η μοναδικότητα καθορίζει την εθνική ταυτότητα κάθε έθνους-κράτους.

3.3. Ο ρόλος και η προσαρμογή του πολυφωνικού τραγουδιού στα πλαίσια της σοσιαλιστικής ανοικοδόμησης

Όπως άλλαξαν οι κοινωνικό –οικονομικό - πολιτικές δομές της Αλβανίας και εντάχθηκαν σε ένα νέο σύστημα βασισμένο στην σοσιαλιστική οργάνωση, έτσι προσαρμόστηκε και το πολυφωνικό τραγούδι στο νέο αυτό σύστημα και απέκτησε ένα καινούριο ρόλο και ένα νέο τρόπο έκφρασης.

Στα πρώτα βήματα της «σοσιαλιστικής ανοικοδόμησης» εμφανίστηκαν και οι πρώτες συγκρούσεις μεταξύ των υποστηρικτών των νέων πρωτοποριακών τάσεων και των υποστηρικτών των παραδοσιακών αξιών. Η καλλιτεχνική ελίτ την δεκαετία του 60' έστρεψε το ενδιαφέρον της στην καθημερινή ζωή των απλών ανθρώπων της υπαίθρου και των βιομηχανικών κέντρων. Ήθελε να παρατηρήσει και να αποδώσει στα έργα της την «αγωνιστική και επαναστατική ζωή των εργαζόμενων μαζών». Ο νέος τρόπος ζωής επέβαλε στην τέχνη ένα νέο τρόπο έκφρασης και αυτή ήταν η αιτία που έφερνε σε ρήξη το νέο με το παλιό. Το Νοέμβριο του 1960 ο Ενβέρ Χότζα τοποθετήθηκε στο ζήτημα αυτό λέγοντας ότι

⁹⁴ Νιτσιάκος Β., «Πολυφωνικό τραγούδι: Προς μια νέα προβληματοθεσία» στο Περιοδικό: *Άπειρος 1, Θεσπρωτικό έντυπο για τον πολιτισμό και το περιβάλλον*, Β' Έκδοση, 1998, σελ. 26.

«οι ανανεωτικές τάσεις της τέχνης δεν θα πρέπει να θεωρηθούν σαν μια άρνηση της παράδοσης. Το ανανεωτικό πνεύμα και η παράδοση δεν βρίσκονται σε αντίθεση μεταξύ τους και δεν αποκλείουν το ένα την άλλη [...]. Από την καλλιτεχνική και λογοτεχνική μας κληρονομιά ξεχωρίζουμε τα θετικά και προοδευτικά στοιχεία από τα αρνητικά [...]. Ακόμα, είμαστε αντίθετοι, τόσο με την μη διαλεκτική, καθαρή άρνηση της παράδοσης, όσο και με την θεοποίησή της και την τυφλή προσήλωση σ' αυτήν»⁹⁵.

Η συμφιλίωση του παλιού με το καινούριο κέρδιζε ολοένα και περισσότερο έδαφος. Στην περίπτωση του πολυφωνικού τραγουδιού η ανάδειξη και η προώθηση του έχει διπλό προσανατολισμό: από τη μία πλευρά διότι «ο τρόπος ερμηνείας του πολυφωνικού τραγουδιού ανταποκρινόταν πλήρως στο πνεύμα της ομάδας και συλλογικής συμπεριφοράς που καλλιεργούσε το καθεστώς».⁹⁶ Η άλλη, σχετίζεται με το ζήτημα της συγκρότησης του έθνους-κράτους όπου και δημιουργείται η επιτακτική ανάγκη για καλλιέργεια της εθνικής ταυτότητας η οποία θεμελιώνεται μέσω της αναφοράς της στο παρελθόν και στη συνέχεια του έθνους μέσα στο χρόνο και το χώρο. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού, απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η δημιουργία ενός ομοιογενούς εθνικού πολιτισμού, η ανάδειξη του οποίου νομιμοποιεί την παρουσία του έθνους-κράτους και ενδυναμώνει την συνοχή του λαού. Η εθνική ταυτότητα οικοδομήθηκε πάνω στην «παράδοση» η οποία βαθμιαία τυποποιείται και παγιώνεται. Όμως οι ομογενοποιητικοί μηχανισμοί στοχεύουν στην αφομοίωση των τοπικών κοινωνιών με αποτέλεσμα να προκληθεί η αλλοίωση των διαφορετικών τοπικών παραδόσεων⁹⁷.

Με βάση αυτή την αντίληψη, γίνεται μία προσπάθεια από τους «λαογράφους» ερευνητές να συλλέξουν την λαϊκή τέχνη (μαζί και της ελληνικής μειονότητας), πάντα όμως υπό το πρίσμα της πολιτικής ιδεολογίας του καθεστώτος. Οι λαογράφοι λοιπόν επιστρατεύτηκαν στη συλλογή των

⁹⁵ Pollo S., Puto A., *Ιστορία της Αλβανίας, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Θεσσαλονίκη, Εκδοτική ομάδα, σελ. 382.

⁹⁶ Μπάρκας Π., «Η ελληνική μειονότητα επί καθεστώ Χότζα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 258.

⁹⁷ Ρόμπου-Λεβίδη Μ., «Χορός: από το μύθο στην αναπαράσταση» στο Αυδίκος Ε., Λουτζάκη Π., Παπακώστας Χ., (επιμ.) *Χορευτικά Ετερόκλητα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σελ. 177-178.

δημοτικών τραγουδιών των Ελλήνων της Αλβανίας, όμως η αξιολόγησή τους ήταν πρόχειρη και δεν συμβάδιζε με την παραδοσιακή λαογραφία, αλλά ακολουθούσαν τα «*πρότυπα από τη νέα «σοσιαλιστική» λαογραφία που καλλιεργεί ο Χότζα για τη λατρεία του προσωπικού του ειδώλου*».⁹⁸ Τραγούδια με θρησκευτικές αναφορές όπως και οτιδήποτε παρενέβαινε στην εξιδανικευμένη ιστορία του αλβανικού λαού, δεν περιλαμβάνονταν στην συλλογή των λαογραφικών τραγουδιών. Μια από τις καλύτερες συλλογές θεωρείται αυτή του Βασίλη Νίκα. Παρόλα αυτά «*Εκτός των περιορισμών μιας ανθολογίας (λίγα απ' όλα) αναγκάστηκε να κάνει υποχωρήσεις, παραχωρήσεις και συμβιβασμούς. Υποτάχθηκε στο ιδεολογικό φιλτράρισμα, συμπεριέλαβε τραγούδια παραποιημένα, "προσαρμοσμένα" στη σοσιαλιστική τάξη πραγμάτων, έδωσε πολύ χώρο στα νέα τραγούδια*»⁹⁹. Η διαδικασία αυτή μεταβάλει την πραγματική μορφή των πολυφωνικών τραγουδιών, εφόσον γίνεται επιλεκτική χρήση της παράδοσης για την δημιουργία ενός ενιαίου εθνικού πολιτισμού. «*Καθώς η παράδοση εκλαμβάνεται ως ουσία αναλλοίωτη στο χρόνο και το χώρο, οι τοπικές ιδιαιτερότητες αποκτούν νόημα μόνο ως εθνικές περιφερειακές παραλλαγές και χρησιμοποιούνται ως τέτοιες στην προσπάθεια τεκμηρίωσης της ομοιογένειας και ενότητας του έθνους*»¹⁰⁰. Έτσι θα μπορούσαμε να πούμε ότι το ελληνόφωνο πολυφωνικό τραγούδι, εκλαμβάνονταν ως μια τοπική ιδιαιτερότητα, το οποίο οι κατευθυνόμενοι από το καθεστώς φορείς της πολιτισμικής διαχείρισης, χρησιμοποιούσαν ως παρακαταθήκη απόδειξης μιας κοινής ταυτότητας. Θεωρούσαν το είδος αυτό χαρακτηριστικό γνώρισμα της Νοτίου Αλβανίας και όχι ως στοιχείο της ευρύτερης περιοχής της Ηπείρου, γι' αυτό και έβρισκαν «*τον πολυφωνικό*

⁹⁸ Μπάρκας Π. «Η ελληνική μειονότητα επί καθεστώτος Χότζα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 261.

⁹⁹ Μπάρκας Π. «Η ελληνική μειονότητα επί καθεστώτος Χότζα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 260.

¹⁰⁰ Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., «Πολιτικοποιώντας την παράδοση: Χρήσεις των πολυφωνικών τραγουδιών στην Ελλάδα και την Αλβανία» στο *Παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002, σελ. 132.

*τρόπο ερμηνείας τραγουδιών από τους Έλληνες της Αλβανίας ως δείγμα της αλβανικής τους καταγωγής».*¹⁰¹

Πριν την εγκαθίδρυση του νέου πολιτικού συστήματος, το πολυφωνικό τραγούδι περιοριζόταν κυρίως στα πλαίσια της οικογένειας, της παρέας, της γειτονιάς, της κοινότητας και γενικότερα εκδηλωνόταν στην βιωματική σχέση των ντόπιων, μέσα από αυθόρμητες ή προγραμματισμένες καλλιτεχνικές συνευρέσεις (στους γάμους, στα βαφτίσια, στις θρησκευτικές εορτές, στο χωράφι κ.λπ.). Η μουσική επιτελούσε ένα συγκεκριμένο λειτουργικό ρόλο στις «παραδοσιακές» κοινωνίες. Έδινε την δυνατότητα στα μέλη της κοινότητας να εκδηλώσουν και να μεταβιβάσουν την συλλογική τους γνώση και συλλογική τους μνήμη. Σύμφωνα με το θυτικό δίκτυο του Attali *«είναι το δίκτυο μετάδοσης όλων των εντολών, των μύθων, των οικονομικών, κοινωνικών ή θρησκευτικών σχέσεων στις συμβολικές κοινωνίες. Είναι συγκεντρωτικό στο ιδεολογικό πεδίο και αποκεντρωτικό στο οικονομικό»*¹⁰².

Το νέο πολιτικό καθεστώς που επέβαλε ο Χότζα, προκάλεσε σοβαρές ρωγμές στον πυρήνα της πολιτισμικής ταυτότητας της ελληνικής μειονότητας. Η κατάργηση της θρησκείας και η αποδιοργάνωση της κοινότητας (μετακινήσεις πληθυσμών σε περιοχές εκτός μειονοτικής ζώνης), αποτέλεσαν τις σοβαρότερες αιτίες αποσύνθεσης της εθνικής ενότητας και αποδυνάμωσης της ελληνικής εθνικής συνειδήσης. Αυτό συντέλεσε στο να απαγορευτεί η απόδοση των τραγουδιών που είχαν θρησκευτικό και ελληνικό χαρακτήρα, αλλά και στην απομάκρυνση των ατόμων από τον κοινωνικό ιστό, με αποτέλεσμα να χάνουν σταδιακά την επαφή τους με την κοινότητα αλλά και με τα κοινά αισθήματα και τις αξίες που αυτή περικλείει.

Ο συνεχής έλεγχος και η παρακολούθηση της ιδιωτικής και συλλογικής ζωής της μειονότητας (αλλά και όλων των πολιτών της Αλβανίας) από τις αλβανικές αρχές, δεν άφηνε περιθώρια για ελεύθερη έκφραση. *«Μόνο κλεφτά μπορούσαν να χορέψουν και να τραγουδήσουν, μισά Ελληνικά μισά Αλβανικά, κάποιο τραγούδι που να δείχνει ότι είναι ντόπιο και δεν έχει σύνδεση με τον*

¹⁰¹ Μπάρκας Π. «Η ελληνική μειονότητα επί καθεστώτος Χότζα» στο Τσιπσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 258.

¹⁰² Attali J., *Θόρυβοι, δοκίμιο πολιτικής οικονομίας της μουσικής*, Ράππα, Αθήνα 1991, σελ. 64.

άλλο ελληνικό χώρο». ¹⁰³ Η σκόπιμη παρέμβαση στο ποιητικό κείμενο των τραγουδιών, και η κατασκευή πολυφωνικών τραγουδιών με πολιτικό στίχο, είχαν στόχο να ενισχύσουν την Αλβανική εθνική συνείδηση.

«Όμως αυτά τα πολυφωνικά τραγούδια με τον κατά παραγγελία στίχο και μουσική (από το κόμμα και την νομενκλατούρα) δεν έχουν τίποτα κοινό, με τα πραγματικά δημοτικά τραγούδια, δημιουργήματα λαϊκά όντως και όχι σερβιρισμένα στο λαό από κάποιους. [...] Με βάση την τακτική αυτής της επίδοσης και κατασκευής “δημοτικών” πολυφωνικών τραγουδιών, σε πολλά λαογραφικά φεστιβάλ οι μουσικοί της ελληνικής μειονότητας ήταν υποχρεωμένοι να τραγουδούν τα τραγούδια με μισούς στίχους μειονότητας στα Αλβανικά και με μισούς στην ελληνική γλώσσα. Αποτέλεσμα ήταν να χάσουν την ομορφιά της μουσικής, τον πλούτο του στίχου και της γλώσσας, ακόμη και το μουσικό μέτρο» ¹⁰⁴.

Παρακάτω παρατίθεται ένα δείγμα πολυφωνικού τραγουδιού με πολιτικό στίχο που υμνεί το κόμμα της Αλβανίας και τον Ενβέρ Χότζα:

ΓΙΑ ΤΑ ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ

Πέρασαν δέκα χρόνια ω! Εμβέρ

Πέρασαν δέκα χρόνια ω! μεγάλε αρχηγέ

Που ιδρύθηκε το κόμμα ω! Εμβέρ

Που ιδρύθηκε το κόμμα ω! Μεγάλε αρχηγέ ¹⁰⁵.

Η μελέτη και η ανάδειξη του λαϊκού πολιτισμού της Αλβανίας, μετατρέπεται σε ένα οχυρό υπεράσπισης της πολιτισμικής ταυτότητας από την εισβολή ξενόφερτων προτύπων. Η προώθηση του (λαϊκού πολιτισμού) από την πολιτική εξουσία, τίθεται στην υπηρεσία της πνευματικής καλλιέργειας του λαού, γνωρίζοντας βέβαια ότι η ανάδειξη μιας πολιτισμικής

¹⁰³ Φωτίου Π. Σ., Λύτης Ν. Β., *Δημοτικά τραγούδια της Βορείου Ηπείρου*, Νεφέλη, Αθήνα 1995, σελ. 19.

¹⁰⁴ Λύτης Β., «Το μοτίβο στο πολυφωνικό τραγούδι της Βορείου Ηπείρου» στο *Περιοδικό: Άπειρος 1, Θεσπρωτικό έντυπο για τον πολιτισμό και το περιβάλλον*, Β' Έκδοση, 1998, σελ. 48.

¹⁰⁵ Λύτης Β., «Το μοτίβο στο πολυφωνικό τραγούδι της Βορείου Ηπείρου» στο *Περιοδικό: Άπειρος 1, Θεσπρωτικό έντυπο για τον πολιτισμό και το περιβάλλον*, Β' Έκδοση, 1998, σελ. 48.

δημιουργίας που προέρχεται από τον ίδιο το λαό θα ισχυροποιήσει τους δεσμούς του.

Έτσι το πολυφωνικό τραγούδι έγινε το σύμβολο της λαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς της Αλβανίας. Από το φυσικό του περιβάλλον μεταφέρεται στη σκηνή μιας οργανωμένης παράστασης. Από τον τελετουργικό¹⁰⁶ του χαρακτήρα πέρασε στον παραστατικό, μετατράπηκε σε ένα σκηνοθετημένο οπτικοακουστικό θέαμα, το οποίο συντελείται σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους, κατάλληλους για να φιλοξενήσουν μουσικές παραστάσεις που εκτυλίσσονται σε ένα προκαθορισμένο χρονικό περιθώριο (ξεκινά και τελειώνει σε μια συγκεκριμένη ώρα). Παρουσιάζεται ένα πρόγραμμα κατά το οποίο, η πολυφωνική ομάδα έχει μια συγκεκριμένη σκηνική παρουσία, φοράει μία τυποποιημένη «παραδοσιακή» φορεσιά, είναι τοποθετημένη στο χώρο ανάλογα με τις ανάγκες ενός επεξεργασμένου ηχητικού περιβάλλοντος, η σειρά των τραγουδιών είναι προεπιλεγμένη και όλη γενικότερα η παρουσίαση του προγράμματος είναι προσχεδιασμένη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες μιας παράστασης. *«Ο πλούτος της μουσικής παράδοσης της Βορείου Ηπείρου χρησιμοποιείται κυρίως για τουριστικούς και προπαγανδιστικούς λόγους. Στα λαογραφικά “φεστιβάλ” οι νέοι ξέρουν μόνο να χορεύουν για να παρουσιάζουν στο κοινό και στους ξένους προσκεκλημένους το όμορφο κοστούμι, τη στολή από τη Δερόπολη και το Πωγώνι»*¹⁰⁷.

Το πολυφωνικό τραγούδι που αναπαράγεται μέσα στο περιβάλλον της κοινότητας, έχει συσπειρωτικό ρόλο μέσα στη συλλογική ζωή των μελών της. Απαραίτητη προϋπόθεση για την απόδοση μιας αρμονικής επιτελεστικής διαδικασίας του πολυφωνικού τραγουδιού, σε παραδοσιακό τελεστικό επίπεδο αποτελεί σύμφωνα με τα μουσικά δίκτυα του J. Atttali η επικράτηση

¹⁰⁶ Δημητρίου Ν., *Δίκτυα επικοινωνίας και πολιτισμού στο Αιγαίο*, Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου, Αθήνα 1997. σελ. 63 « Το δίκτυο της θυτικής τελετουργίας απαντά κυρίως σε κοινωνίες με πρωτόγονη τεχνολογία στις οποίες οι σχέσεις παραγωγής και εξουσίας έχουν συλλογικό συμβολικό νόημα». Βλ. περισσότερα για το δίκτυο της θυτικής τελετουργίας στο: Attali J., *Θόρυβοι, δοκίμιο πολιτικής οικονομίας της μουσικής*, Ράππα, Αθήνα 1991.

¹⁰⁷ Φωτίου Π. Σ., Λύτης Ν. Β., *Δημοτικά τραγούδια της Βορείου Ηπείρου*, Νεφέλη, Αθήνα 1995, σελ. 19.

των σχέσεων που έχουν διαλογικό, κοινοτικό και τελετουργικό χαρακτήρα. Στην περίπτωση λοιπόν που συμπληρώνονται οι παραπάνω προϋποθέσεις, αναπτύσσεται μια διαδραστική σχέση μεταξύ των ακροατών και των εκτελεστών, διότι εκτός του ότι γνωρίζει ο ένας τον άλλον, πολλές φορές εναλλάσσονται οι ρόλοι, και τότε οι ακροατές γίνονται τελεστές και τότε οι τελεστές δίνουν τη θέση τους στους ακροατές. «Σε μια κοινότητα προσώπων, ένα τραγούδι που τραγουδιέται από όλους είναι πάνω από όλα μια κοινή γλώσσα, η οποία συνδέει τα μέλη της κοινότητας, τραγουδιστές και ακροατές μαζί, σε μια τελετουργική μέθεξη»¹⁰⁸. Τα μέλη της συμπράττουν στην οργάνωση και την προετοιμασία του γλεντιού, και οι ίδιοι αναλαμβάνουν να γίνουν τελεστές και ακροατές της πολυφωνικής επιτέλεσης χωρίς να υπάρχει μεταξύ τους εμπορική συναλλαγή. Όπως αναφέρει και ο Attali στο δίκτυο της θυτικής τελετουργίας, η μουσική στις πρωτόγονες και προκαπιταλιστικές αγροτικές κοινωνίες δεν παρήγαγε πλούτο και οι μουσικοί δεν είχαν καμία σχέση με την διάκριση σε παραγωγικό και μη παραγωγικό. Δεν χρειαζόταν δηλαδή να φέρουν στο χωριό τους μουσικούς και να τους πληρώσουν για τις υπηρεσίες τους, αντιθέτως αναλάμβαναν οι ίδιοι αυτό το ρόλο¹⁰⁹.

Στην περίπτωση της παράστασης οι κώδικες και οι συμβολισμοί που μεταφέρει το πολυφωνικό τραγούδι κατά την επιτελεστική διαδικασία που συντελείται σύμφωνα με τους κανόνες της κάθε τοπικής κοινότητας, μετασχηματίζονται σε ιδεολογικοπολιτικά νοήματα που εξυπηρετούν νέες κοινωνικές μορφές συγκρότησης. Η παραστατική διαδικασία δεν επιτρέπει την διαλογική σχέση των τελεστών με το κοινό, αντιθέτως το κοινό παρακολουθεί παθητικά και η σχέση των μουσικών με το κοινό μετατρέπεται σε «ατομοκεντρική και μονολογική». Ιδιαίτερα δε, όταν η παράσταση λαμβάνει χώρα στα αστικά ή βιομηχανικά κέντρα, συμβαίνει να υπάρχει πληθώρα θεατών, με αποτέλεσμα να εκλείπει η μεταξύ τους διαπροσωπική σχέση αλλά και η ενεργή συμμετοχή και επικοινωνία των θεατών με τους τελεστές.

¹⁰⁸ Δημητρίου Ν., *Δίκτυα επικοινωνίας και πολιτισμού στο Αιγαίο*, Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου, Αθήνα 1997, σελ. 52.

¹⁰⁹ Αργότερα βέβαια όταν έκαναν την εμφάνισή τους οι μουσικές ορχήστρες υπήρχε η συνοδεία πολυφωνικών τραγουδιών από μουσικά όργανα, στις περιπτώσεις που υπήρχε η οικονομική δυνατότητα να καλέσουν μουσικούς.

Το ρεπερτόριο της παράστασης αντλείται από τα πολυφωνικά τραγούδια, που τραγουδά η εκάστοτε τοπική κοινότητα, ενώ και η πολυφωνική ομάδα προέρχεται από την κοινότητα και μεταφέρεται σε χώρους κατάλληλους για εκδηλώσεις. Η παράσταση σε αντίθεση με την τελετουργία οργανώνεται και συντονίζεται από τον υπεύθυνο του προγράμματος ή από κάποιο μέλος του κόμματος, το ρεπερτόριο είναι συγκεκριμένης διάρκειας και επιλέγεται προσεκτικά και αυστηρά με βάση τις επιταγές του κόμματος. Η παράσταση συντελείται ως μια ψυχαγωγική δραστηριότητα χωρίς να μεσολαβούν τα ίδια συναισθήματα που εκδηλώνονται κατά την διάρκεια της τελετουργίας. Όταν η παράσταση λαμβάνει χώρα στα αστικά ή βιομηχανικά κέντρα, συμβαίνει να υπάρχει πληθώρα θεατών, με αποτέλεσμα να εκλείπει η μεταξύ τους διαπροσωπική σχέση αλλά και η ενεργή συμμετοχή και επικοινωνία των θεατών με τους τελεστές.

Οι μουσικοί γίνονται εργαζόμενοι οι οποίοι μισθώνονται από το κράτος «πληρωνόντουσαν όχι με χρήματα στο χέρι αλλά με μεροκάματο στο μισθό τους»¹¹⁰ και η μουσική επιτέλεση μετατρέπεται σε εμπορεύσιμο υλικό, η αξία του οποίου μετριέται ανάλογα με το αντίτιμο του εισιτηρίου.

«... η συνειδητή χρήση της μουσικής ως ιδεολογικού εργαλείου από τους κομμουνιστές συνέβαλε στο να γίνει μεγάλη αλλαγή στο οικονομικό στάτους της μουσικής και των μουσικών. Η μουσική πράξη, από μη αμειβόμενη απασχόληση για τον ελεύθερο χρόνο των αγροτών που είχαν κτήματα, έγινε πηγή εσόδων, μια δουλειά, ένα εμπόρευμα με νομισματική αξία. [...] Οι μουσικοί έγιναν εργαζόμενοι, που συνέβαλαν στο χτίσιμο του κομμουνισμού και της ιδεολογίας του»¹¹¹.

Επιπλέον στην ίδια κατηγορία εντάσσεται και η παραδοσιακή φορεσιά, όπου για τις ανάγκες μιας αισθητικής πλαισίωσης των συγκροτημάτων, αναπαράγονται κυρίως οι πιο εντυπωσιακές φορεσιές (η πιο διαδεδομένη είναι η νυφιάτικη στολή της Δερόπολης) η κατασκευή των οποίων αποφέρουν οικονομικά κέρδη.

Το πολυφωνικό τραγούδι κατείχε σημαντική θέση στην παραδοσιακή κοινωνία, καθώς μέσα από αυτό μεταδίδονταν η συλλογική γνώση και μνήμη

¹¹⁰ Λώλης Κ. (από την συνέντευξη που παραχωρήθηκε στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας).

¹¹¹ Αποσπάσματα από τη μονογραφία του Rice Timothy, Μετάφραση Σαρρής Χάρης (για Μουσικές του κόσμου II), *May it fill your soul*.

της κοινότητας στις επόμενες γενιές, αλλά και συντελούσε στην ενδυνάμωση της συνοχής της κοινότητας. Με την εγκαθίδρυση του νέου πολιτικού καθεστώτος, ο ρόλος και η χρήση του πολυφωνικού τραγουδιού αλλάζει. Μεταφέρεται από τα πλαίσια της κοινότητας σε χώρους εκδηλώσεων. Γίνεται αντικείμενο λαογραφικών μελετών, αλλά υπό το πρίσμα της σοσιαλιστικής ιδεολογίας και χρησιμοποιείται από το καθεστώς για την προβολή μιας ενιαίας Αλβανικής εθνικής ταυτότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΥΦΩΝΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1. Η κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος

Μετά τον θάνατο του Ενβέρ Χότζα (1985) την διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβε ο Ραμίζ Αλία. Στην διάρκεια της πολιτικής του πορείας άρχισε σταδιακά να εγκαταλείπει την πολιτική γραμμή που είχε χαράξει ο Χότζα. Στο πρόσωπό του, αναγνωρίστηκαν οι προθέσεις του για πραγματικές μεταρρυθμίσεις και η διάθεσή του για πολιτικό διάλογο. Ακολούθησε μια πιο ευέλικτη εξωτερική πολιτική με κύριο στόχο την ενσωμάτωση της Αλβανίας στη διεθνή κοινότητα κυρίως για οικονομικούς λόγους, με αποτέλεσμα να βελτιωθούν οι σχέσεις της Αλβανίας με την Ε.Σ.Σ.Δ και τις Η.Π.Α στο διάστημα 1988 μέχρι και το 1990, αλλά και να αποκατασταθούν οι ελληνοαλβανικές σχέσεις οι οποίες βρισκόταν σε ρήξη από το 1945¹¹². Στο πολιτικό σύστημα της Αλβανίας, ο Ραμίζ Αλία αποφάσισε να προχωρήσει σε κάποιες μεταρρυθμίσεις:

«που αφορούσαν τον επανακαθορισμό του ρόλου του ΑΚΕ, (για παραπομπή: Αλβανικό Κόμμα Εργασίας) καθώς και την εφαρμογή μιας νέας εκλογικής διαδικασίας, η οποία προέβλεπε την συμμετοχή δύο τουλάχιστον υποψηφίων σε κάθε εκλογική περιφέρεια. Μια σημαντική στροφή από την πολιτική του παρελθόντος ήταν η ανοχή της θρησκευτικής λατρείας - αν και επίσημα το κράτος εξακολουθούσε να είναι αθεϊστικό. [...] Στο πλαίσιο αυτό επανασυστάθηκε το Υπουργείο Δικαιοσύνης που είχε καταργηθεί το 1965 και αναθεωρήθηκε ο ποινικός κώδικας, με στόχο να σταματήσουν οι εκτεταμένες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το μέτρο αυτό είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του αριθμού των εγκλημάτων που επέσυραν θανατική ποινή. Εγκρίθηκε επίσης η έκδοση διαβατηρίων στους πολίτες, με θεωρητικό σκοπό να τους δοθεί η δυνατότητα να ταξιδεύουν στο εξωτερικό»¹¹³.

Στις 31 Μαρτίου του 1991 πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες πολυκομματικές εκλογές στην ιστορία της μεταπολεμικής Αλβανίας με την

¹¹² Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 290-292.

¹¹³ Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 295-296.

συμμετοχή του Αλβανικού Κόμματος Εργασίας και του Δημοκρατικού Κόμματος Αλβανίας αλλά και νέων μικρότερων κομμάτων. Το ΑΚΕ κέρδισε στις εκλογές με 169 έδρες, το ΔΚΑ κέρδισε 75 και η «Ομόνοια» (Δημοκρατική Ένωση της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας 5 έδρες. Έκπληξη προκάλεσε η ήττα του Ραμίζ Αλία ο οποίος δεν κατάφερε να εξασφαλίσει έδρα στο Κοινοβούλιο¹¹⁴.

Η οικονομική και πολιτική ζωή του τόπου όμως είχε αποδιοργανωθεί, με την ανεργία να ξεπερνάει το 70%, ο πληθωρισμός να πλησιάζει το 260% τον μήνα, η γενική απεργία να έχει αδρανοποιήσει όλους τους τομείς και με την χώρα να βρίσκεται στα πρόθυρα της χρεωκοπίας. Όλα αυτά τα γεγονότα είχαν ως αποτέλεσμα την πτώση της κυβέρνησης και την παραίτηση του Νάνο στις 4 Ιουνίου. Την επομένη σχηματίζεται κυβέρνηση Εθνικής Σταθερότητας, με τον Ιλί Μπούφι στη θέση του πρωθυπουργού, για να αποκαταστήσει την κοινωνική ισορροπία. Την ίδια περίοδο παρατηρείται το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης, με ένα μεγάλο μέρος του αγροτικού πληθυσμού να μετακινείται προς τα αστικά κέντρα. Η αιτία του φαινομένου ήταν η απόφαση της κυβέρνησης να εφαρμόσει τις διαδικασίες ιδιωτικοποίησης της γης που είχε κολεκτιβοποιηθεί την περίοδο του σοσιαλισμού, με αποτέλεσμα να γίνουν αυθαίρετες αρπαγές τεράστιων εκτάσεων και έτσι πολλοί αγρότες έμειναν χωρίς γη. Η οικονομία κατέρρευε, η ανεπάρκεια σε τρόφιμα και καύσιμα αυξανόταν¹¹⁵.

Οι εκλογές που πραγματοποιήθηκαν στις 22 Μαρτίου του 1992, ανέδειξαν νικητή τον πρόεδρο του ΔΚΑ Σαλί Μπερίσα, όντας ο πρώτος εκλεγμένος μη κομμουνιστής πρόεδρος εδώ και περίπου 50 χρόνια. Ο Σαλί Μπερίσα ανέλαβε την προεδρία της Δημοκρατίας και διόρισε τον Αλεξάντερ Μέξη πρωθυπουργό¹¹⁶.

¹¹⁴ Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 305-307.

¹¹⁵ Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 313-317.

¹¹⁶ Κανέλλος Ι., «Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και η ελληνική μειονότητα στην Αλβανία» στο: Βερέμης Θ., Κουλουμπής Θ., Νικολακόπουλος Η., *Ο ελληνισμός τη Αλβανίας*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1995, σελ. 246.

Οι υποσχέσεις για εκδημοκρατισμό και οικονομική ανάπτυξη δεν φαινόταν να είναι άμεσα πραγματοποιήσιμες. Η εισροή ξένων επενδύσεων καθυστερούσε, η βιομηχανία είχε αδρανοποιηθεί, τα τρόφιμα τελείωναν, υπήρχαν μεγάλες ελλείψεις στον τομέα της υγείας, τα κρατικά αποθέματα μειώθηκαν και το κράτος αναγκάστηκε να προχωρήσει σε ένα πρόγραμμα σκληρής λιτότητας, η ανεργία έφτανε στα ύψη και η διακοπή των επιδομάτων επιβάρυνε ακόμα περισσότερο την κατάσταση, με αποτέλεσμα ένα μεγάλο ποσοστό νέων ανθρώπων να εγκαταλείψουν τη χώρα για ανεύρεση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης. Τα επίπεδα της εγκληματικότητας αυξήθηκαν δραματικά, με καθημερινά κρούσματα κλοπών και βιασμών, καθώς και η αποφυλάκιση εγκληματιών, η σχεδόν ανεμπόδιστη διακίνηση ναρκωτικών, η οπλοκατοχή (μέχρι τότε δεν υπήρχε νόμος που να θεωρεί παράνομη την οπλοκατοχή), η περιορισμένη αστυνόμευση και η ανικανότητα του κράτους να διασφαλίσει την διατήρηση της δημόσιας ασφάλειας, κατέστησε την κατάσταση ανεξέλεγκτη¹¹⁷.

4.2. Η μετανάστευση

Με την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων και αφού εγκαθιδρύθηκε η δημοκρατία και η ελεύθερη μετακίνηση των πολιτών της Αλβανίας, έγινε μια πρώτη προσπάθεια για έξοδο από τη χώρα το 1990 όταν χιλιάδες άνθρωποι κατέφυγαν στις ξένες πρεσβείες. *«Η προσφυγική κρίση λύθηκε τελικά, όταν επιτράπηκε σε 5.000 περίπου Αλβανούς να εγκαταλείψουν τη χώρα με τη βοήθεια διεθνούς επιχείρησης αρωγής που συντόνιζαν τα Ηνωμένα Έθνη»*¹¹⁸.

Από την Αλβανία είχε μεταναστεύσει στα μέσα της δεκαετίας του 1990, το 14% του αλβανικού πληθυσμού, με το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών να είναι άνδρες και μάλιστα κάτω των 30 ετών. Μέχρι και το 1999 ο συνολικός αριθμός των μεταναστών έφτανε τους 450.000. Η μετανάστευση επιδρά καταλυτικά στον κοινωνικοοικονομικό τομέα της Αλβανίας, εφόσον οι οικονομικοί πόροι

¹¹⁷ Vickers M., Pettifer J., *Αλβανία – Από την Αναρχία σε μια Βαλκανική Ταυτότητα*, Καστανιώτη, Αθήνα 1998, σελ. 205-234.

¹¹⁸ Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 296.

που εισέρχονταν στην χώρα από τους μετανάστες του εξωτερικού αποτελούσε πηγή εσόδων για τις περισσότερες οικογένειες που έμειναν πίσω. Αν και η μετανάστευση συντέλεσε στην δραματική μείωση της ανεργίας, απ' την άλλη επέφερε άμεσες επιπτώσεις στην αποδυνάμωση του εργατικού δυναμικού και της «διανόησης»¹¹⁹.

Στην πλειονότητά τους οι μετανάστες προέρχονται από περιοχές της Νότιας Αλβανίας (κυρίως από Κορυτσά, Αυλώνα, Φίερι) και των Τιράνων. Η πρώτη σε επιλογή χώρα που προτίμησαν οι Αλβανοί να μεταναστεύσουν ήταν η Ελλάδα, διότι η είσοδος στη χώρα ήταν σχετικά εύκολη, λόγω του ότι συνορεύει με την Αλβανία αλλά και γιατί αποτελούσε για τους Αλβανούς ενδιαμέσο σταθμό για αλλού. Για τους Έλληνες της Αλβανίας η μετανάστευση προς την Ελλάδα δεν ήταν τόσο δύσκολη όσο για τους Αλβανούς. Τα άτομα που προέρχονταν από τη μειονοτική ζώνη, είχαν την δυνατότητα να αποκτήσουν βίζα (πενταετούς διάρκειας) με μεγαλύτερη ευκολία αρκεί στην ταυτότητα τους να αναγράφονταν η ένδειξη «εθνικότητα ελληνική»¹²⁰.

4.3. Οι συνθήκες ένταξης και προσαρμογής στην χώρα υποδοχής

Η Ελλάδα για τους Έλληνες της Αλβανίας δεν ήταν απλά μόνο μια χώρα που θα τους προσέφερε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης αλλά *«ήταν η ευημερούσα “μητέρα πατρίδα”, με ελευθερία και δημοκρατία. Το γεγονός της εθνικής συγγένειας, τους έδινε ακόμα περισσότερα κίνητρα να συναντήσουν την εικόνα του εθνικού ιδάλματος»*¹²¹. Η υποδοχή που τους επεφύλαξε η Ελλάδα δεν ήταν ανάλογη των προσδοκιών τους. Δεν υπήρχε οργανωμένο σχέδιο υποδοχής και εγκατάστασης των Ελλήνων μεταναστών που προέρχονταν από την Αλβανία. Στις αρχές, πολλοί από αυτούς στέλνονταν σε

¹¹⁹ Λαμπριανίδης Λ., Λυμπεράκη Α., *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη. Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 168.

¹²⁰ Παύλου Μ., «Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 267.

¹²¹ Παύλου Μ., «Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 266.

αυτοσχέδια κέντρα υποδοχής, που έμοιαζαν περισσότερο με στρατόπεδα προσφύγων, όπου και διαπιστωνόταν ποια άτομα ήταν ελληνικής καταγωγής, με βασικό κριτήριο το πατρώνυμο και το βαφτιστικό τους όνομα, μέσω του οποίου αποδεικνύονταν το θρήσκευμά τους και η περιοχή από την οποία προέρχονταν. Μετά την διαπίστωση της ελληνικής καταγωγής αποκτούσαν άδεια παραμονής εξάμηνης διάρκειας, η οποία και μετά τη λήξη της, λειτουργούσε ως κάρτα ομογενούς που έφερε την ένδειξη «ομογενής κατά δήλωσή του»¹²².

Και όσον αφορά την διαμονή τους, δεν υπήρχε κάποιο πρόγραμμα που να τους παρείχε στήριξη και βοήθεια για την ομαλή εγκατάστασή τους στον καινούριο περιβάλλοντα χώρο. Παρά μόνο ζήτησαν βοήθεια από συγγενείς και φίλους που είχαν έρθει στην Ελλάδα πριν από αυτούς ή απευθύνθηκαν σε μακρινούς συγγενείς οι οποίοι ήταν Έλληνες υπήκοοι. Η εγκατάστασή τους, τον πρώτο καιρό της μετανάστευσης έγινε σε περιοχές που βρίσκονταν κοντά στην Αλβανία, προφανώς για να αισθάνονται ότι έχουν άμεση επαφή με την ιδιαίτερη πατρίδα τους¹²³. Το ελληνικό κράτος στην προσπάθειά του να δημιουργήσει ένα πρόσφορο έδαφος για την ευκολότερη αποδοχή των μεταναστών ελληνικής καταγωγής από τους ντόπιους Έλληνες πολίτες, και την ομαλή ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία, χρησιμοποιεί την προβολή του παρελθόντος ως τεκμήριο μιας κοινής πολιτισμικής ταυτότητας. Έτσι τους (στους μετανάστες ελληνικής καταγωγής) προσδίδει αρχικά τον χαρακτηρισμό «παλιννοστούντες ομογενείς» και μετέπειτα «νεοπρόσφυγες» αναφερόμενοι στους Ποντίους από την πρώην ΕΣΣΔ, ενώ αντίστοιχα οι Έλληνες από την Αλβανία χαρακτηρίστηκαν ως «Βορειοηπειρώτες» και «ομογενείς». Βέβαια, ένας επιπλέον λόγος που χρησιμοποιήθηκαν αυτές οι

¹²² Βόγλη Ε., Μυλωνάς Χ., «Έλληνες Εισι...» στο Παύλου Μ., Σκούλαρική Α. (επιμ.) *Μετανάστες και μειονότητες. Λόγος και πολιτικές*, Βιβλιόραμα και ΚΕΜΟ, Αθήνα 2009. σελ.374-375.

¹²³ Παύλου Μ., «Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 272-273.

ορολογίες ήταν και για τον διαχωρισμό των «ομογενών» μεταναστών που εισήλθαν στην Ελλάδα από τους υπόλοιπους «αλλογενής»¹²⁴.

Όσον αφορά, την πολιτική, που ακολούθησε το ελληνικό κράτος στο ζήτημα των ομογενών από την Αλβανία, ήταν μια τακτική παρατεταμένης προσωρινότητας και μη ένταξης. Η κρατική αυτή στάση, αποσκοπούσε στο να δώσει κίνητρα στους ομογενείς να επιστρέψουν στην Αλβανία διότι υπήρχε ο φόβος της εξάλειψης της ελληνικής μειονότητας λόγω της ραγδαίας ερήμωσης των περιοχών της μειονότητας στην Αλβανία. Βέβαια, εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι για το ζήτημα της μη ένταξης των ομογενών στην ελληνική κοινωνία, ευθύνονται και οι σύλλογοι «Βορειοηπειρωτών». Τα στελέχη του συλλόγου με προκάλυμμα την αγωνιστική δράση για την προώθηση του κοινού συμφέροντος της ελληνικής μειονότητας, επιδόθηκαν σε μια τακτική «πελατειακής συναλλαγής» που μοίραζαν πιστοποιητικά ελληνικότητας (σχετίζονταν με την τεκμηρίωση της ελληνικής καταγωγής). Ακόμα και οι μετανάστες αλβανικής ιθαγένειας, κατέφευγαν σε αυτούς τους συλλόγους για την απόκτηση μιας πλαστής «ταυτότητας Βορειοηπειρώτη» με την καταβολή ενός χρηματικού ποσού. Ασφαλώς και η δραστηριοποίηση των συλλόγων δεν απέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα στην διεκδίκηση των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας, με αποτέλεσμα να προκαλέσει στα μέλη της μειονότητας συναισθήματα απογοήτευσης και δυσπιστίας¹²⁵.

Η επίκληση του παρελθόντος που βασίζεται στους ισχυρισμούς περί κοινής εδαφικής και ιστορικής συνέχειας, η κοινή γλώσσα και θρησκεία, δεν αποτελούν πλέον πρωτεύοντα στοιχεία εθνικής σύνδεσης των Ελλήνων της Αλβανίας με την Ελλάδα. Η αυξανόμενη αλβανοφοβία της κοινής γνώμης, η καχυποψία και η προκατάληψη απέναντι στους Αλβανούς μετανάστες, παρέσυρε και τους ομογενείς από την Αλβανία, εξομοιώνοντάς τους με την

¹²⁴ Βεντούρα Λ., «Κράτος, Έθνος και Ομογένεια: 1974-2001» στο Παύλου Μ., Σκούλαρική Α. (επιμ.) *Μετανάστες και μειονότητες. Λόγος και πολιτικές*, Βιβλιόραμα και ΚΕΜΟ, Αθήνα 2009. σελ. 116-119.

¹²⁵ Παύλου Μ., «Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 274-277.

ομάδα των Αλβανών μεταναστών, γεγονός που κατατάσσει και τους ίδιους «στα χαμηλότερα στρώματα της κοινωνικής ταξινόμησης»¹²⁶.

Σύμφωνα με την άποψη των ομογενών μεταναστών, όπως αυτή αναφέρεται στην έρευνα της Βείκου Μ. δηλώνουν ότι ήταν και είναι εθνικά άστεγοι. «... Όσο ήμασταν εκεί, οι Αλβανοί μας λέγανε και μας ξαναλέγανε οι “Έλληνες” λες και ήμασταν ξένοι, ερχόμαστε εδώ οι Έλληνες μας φωνάζουν Αλβανούς ακόμα και εμάς τους Βόρειο-Ηπειρώτες. Μάλλον πιστεύουν ότι αυτό το μίγμα Ελλήνων και Αλβανών δεν είναι καλό». Στα παρακάτω λόγια του ίδιου συνεντευξιαζόμενου εντοπίζεται η πολιτική που ακολούθησε το ελληνικό κράτος, της διαρκούς προσωρινότητας. «...Η αλβανική κυβέρνηση μου δίνει βίζα για λίγο καιρό να ‘ρθω σαν τουρίστας στη Ελλάδα. Το ελληνικό κράτος λέει θα μου δώσει τα χαρτιά για να δουλέψω στην Ελλάδα για λίγο σ’ ό, τι δουλειά θέλω. Με πειράζει που όλα είναι για λίγο καιρό. [...]»¹²⁷.

Εντούτοις, το ζήτημα της χορήγησης της ελληνικής ιθαγένειας δεν είναι δυνατό να παραμένει ακόμα μετέωρο εφόσον οι Ελληνο-Αλβανοί¹²⁸ μετανάστες φαίνεται πως είναι αποφασισμένοι να μείνουν μόνιμα στην Ελλάδα. Το δίλλημα της ελληνικής πολιτείας έγκειται στο γεγονός ότι η παραχώρηση της ιθαγένειας θα αποφέρει ναι μεν εκλογικά οφέλη (σύμφωνα με δημοσιεύσεις, πιθανολογείται ότι υπολογίζονται γύρω στους 300.000 ομογενείς) αλλά η πιθανότητα αφαίρεσης της αλβανικής υπηκοότητας των Ελληνο-Αλβανών από τις αλβανικές αρχές, θα οδηγήσει στην εξάλειψη της ελληνικής μειονότητας στη Αλβανία, πράγμα που καθιστά το ζήτημα της πολιτογράφησης επικίνδυνο. Το ζήτημα αυτό, θα μπορούσε να επιλυθεί με την πραγματοποίηση του αιτήματος για διπλή υπηκοότητα αλλά οι διαδικασίες

¹²⁶ Παύλου Μ., «Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 291-294.

¹²⁷ Βείκου Μ., «Η επιτελεστική κατασκευή της εθνοτικής ταυτότητας: Ελληνο-Αλβανοί μετανάστες και η καθημερινή τους εμπειρία στη γειτονιά μιας ελληνικής πόλης», στο Μαρβάκης Α., Παρσάνογλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σελ. 314.

¹²⁸ Βλέπε Βείκου Μ., «Η επιτελεστική κατασκευή της εθνοτικής ταυτότητας: Ελληνο-Αλβανοί μετανάστες και η καθημερινή τους εμπειρία στη γειτονιά μιας ελληνικής πόλης», στο Μαρβάκης Α., Παρσάνογλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σελ. 306.

αδρανοποιούνται, διότι υπάρχει ο φόβος της αφαίρεσης της αλβανικής ιθαγένειας των Ελληνο-Αλβανών στην περίπτωση που λάβουν την ελληνική, πράγμα που δίνεται η δυνατότητα αυτή στο Αλβανικό κράτος σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα Αλβανικής Ιθαγένειας. Η πολιτική ηγεσία της Ελλάδας κατευθύνεται προς μια διεθνή συνθήκη ανάμεσα στα δύο κράτη που να διασφαλίζει ότι το Αλβανικό κράτος δεν θα προβεί σε τέτοιες ενέργειες¹²⁹.

Αν και οι συνθήκες ένταξης, δεν ενδεικνύονταν για την άρτια ενσωμάτωση της ελληνικής μειονότητας στην ελληνική κοινωνία, οι ίδιοι προσπάθησαν να προσαρμοστούν στις παρούσες κοινωνικές συνθήκες και να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες της νέας κατάστασης. Αυτό απορρέει από την ανάγκη του αισθήματος ενός κοινού «ανήκειν», ότι είναι δηλαδή μέρος της ελληνικής κοινωνίας, και ως αποδεικτικό στοιχείο χρησιμοποιούν τους ισχυρισμούς περί κοινής πολιτισμικής και ιστορικής συνέχειας, πράγμα που νομιμοποιεί την παρουσία τους στην Ελλάδα και αυτό είναι που τους κάνει να αυτόπροσδιορίζονται ως Έλληνες. Δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στα κοινά στοιχεία που τους συνδέουν με τους Έλληνες, ενώ προσπαθούν να αποτινάξουν τα στοιχεία εκείνα που φανερώνουν την αλβανική τους προέλευση. Συχνά συναντάται να τους προβληματίζει το γεγονός για το αν θα καταφέρουν να συμβαδίσουν με τον σύγχρονο τρόπο ζωής, ώστε να επιτύχουν μια συλλογική αναγνώριση ότι ανήκουν στην κοινωνία που ζουν. Αυτό τους οδηγεί στο να υιοθετήσουν κανόνες συμπεριφοράς και συνήθειες των ντόπιων, ή ακόμα και τον τύπο ντυσίματος, ώστε η εικόνα τους να μην διαφέρει από των Ελλήνων. Αυτό φαίνεται και μέσα από τις δηλώσεις των Ελλήνο-Αλβανών μεταναστών στο κείμενο της Μ. Βέικου, «*ποιος θα πιστέψει ότι είσαι Έλληνας αν δεν δείχνεις Έλληνας*»¹³⁰.

¹²⁹ Παύλου Μ., «Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 301-303.

¹³⁰ Βέικου Μ., «Η επιτελεστική κατασκευή της εθνοτικής ταυτότητας: Ελληνο-Αλβανοί μετανάστες και η καθημερινή τους εμπειρία στη γειτονιά μιας ελληνικής πόλης», στο Μαρβάκης Α., Παρσάνογλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σελ. 317.

4.4. Το πολυφωνικό τραγούδι στις αρχές της μετανάστευσης

Για να διαπιστωθεί ποιά είναι η θέση, ο ρόλος και η σημασία του πολυφωνικού τραγουδιού σήμερα στην ελληνική μειονότητα από την Αλβανία, πραγματοποιήθηκε μια περιορισμένης έκτασης επιτόπια έρευνα, η οποία πραγματοποιήθηκε σε διάστημα έξι μηνών περίπου. Η συλλογή του υλικού βασίστηκε στην μέθοδο των ελευθέρων συνεντεύξεων και στην παρατήρηση δύο συλλόγων, με έδρα η μια την Αθήνα και η άλλη την Πάτρα. Οι συνεντεύξεις έγιναν σε μία οικογένεια η οποία κατοικεί στη Αθήνα , τα μέλη της οποίας ανήκουν στην ελληνική μειονότητα της Αλβανίας και είναι γνώστες του πολυφωνικού τραγουδιού, και σε ένα πολυφωνικό σχήμα όπου τα άτομα τα οποία συμμετέχουν σε αυτό, είναι μέλη ενός νέου συλλόγου Βορειοηπειρωτών που ιδρύθηκε στην Αθήνα. Επίσης, η έρευνα στράφηκε και προς την διαδικτυακή αναζήτηση Βορειοηπειρωτικών συλλόγων που περιέχουν πολυφωνικά σχήματα.

Στις αρχές της μετανάστευσης, όπως αναφέρεται παραπάνω τα μέλη της ελληνικής μειονότητας εγκαταστάθηκαν σε περιοχές όπου διέμεναν συγγενείς οι οποίοι είχαν έρθει στην Ελλάδα πριν κλείσουν τα σύνορα ή στην περίπτωση που κάποια άτομα κατέφταναν νωρίτερα, οι επόμενοι συγκεντρώνονταν γύρω από αυτές τις γειτονιές. Η εμπειρία λοιπόν της μετανάστευσης, η δυσκολία της προσαρμογής και της ενσωμάτωσης ήταν οι σημαντικότερες λόγοι που ενίσχυαν τους οικογενειακούς δεσμούς. Η συσπείρωσή τους γύρω από μια εστία οικείων προσώπων καλλιεργούσε συναισθήματα παρόμοια με εκείνα της κοινότητας.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να παραθέσω την προσωπική μου βιωματική εμπειρία, όντας παιδί μεταναστών της ελληνικής μειονότητας εξ Αλβανίας. Μπορώ να αναφέρω ότι το πολυφωνικό τραγούδι συνέχιζε να έχει τον λειτουργικό χαρακτήρα που είχε και στην Αλβανία στα πλαίσια της κοινότητας. Στις περιπτώσεις όπου πραγματοποιούταν οικογενειακές και φιλικές συνενυρέσεις με αφορμή κάποια ονομαστική εορτή ή στις μέρες των Χριστουγέννων και του Πάσχα, οι παρευρισκόμενοι μετά από ατελείωτες συζητήσεις που εξιστορούσαν την προσωπική και συλλογική τους εμπειρία για την ζωή «εκεί» και την ζωή «εδώ», συνήθως κατέληγαν να τραγουδούν πολυφωνικά τραγούδια. Το πολυφωνικό τραγούδι δημιουργούσε μια

ατμόσφαιρα συγκινησιακά φορτισμένη, καθώς ανακαλούσε μνήμες του παρελθόντος και νοσταλγία για τον τόπο τους. Εδώ θα λέγαμε ότι είχε παρόμοιο λειτουργικό χαρακτήρα με αυτόν που είχε στην Αλβανία στα πλαίσια της κοινότητας. Η άποψη αυτή μπορεί να βασιστεί στο γεγονός ότι, συνεχίζει το πολυφωνικό τραγούδι να μεταφέρει την συλλογική γνώση και να εκφράζει την συλλογική μνήμη των μελών που στο παρελθόν ανήκαν στην ίδια κοινότητα έστω και αν ο αριθμός τους έχει μειωθεί λόγω της μετανάστευσης. Οι περισσότεροι είναι διασκορπισμένοι σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας κυρίως.

Τον Ιανουάριο του 2014 σε μια ονομαστική εορτή, μου δόθηκε η ευκαιρία να πάρω συνέντευξη από τους παρευρισκομένους αλλά και τους ζήτησα να τραγουδήσουν πολυφωνικά. Τα μέλη της οικογένειας η οποία απαρτιζόνταν από τους γηραιότερους, την Αρετή και τον Σπύρο Γάτσιο ηλικίας 80 και 87 αντίστοιχα, τα παιδιά τους μαζί με νύφες και γαμπρούς, από 50 έως 67 και τα εγγόνια ηλικίας 27 έως 33. Η οικογένεια προέρχεται από το χωριό της «Βορείου Ηπείρου» τη Λεσινίτσα και όλοι όσοι ήταν άνω των 50 ήξεραν να τραγουδούν πολυφωνικά τραγούδια. Όταν λοιπόν τους ζήτησα να πουν πολυφωνικά, μετα βίας κατάφεραν να θυμηθούν ελάχιστα τραγούδια και δυστυχώς στα περισσότερα είχαν ξεχάσει τους στίχους. Ακόμα και οι παππούδες όντας μεγαλύτερης ηλικίας και οι λιγότερο επηρεασμένοι από τον σύγχρονο τρόπο ζωής της Αθήνας, εφόσον διαμένουν στο χωριό, θυμόντουσαν πολύ λίγα. Επίσης, αν και παλαιότερα αυτοί οι άνθρωποι τραγουδούσαν παρέα αφού όλοι τους συνδέονταν με συγγενικούς δεσμούς, όταν ξεκίνησαν να τραγουδάνε τους ήταν αρκετά δύσκολο να συντονιστούν και να ορίσουν ποιό ρόλο θα αναλάβει ο καθένας να εκτελέσει. Βέβαια, όσο περνούσε η ώρα άρχισαν να αποδίδουν με μεγαλύτερη άνεση τα τραγούδια.

Παρακάτω παρατίθεται το μεγαλύτερο μέρος της συνέντευξης, καθώς έχει ενδιαφέρον να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της συζήτησης.

Ενώ στην αρχή όταν είχατε πρωτοέρθει στη Ελλάδα τραγουδούσατε πολυφωνικά τραγούδια, μετά γιατί σταματήσατε;

-Ελένη: μετά μπήκαμε στην Ευρώπη.

-Νίκος: Εμένα μου έρχεται αηδία

Γιατί;

-Νίκος: Δεν μου αρέσουν

Ούτε στο χωριό σου άρεσαν;

-Νίκος: Άλλο εκεί, δεν είχα τίποτε άλλο να ακούσω.

Και εδώ γιατί δεν σου αρέσουν;

-Νίκος: Μου αρέσουν τα κλαρίνα. Είναι επιλογή του καθενός.

-Ελένη: Στην αρχή τραγουδούσαμε, για λίγα χρόνια όμως. Τώρα καμιά φορά σε κανα Πάσχα βάζουμε κλαρίνα και χορεύουμε μόνο.

Για ποιο λόγο, αφού οι ίδιοι που τραγουδούσατε στο χωριό, οι ίδιοι μαζεύεστε και εδώ;

-Ελένη: Χρόνο με το χρόνο αλλάζουν τα πράγματα, και εσείς τα ίδια τα παιδιά, άλλοι θέλετε και άλλοι δεν θέλετε.

-Παππούς: Ήταν άλλη ζωή εκεί, άλλη εδώ. Εκεί ήτανε προλετάριοι – εδώ είναι καπιταλισμός. Με τον καπιταλισμό ζηλεύει ο ένας τον άλλονε και δεν μαζεύονται.

Μα και όταν μαζευόμαστε μεταξύ μας, τα αδέρφια, οι παππούδες, θείοι, θείες γιατί δεν τραγουδάτε. Και αυτοί ζηλεύουνε ο ένας τον άλλον;

-Παππούς: Από τη φαμίλια, από τα αδέρφια κίνησε η γκρίνια και δεν θέλει να βλέπει ο ένας τον άλλονε. Άμα δεν μαζευτούνε πώς θα τραγουδήσουνε;

-Φώτης: Δεν τραγουδάνε γιατί το 'χουνε σαν ντροπή. Γιατί σου λένε – για, έρθαν οι βλάχοι. Είναι σαν μειονέκτημα.

Και όταν μαζεύονται μόνο Βορειοηπειρώτες, γιατί το χουνε σαν ντροπή; Ποιος θα τους ακούσει;

-Φώτης: Διχάζουμε εμείς τον εαυτό μας, ότι δεν πρέπει να δειχτούμε¹³¹. Όχι ότι θα σου πει κανένας γιατί τραγουδάς έτσι; Αν θές να ακούσεις τα ήθη και τα έθιμα τα δικά μας, έλα να δεις που τραγουδάω εγώ και χορεύει η μπέμπτα (η εγγονή του).

¹³¹ Δηλαδή να μην φανεί από πού προέρχονται.

-Άνθη: Να το πάρει η Λένη και να το γυρίσει ο Φώτης, θα βογκήξει ο τόπος εδώ.

-Φώτης: Εκεί ένα μικρό τραπέζι να έκανες, έπεφτε το τραγούδι, δεν είχανε όργανα. Άλλη επιλογή δεν είχες, το τραγούδι μόνο. Στους γάμους τότε, τραγουδούσανε, έπιναν και περνούσε και ντολή. Για να μην κάθεται και κοιτάς το ποτήρι, σου 'λεγαν θα πιείς τόσες υγείες.

-Ελένη: Όταν έπαιρναν το τραγούδι οι συμπέθεροι, μετά έλεγαν: το τραγούδι στη μεριά σας. Ήταν αναγκασμένοι να το πουν και οι άλλοι.

Φώτης: Η ντολή ήταν, το πρώτο του σπιτονοικοκύρη, το δεύτερο των νεόνυμφων, και πήγαινε με τη σειρά. Κατόπι άρχισαν να λένε και για το κόμμα, για τον Ενβέρη και άλλα.

Μέσα από τα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων, διαφαίνεται η προσπάθειά τους να αποτινάξουν τα στοιχεία εκείνα που τους συνδέουν με την Αλβανία, παλεύοντας να ισορροπήσουν ανάμεσα σε ένα «αναχρονιστικό» παρελθόν και ένα «εξευρωπαϊσμένο» γι' αυτούς παρόν. Σταδιακά άρχισαν να απαλείφουν τα στοιχεία της πολιτισμικής τους ταυτότητας, πιστεύοντας ότι είναι ένα στοιχείο που μαρτυρά την καταγωγή τους, προκειμένου να ενσωματωθούν πιο γρήγορα στο νέο ελληνικό περιβάλλον. Η ευκολία που τους προσφέρει ο σύγχρονος τρόπος ζωής, τους απομάκρυνε από την συλλογική έκφραση που αναπτυσσόταν μέσα στην κοινότητα, και πλέον αντί να τραγουδούν όλοι μαζί πολυφωνικά, περιορίζονται στο να ακούν ηχογραφημένα ηπειρώτικα τραγούδια και να χορεύουν όταν υπάρχει διάθεση, διότι παλαιότερα όταν ζούσαν στην Αλβανία εφόσον τότε καθίσταται δύσκολη η πρόσβαση στα τεχνολογικά μέσα αλλά και η διάθεση ηχογραφημένου υλικού, ο μόνος τρόπος διασκέδασης ήταν το να τραγουδούν πολυφωνικά τραγούδια. Βρήκαν δηλαδή εναλλακτικούς τρόπους διασκέδασης που συμβαδίζει με τα πρότυπα που τους υπαγορεύει η «ευημερούσα Δύση». Τέλος, ο συνεχής αγώνας για οικονομική ευμάρεια στο νέο καπιταλιστικό περιβάλλον, προκάλεσε την «διχόνοια» στις οικογενειακές σχέσεις αλλά και στις σχέσεις των μελών που παλαιότερα συνδέονταν με κοινοτικούς δεσμούς, με αποτέλεσμα να επιφέρει την διάσπαση του κοινοτικού πνεύματος, δηλαδή να απομακρυνθεί ο ένας από τον άλλον.

4.5. Η προβολή του πολυφωνικού τραγουδιού μέσω των συλλόγων Βορειοηπειρωτών.

Το πολυφωνικό τραγούδι ενώ στην Αλβανία αποτελούσε κομμάτι της καθημερινότητάς της ελληνικής μειονότητας στα πλαίσια της κοινότητας, στην Ελλάδα προβάλλεται κυρίως μέσα από οργανωμένες πολυφωνικές ομάδες, μιας και η έννοια της κοινότητας έχει διασπαστεί. Είναι φανερό το γεγονός ότι στο σήμερα, το πολυφωνικό τραγούδι έχει χάσει τον ρόλο που κάποτε κατείχε στις διάφορες εκφάνσεις της ζωής. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι, από τους συλλόγους Βορειοηπειρωτών που διερευνήθηκαν, το πολυφωνικό τραγούδι χρησιμοποιείται ως μέσο για την ανάδειξη της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας της ελληνικής μειονότητας, καθώς επίσης, για να θίξουν ζητήματα με πολιτική χροιά. Πράγμα το οποίο, έχει να κάνει καθαρά με το αντικείμενο και τη δομή των συγκεκριμένων συλλόγων. Βέβαια, υπάρχουν πολυφωνικά σχήματα, τα οποία είτε εντάσσονται είτε δεν εντάσσονται σε συλλόγους δεν ακολουθούν την παραπάνω τακτική, αλλά προσεγγίζουν το πολυφωνικό από την «καλλιτεχνική» του πλευρά. Τέλος, θα πρέπει να διατυπωθεί με μεγαλύτερη σαφήνεια ότι ο κυριότερος λόγος της εγκατάλειψης του είδους αυτού, είναι η προσπάθεια του μετανάστη Βορειοηπειρώτη για πλήρη αποδοχή και αφομοίωση του, στην «νέα πατρίδα».

Αρχικά, πριν περάσουμε στην ανάδειξη του πολυφωνικού τραγουδιού μέσω των συλλόγων θα γίνει μια αναφορά σε θεωρητική βάση για την έννοια των συλλόγων στα αστικά κέντρα. Ξεκινώντας από τους συλλόγους που εμφανίζονται ως χώροι έκφρασης του πολιτισμού, θα λέγαμε ότι η ίδρυσή τους σχετίζεται με μία οργανωμένη ομάδα προσώπων που προέρχονται από τον ίδιο τόπο, έχουν απομακρυνθεί από αυτόν και πλέον διαμένουν στα αστικά κέντρα. Σε αυτή την περίπτωση, οι σύλλογοι μετατρέπονται σε ένα πολιτιστικό κύτταρο με τοπική ή υπερτοπική εμβέλεια. Ο σύλλογος, για την άρτια λειτουργία του βασίζεται σε ορισμένους κανόνες, *«σε ένα είδος κοινοτικής οργάνωσης, οι μηχανισμοί της οποίας φαίνεται να σχετίζονται άμεσα με την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της περιοχής»*. Οι σύλλογοι αυτοί, δίνουν την ευκαιρία στα μέλη τους να συμμετέχουν σε κοινωνικές, πολιτιστικές, και πολιτικές εκδηλώσεις, δημιουργούν διάφορα τμήματα εκμάθησης παραδοσιακών χορών, μουσικής, θεάτρου κ.τ.λ., αποκτούν ένα κοινό κώδικα συμπεριφοράς και έναν κοινό τρόπο ζωής, καθώς λαμβάνουν

μέρος σε όλες αυτές τις κοινές δραστηριότητες που τους προσφέρει ο σύλλογος¹³².

Έτσι λοιπόν, τα μέλη της ελληνικής μειονότητας που μετανάστευσαν στην Ελλάδα, ίδρυσαν συλλόγους που θα τους παρείχαν αρχικά βοήθεια και στήριξη για τις πρώτες ανάγκες της ένταξής τους στην χώρα υποδοχής, αλλά και την διεκδίκηση των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας. Οι σύλλογοι βορειοηπειρωτών, δημιουργήθηκαν ακολουθώντας τα πρότυπα των ήδη υπαρκτών συλλόγων στην Ελλάδα όπως οι προσφυγικοί σύλλογοι των Ποντίων.

Η μετανάστευση επιδρά αρνητικά στην συνοχή της ελληνικής μειονότητας και γι' αυτό το λόγο ο σύλλογος έρχεται να παίξει τον ρόλο του συνδετικού κρίκου, γίνεται κοινό σημείο συνάντησης, επαφής και επανασύνδεσης των μελών της κοινότητας που διέμενε στην Αλβανία. Το ενδιαφέρον που δείχνουν οι σύλλογοι για την προβολή και την καλλιέργεια της παράδοσης δεν απορρέει μόνο από την ανάγκη για διατήρηση της ταυτότητας και της συνοχής της ομάδας, αλλά λειτουργεί «και ως μηχανισμός αποζημίωσης γι' αυτό που οι άνθρωποι αισθάνονται ότι έχουν απωλέσει»¹³³.

Για τις ανάγκες λοιπόν της έρευνας, μία πρώτη επαφή πραγματοποιήθηκε με ένα νέο σύλλογο που ιδρύθηκε το 2013 και ακόμα βρίσκεται σε οργανωτικό στάδιο και σε φάση αναζήτησης κάποιου χώρου που θα στεγάζει τμήματα εκμάθησης παραδοσιακών ηπειρώτικων χωρών και τμήμα εκμάθησης πολυφωνικών τραγουδιών. Ο σύλλογος ονομάζεται «Λαογραφικός Σύλλογος Βορειοηπειρωτών ΧΑΟΝΕΣ» και έχει έδρα του την Αθήνα. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε μια συνομιλία με τον πρόεδρο του συλλόγου και κατόπιν με τα μέλη του πολυφωνικού σχήματος.

¹³² Λουτζάκη Ρένα, «Ο σύλλογος ως χώρος χορευτικής δραστηριότητας» στο *Μουσικές της Θράκης. Μια διεπιστημονική προσέγγιση*: Έβρος, Σύλλογος Οι Φίλοι της Μουσικής, Αθήνα 1999, σελ. 230

¹³³ Χατζητάκη-Καψωμένου Χ., Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2002, σελ.373.

Ξεκινώντας από την ονομασία του συλλόγου ο πρόεδρος διευκρινίζει τους λόγους για τους οποίους ο σύλλογος επέλεξε την ονομασία Χάονες, αλλά και τι ακριβώς αντιπροσωπεύει. Και όπως ο ίδιος αναφέρει:

«Η Χαονία προσδιορίζει το κομμάτι που ξεκινάει από το Πογραδέτσι, Κορυτσά, φτάνει μέχρι την Αυλώνα και καταλήγει στον ποταμό Φιάμη? ή Καλαμά που λέγανε, αυτή η περιοχή λεγότανε Χαονία εξού και η πρωτεύουσα των Χαόνων ήταν η αρχαία Φινίκη. Έτσι βγήκε το όνομα του συλλόγου Χάονες. [...] Οι Χάονες από την ίδια την λέξη και το ίδιο τους το όνομα, ναι μεν ήταν μια αρχαία φυλή, αλλά μην ξεχνάμε ότι είναι και από τις πρώτες φυλές που έχει διδάξει πολιτισμό [...]»,

Εδώ παρατηρείται μια εμμονή με το παρελθόν και την απόδειξη της συνέχειας στον χώρο και τον χρόνο καθώς η αρχαία Χαονία περιελάμβανε και περιοχές της σημερινής Νοτίου Αλβανίας, εκεί δηλαδή που κατοικεί η ελληνική μειονότητα. *«Ο άνθρωπος προσπαθεί να δει το παρελθόν με τους όρους του παρόντος, δημιουργεί λοιπόν ένα φανταστικό παρελθόν, αναζητώντας μια χρονική ετερότητα που φέρει την έννοια του εξωτικού (τόσο ως προς το χώρο όσο και ως προς το χρόνο), αναπαριστώντας ένα παρελθόν χαμένο και επικαλούμενος στοιχεία νοσταλγίας»*¹³⁴

Σύμφωνα με τα λεγόμενα του προέδρου, ο λόγος της ίδρυσης αυτού του συλλόγου ήταν για

«να φτιάξω κάτι που λείπει από τον χώρο των βορειοηπειρωτών. Κάθε χωριό έχει και δύο αδελφότητες, συλλόγους πολλούς, ομοσπονδίες. Αυτό το κομμάτι όμως που λείπει είναι η παράδοση μας, ο πολιτισμός μας. Κάποιος που να ασχολείται αποκλειστικά και μόνο με τον πολιτισμό της Βορείου Ηπείρου, είτε λέγεται παράδοση, είτε λέγετε αρχιτεκτονική, μαγειρική κ.τ.λ. οτιδήποτε έχει σχέση με την παράδοση μας και τα ήθη και τα έθιμα μας. [...] Όσοι ξεχνούν την ιστορία τους και από που προέρχονται δεν έχουν προσορισμό σ' αυτή τη ζωή. Καλώς ή κακώς θεωρώ ότι έχουμε όλοι μας ηθική υποχρέωση και στον τόπο μας και στην ιστορία και στους προγόνους μας να κρατήσουμε ζωντανή την παράδοσή μας. Είναι ηθική υποχρέωση όλων μας αυτό το πράγμα και να συμμετέχουμε, και να την κρατάμε ζωντανή γιατί η παράδοση μας έκανε αυτό που είμαστε σήμερα».

Η παραγωγή μνήμης της ομάδας προσδίδει την απαραίτητη σημασία που έχει η ιστορία στο παρόν. *«Ο ρόλος των νέων συλλόγων προσφυγικής καταγωγής είναι να καλλιεργήσουν και να συντηρήσουν τη συλλογική*

¹³⁴ Ρόμπου-Λεβίδη Μ., «Παράδοση και νεωτερικότητα στο χορό» *Αρχαιολογία και τέχνες*, τ.93, 12/2004, σελ. 12.

ταυτότητα, επειδή τα μέλη τους νιώθουν ότι απειλούνται από την ομογενοποίηση, που οδηγεί στην απώλεια της ιδιαίτερης ταυτότητάς τους»¹³⁵.

Παράλληλα, οι σύλλογοι κινήθηκαν σε μεγάλο βαθμό προς τον τομέα του πολιτισμού, στοχεύοντας συνάμα και στην διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων των «Βορειοηπειρωτών» αλλά και στο να χτίσουν γέφυρες επικοινωνίας με την τοπική κοινωνία.

Οι σύλλογοι αυτοί οργανώνουν εκδηλώσεις που επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στο παρελθόν, είτε παρουσιάζοντας θεατρικές παραστάσεις, ηπειρώτικους «βορειοηπειρώτικους» χορούς, ομιλίες και διαλέξεις με κύρια αναφορά στο ζήτημα της αυτονομίας της Βορείου Ηπείρου αλλά και στα ανθρώπινα και μειονοτικά δικαιώματα. Αυτές οι πρακτικές θεμελιώνουν τον «ιδρυτικό μύθο», που συνδέει το «εδώ» με το «εκεί» και το «τώρα» με το «τότε», βάση του οποίου συγκροτούν μια δημόσια υπόσταση ως ομάδα. Η ανάδειξη του πολιτισμού τους, δίνει την δυνατότητα στην ομάδα να γίνει αισθητή η παρουσία της και στα μέλη της αλλά ειδικότερα στους έξω¹³⁶.

Και πιο συγκεκριμένα, τον Ιούνιο του 2013 ο σύλλογος Χάονες παρουσίασε την πρώτη του εκδήλωση με θέμα την αναβίωση του παραδοσιακού Βορειοηπειρώτικου γάμου. Στη φάση αυτή, η έρευνα αρχικά ξεκίνησε με την παρακολούθηση των προβών και στο τέλος της τελικής παράστασης. Στην εκδήλωση συμμετείχαν χορευτικοί όμιλοι, με την συνοδεία επαγγελματιών μουσικών (με κλαρίνο, βιολί, λαούτο, ντέφι και φωνή) οι οποίοι κάλυψαν τις ανάγκες του μεγαλύτερου μέρους της παράστασης, και το πολυφωνικό συγκρότημα του συλλόγου. Η εκδήλωση ξεκίνησε με την ομιλία του προέδρου του συλλόγου και παρακάτω παρατίθεται ένα κομμάτι της ομιλίας:

¹³⁵ Δέλτσου Ε., «Σύλλογοι, ιστορική μνήμη και άλλες πολιτικές πρακτικές: με αφορμή δημόσιες παρουσίες Ποντιακών συλλόγων» στο Παύλου Μ., Σκουλαρίκη Α. (επιμ.), *Μετανάστες και μειονότητες. Λόγος και πολιτικές*, Βιβλιόραμα και ΚΕΜΟ, Αθήνα 2009, σελ. 279.

¹³⁶ Δέλτσου Ε., «Σύλλογοι, ιστορική μνήμη και άλλες πολιτικές πρακτικές: με αφορμή δημόσιες παρουσίες Ποντιακών συλλόγων» στο Παύλου Μ., Σκουλαρίκη Α. (επιμ.), *Μετανάστες και μειονότητες. Λόγος και πολιτικές*, Βιβλιόραμα και ΚΕΜΟ, Αθήνα 2009, σελ. 282.

«Οι διαφορές στα ήθη και έθιμα και παραδόσεις με την Ήπειρο ελάχιστες, αλλά τα κοινά όμως πολλά. Αν κάνουμε μια σύντομη ιστορική αναδρομή από το 1913, έγινε η οριοθέτηση των συνόρων στα Βαλκάνια. Έως το 1946-47 η διακίνηση στην Ήπειρο ήταν ελεύθερη, η επικοινωνία ελεύθερη. Από τότε η μόνη μας διαφορά είναι η προσθήκη του γεωγραφικού όρου βόρειος στο δικό μας κομμάτι του ελληνισμού, με αποτέλεσμα τα τελευταία 50 χρόνια, η ιδιαίτερή μας πατρίδα να έχει χάσει κάθε επαφή με την Μητέρα Πατρίδα. Εκείνη είναι και η σημαντικότερη διαφορά μας και μόνο αυτή».

Η ανάγκη των ομογενών να γίνουν αποδεκτοί από την ελληνική κοινωνία αλλά και να ενταχθούν σε αυτή, τους οδήγησε στο να τονίσουν όλα τα κοινά πολιτισμικά στοιχεία, που τους συνδέουν με τους Έλληνες, και που αποδεικνύουν την ελληνικότητά τους. Η παράδοση γίνεται αντικείμενο τεκμηρίωσης της ελληνικότητας αλλά και το μέσο για αυτοπροσδιορισμό.

Για την πραγμάτωση αυτής της παράστασης ο σύλλογος απευθύνθηκε σε μια χοροδιδάσκαλο η οποία θα επιμελείτο το όλο εγχείρημα. Η ίδια παρευρέθηκε μαζί με μια ομάδα ατόμων η οποίοι λαμβάνουν μέρος σε παρόμοιες εκδηλώσεις, είναι εξοικειωμένοι με το αντικείμενο και γνωρίζουν πως να στήνονται και να συμπεριφέρονται επάνω στη σκηνή. Αντίθετα για τους περισσότερους συμμετέχοντες που ανήκαν στην ελληνική μειονότητα (βορειοηπειρώτες) ήταν η πρώτη φορά που έπαιρναν μέρος σε παράσταση.

Η αναβίωση του παραδοσιακού Βορειοηπειρώτικου γάμου βασίστηκε σε μια εκπομπή-αφιέρωμα στα έθιμα του Ηπειρώτικου Γάμου από το αρχείο της Ε.Ρ.Τ. Την αναπαράσταση αυτών των εθίμων (του Ηπειρώτικου Γάμου) διοργάνωσε Η ΕΝΩΣΗ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ «ΤΟ ΚΟΥΓΚΙ». Η παρουσίαση του Ηπειρώτικου γάμου ξεκινάει με την *«προετοιμασία του γαμήλιου φλάμπουρου, το στόλισμα της νύφης, το τελετουργικό ξύρισμα του γαμπρού, την πομπή των συγγενών προς το σπίτι της νύφης και ακολούθως την εκκλησία, με παράλληλες περιγραφές του αφηγητή»*¹³⁷. Η αναβίωση λοιπόν του Βορειοηπειρώτικου γάμου ακολούθησε την θεματική εξέλιξη του βιντεοσκοπημένου υλικού αλλά με κάποιες παραλλαγές. *«Ακριβώς επειδή η παραδοσιακή κοινωνία είναι κάτι χαμένο για πάντα, κατασκευάζεται γι' αυτήν μια εικόνα νοσταλγική, εξιδανικευμένη, εθνικά σημαντική που συγκινεί μέσα από τη μέθεξη που προκαλούν όλες αυτές οι έννοιες σήμερα, μεγάλο μέρος*

¹³⁷ Από youtube με τίτλο ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ. Δημοσιεύτηκε στις 12/12/2012.

του κοινού και συγχρόνως το διαπλάθει, ανανεώνοντας το ραντεβού της συνάντησης μαζί του μέσα από την εμπορευματοποίηση του πολιτισμού, τη διατήρηση μέσα από την αναβίωση»¹³⁸.

Αξίζει να σημειωθεί στο ζήτημα των παραδοσιακών στολών ότι ενώ από τη μια υπήρχαν φορεσιές από διάφορα χωριά της Νοτίου Αλβανίας και μάλιστα κάποιοι συμμετέχοντες «βορειοηπειρώτες» είχαν φορεσιές οι οποίες είχαν διασωθεί και προέρχονταν από τους παππούδες τους, από την άλλη, η ομάδα της χορογράφου φορούσε στολές από διάφορες περιοχές της Ηπείρου όπως από το Μέτσοβο. Κάτι ακόμα αξιοπρόσεκτο είναι το γεγονός ότι στην αρχή της πλοκής του έργου διαδραματιζόταν ένας διάλογος μεταξύ των γυναικών (οι οποίες υποδύονταν τις γυναίκες που έπλεναν στο ποτάμι και κουτσομπόλευαν τη νύφη) που προερχόταν από την πλευρά της χορογράφου, οι οποίες μιλούσαν με έναν «επιτηδευμένο επαρχιώτικο τρόπο» κάτι που ήταν εντελώς αντιθετικό και ξένο σε σχέση με την διάλεκτο των «Βορειοηπειρωτών». (Φυσικά το γεγονός αυτό δεν έμεινε ασχολίαστο από την ομάδα των «Βορειοηπειρωτών»).

Επιπλέον, κατά τη διάρκεια των προβών, (εφόσον η χορογράφος είχε ως βασικό οδηγό τον παραδοσιακό Ηπειρώτικο γάμο από το αρχαιολογικό υλικό της Ε.Ρ.Τ.) κάποιοι από τους συμμετέχοντες (βορειοηπειρώτες) μεγαλύτερης ηλικίας, αντιδρούσαν όταν η διαδικασία του γάμου δεν ακολουθούσε την εκδοχή (ή το περιεχόμενο) των στοιχείων εκείνων που ήταν εντυπωμένο στην συλλογική μνήμη της ομάδας. Καθώς οι περισσότεροι ήταν φορείς της παράδοσης, δηλαδή το σύνολο των γνώσεων των μεγαλύτερης σε ηλικία ατόμων, προέρχονταν από τη βιωματική τους σχέση με την «παράδοση», η γνώση μεταδίδεται μέσω της μύησης από γενιά σε γενιά. Ήθελαν ο γάμος να πλησιάζει όσο το δυνατό περισσότερο σε αυτό που είχαν στην συλλογική μνήμη τους. Οι μνήμες εκείνες, από την προσωπική και συλλογική ζωή των ανθρώπων, που όταν αυτό «κρίνεται απαραίτητο, ανακαλούνται στο πεδίο της κοινωνικής δράσης».

Ο πλούτος της παράδοσης χρησιμοποιείται από τους κατοίκους των αστικών κέντρων για εντελώς διαφορετικούς λόγους από αυτούς που αρχικά

¹³⁸ Ρόμπου-Λεβίδη Μ., «Παράδοση και νεωτερικότητα στο χορό» *Αρχαιολογία και τέχνες*, τ.93, 12/2004, σελ. 13-14.

δημιουργήθηκε. Παραλαμβάνεται από το αγροτικό περιβάλλον, εκεί όπου παλαιότερα κυριαρχούσαν οι κανόνες και οι αξίες της προφορικής παράδοσης, με αποτέλεσμα να μετασχηματίζονται οι κώδικες και οι συμβολισμοί της. Το ότι επιλέγεται αποσπασματικά ένα μέρος των παραδοσιακών μουσικοχορευτικών πρακτικών με απώτερο σκοπό να κάνουν ελκυστική μια παράσταση είναι το ζήτημα που προβληματίζει και μάλιστα ο τρόπος που μεταχειρίζονται την παράδοση οι εκάστοτε φορείς, τεμαχίζοντάς το «πρωτογενές υλικό» με τέτοιο τρόπο ώστε να χωρέσει στην χρονική διάρκεια μιας παράστασης. Οι πρακτικές αυτές μεταβάλλουν και αλλοιώνουν την παράδοση¹³⁹.

Όσον αφορά το πολυφωνικό που συνόδεψε την παράσταση, δεν παρουσιάστηκε ως ένα οργανωμένο πολυφωνικό σχήμα αλλά ήταν άτομα «σκόρπια», φίλοι, συγγενείς, συγχωριανοί, γνωστοί, τους οποίους προσκάλεσε ο πρόεδρος του συλλόγου Χάονες για να συμμετάσχουν στην παράσταση, καθώς δεν ήταν απλά γνώστες του πολυφωνικού τραγουδιού, αλλά παράλληλα αποτελούσαν ένα σύνολο ατόμων πολιτισμικά ομοιογενών όπου η απόδοση του τραγουδιού λειτουργούσε αβίαστα. Τα άτομα αυτά χωρίστηκαν σε δύο ομάδες, η μία τραγουδούσε τραγούδια για τον γαμπρό και η άλλη τραγούδια της νύφης. Οι ηλικία των συμμετεχόντων δεν ήταν κάτω των 45-50 ετών, ήταν δηλαδή άτομα τα οποία γνώριζαν το πολυφωνικό τραγούδι από την εποχή που διέμεναν στην Αλβανία. Οι συμμετέχοντες εκτός του ότι συνδέονταν μεταξύ τους με δεσμούς καταγωγής, παράλληλα κάποιοι από αυτούς ήταν μέλη της ίδιας τοπικής κοινότητας. Η εκδήλωση έδωσε την δυνατότητα να ξανασμίξουν άνθρωποι που γνωριζόντουσαν από παλιά και η μετανάστευση έγινε η αιτία να διασκορπιστούν. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι παραστάσεις και οι εκδηλώσεις έχουν συναισθηματική αξία λόγω του ότι έχουν αντικαταστήσει την επικοινωνιακή επάρκεια του χορού και του τραγουδιού που παλαιότερα λειτουργούσε στα πλαίσια της κοινότητας.

¹³⁹ Δρανδάκης Λ., «Για μια σύγχρονη φολκλορική παράσταση» στο Αυδίκος Ε., Λουντζάκη Ρ., Παπακώστας Χ., (επιμ.) *Χορευτικά Ετερόκλητα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σελ. 276.

Κάποιες από τις εκδηλώσεις αυτές συντελούν στην διάσωση και διαιώνιση δεσμών που μπορεί σε άλλη περίπτωση να είχαν αφανιστεί¹⁴⁰.

Η παρουσίαση της παράστασης, βασισμένη κυρίως στο βιντεοσκοπημένο υλικό της Ε.Ρ.Τ και η συμμετοχή ατόμων που δεν σχετίζονται με την πολιτισμική ιδιαιτερότητα των Βορειοηπειρωτών, εγείρει πολλά ερωτήματα: Ήταν η πίεση του χρόνου που δεν άφηνε πολλά περιθώρια για περεταίρω ενασχόληση και έρευνα για την συλλογή στοιχείων που θα σχετίζονταν αποκλειστικά και μόνο με τον Βορειοηπειρώτικο γάμο; Ο σύλλογος βορειοηπειρωτών αλλά και οι διοργανωτές της παράστασης (όπως η χορογράφος) θεωρούσαν ότι ο «παραδοσιακός» ηπειρώτικος γάμος δεν είχε ιδιαίτερες διαφορές με τον βορειοηπειρώτικο, και επομένως μπορούσε άνετα να προσαρμοστεί στην συγκεκριμένη περίπτωση; Μήπως δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στο να παρουσιαστεί ένα εντυπωσιακό θέαμα που θα έκανε ελκυστική την παράσταση, και όχι τόσο στο να προβληθούν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά γνωρίσματα της «Βορείου Ηπείρου»; Τέλος κατά πόσο η παρουσίαση του παραδοσιακού Βορειοηπειρώτικου γάμου πλησίαζε ιδεατά και αισθητικά (εφόσον παρατηρείται η εισδοχή παραδοσιακής ενδυμασίας η οποία δεν σχετίζεται με την βορειοηπειρώτικη, η διάλεκτός επίσης των ηθοποιών δεν έμοιαζε με των βορειοηπειρωτών, κ.τ.λ.) τα πρότυπα αυτού που ονομάζουμε «παραδοσιακό»;

Εν κατακλείδι, με βάση όλα τα παραπάνω παρατηρείται το εξής παράδοξο. Μέσα από την συνέντευξη της οικογένειας Γάτσιου φαίνεται ότι ατομικά οι Βορειοηπειρώτες πάνω στην προσπάθεια της πλήρους ένταξης και αφομοίωσης τους στον νεοελληνικό πολιτισμό, καταλήγουν ηθελημένα ή άθελα τους να αποκρύπτουν την ουσιαστική και πραγματική πολιτισμική τους ταυτότητα. Όμως το γεγονός αυτό έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την συλλογική δράση, στην οποία το κάθε άτομο προσπαθεί όχι μόνο να προβάλει την πολιτισμική του ταυτότητα αλλά και να την διαχωρίσει από την κυρίαρχη αποδεκτή εθνική πολιτισμική ταυτότητα. Επομένως συλλογικά μπορούν να εκφραστούν με μεγαλύτερη ασφάλεια, ενώ ατομικά αισθάνονται ότι δεν έχουν την ίδια ισχύ.

¹⁴⁰ Δρανδάκης Λ., «Για μια σύγχρονη φολκλορική παράσταση» στο Αυδίκος Ε., Λουντζάκη Ρ., Παπακώστας Χ., (επιμ.) *Χορευτικά Ετερόκλητα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σελ. 262-263.

Η δεύτερη δημόσια εμφάνιση της πολυφωνικής ομάδας, πραγματοποιήθηκε μετά από λίγες εβδομάδες, στην Πάτρα. Ο σύλλογος Χάονες προσκλήθηκε από την Ένωση Βορειοηπειρωτών Πάτρας, μαζί με δύο χορευτικούς ομίλους. Και αυτή τη φορά βεβαία παρακολουθήθηκε η εξέλιξη της πρόβας και της τελικής εμφάνισης τους. Τα περισσότερα άτομα που επιλέχθηκαν για να τραγουδήσουν στην Πάτρα ήταν οι ίδιοι που συμμετείχαν νωρίτερα στην αναβίωση του Βορειοηπειρωτικού γάμου, αλλά αυτή τη φορά ως επίσημα μέλη που θα εκπροσωπούσαν τον σύλλογο Χάονες.

Στην διάρκεια της πρόβας λοιπόν, με την παρουσία και του προέδρου, συζητήθηκε ποια κομμάτια θα επιλεγούν, με ποια σειρά θα τραγουδηθούν, ποιος θα είναι ο πάρτης- ο γυριστής- ο κλώστης κ. λ. π για το κάθε τραγούδι. Ο πρόεδρος ζήτησε από την πολυφωνική ομάδα να προτείνουν κάποια τραγούδια που θα μπορούσαν να ταιριάξουν στην περίπτωση και όπως επισήμανε ο ίδιος *«δεν θέλουμε τραγούδια που βγάζουν αυτό το γνήσιο, το πολύ το ίσο. Θέλω τραγούδια που να συμμετέχει και λίγο ο κόσμος, να είναι όσο το δυνατόν πιο εύκολο να τραγουδηθεί και από αυτούς που είναι στην εξέδρα»*.

Επιπλέον, ο πρόεδρος έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στο ποιο θα έπρεπε να είναι το πρώτο τραγούδι που θα έλεγαν, και σύμφωνα με τα λεγόμενά του: *«Θέλουμε ένα πατριωτικό τραγούδι και θα είναι και το πρώτο αυτό [...] και τα άλλα δύο, στην ουσία πατριωτικά θα είναι, αλλά όχι αμιγώς πατριωτικά»*.

Ως μια πρώτη πιθανή επιλογή, προτάθηκε το τραγούδι που αναφέρεται στον Μάρκο Μπότσαρη με τίτλο «Μάρκο Μπότσαρη Σουλιώτη», διότι όπως υποστηρίζει ο πρόεδρος *«εμένα του Μάρκου Μπότσαρη θα μου άρεσε, γιατί είναι ένα τραγούδι που όλος ο κόσμος εδώ το γνωρίζει»* (χρησιμοποιώντας τη φράση «ο κόσμος εδώ», αναφέρεται στους ντόπιους).

Μια δεύτερη πρόταση ήταν το τραγούδι του Σπύρομήλιου, το οποίο και επιλέχτηκε για την τελική παρουσίαση. Σε αυτό το τραγούδι όμως ο πρόεδρος πρότεινε να γίνει μια αλλαγή στους τελευταίους στίχους, *«για να δώσουμε και λίγο έμφαση στα μέρη μας. Ο στόχος ο δικός μας είναι να προβάσουμε και λίγο τον τόπο μας»*. Στο σημείο αυτό θα παρουσιαστούν οι στίχοι του αρχικού τραγουδιού και παράλληλα η προσθήκη της δεύτερης εκδοχής.

ΑΡΧΗΓΟΣ Ο ΣΠΥΡΟΜΗΛΙΟΣ

Στη Χιμάρα βγαίνει ο ήλιος
αρχηγός ο Σπυρομήλιος
Σπύρομήλιο αρχηγέ
της Χιμάρας σταυραητέ
Τα πατόρια έχουν αράξει
βγάζουν το στρατό με τάξη
Μες της Πήλιουρης τη ράχη
Σπυρομήλιος κάνει μάχη
Την Τουρκιά να υποτάξει
Σπυρομήλιος το 'χει τάξει
Έχει μαζί του παλικάρια

που πολεμάνε σαν λιοντάρια
Κρητικούς και Χιμαριώτες
και καμπόσους Πηλιουριώτες

Αλλαγή του τελευταίου στίχου:

Παλικάρια Χιμαριώτες
Κηπαριώτες, Πηλιουριώτες
Βουνιώτες, Κουδεσιώτες
Δρυμαδιώτες, Παλασιώτες
Πολεμούν τα εφτά χωριά
πολεμούν σαν τα θηριά

Η επιλογή των τραγουδιών γίνεται σύμφωνα με το ποια από αυτά είναι περισσότερο γνωστά στο κοινό αλλά και ποια από αυτά τραγουδιούνται και από τις δύο πλευρές των συνόρων. Επίσης τα ιστορικά γεγονότα που διηγείται το τραγούδι σχετίζονται με μια κοινή ηρωική μάχη ενάντια των Τούρκων που συνδέουν και τους ομογενείς και τους ντόπιους θεατές. Η αλλαγή των στίχων με σκοπό να προβληθούν οι περιοχές της «Βορείου Ηπείρου» μαρτυρούν έντονη τοπικιστική χροιά.

Τώρα, όσον αφορά την τελική παρουσίαση των πολυφωνικών τραγουδιών στην Πάτρα, αρχικά θα γίνει μια αναφορά στην ομιλία του προέδρου της Ένωσης Βορειοηπειρωτών Πάτρας και του εκπροσώπου της εκκλησίας με ακουστική καταγραφή.

Ένα μέρος από τον σύντομο χαιρετισμό του προέδρου:

«[...] Το κλαρίνο μας, το βιολί, το ντέφι και το πολυφωνικό μας τραγούδι, ως σπάνια μορφή τραγουδιού στα Βαλκάνια, ας ηχήσουν σήμερα παντού στην Αχαΐα, σαν ο παιάνας του πολιτισμού, της ειρήνης, της κοινωνικής ισορροπίας, και ας κατατροπώσουν καλά στον εγκέφαλο αυτών που έχουν ξεχάσει την Βόρειο Ήπειρο, τον πολιτισμό της. Αυτούς που θεωρούν τους Βορειοηπειρώτες, κινούμενη ανθρωπίνη μάζα, αυτών που κόβουν οριζόντια τα επιδόματα σε ογδονταπεντάχρονους και ενενηντάχρονους. Αυτών που μπορεί να θεωρούν προσβολή την παρουσία τους εδώ απόψε, αυτών που δεν βοηθούν στην οργάνωση και λειτουργία τέτοιων εκδηλώσεων, αυτών που μας θέλουν μόνο για την ψήφο έθην και άδων των συνόρων. [...] Το αξιακό και προγονικό μας ήθος, το ήθος του Βορειοηπειρώτη που είναι ταυτισμένο στην κοινή ελληνική συνείδηση με την παράδοση, τον διαφωτισμό, την παιδεία, τον πολιτισμό, την εθνική ευεργεσία, το κοινωνικό πνεύμα και την αλληλεγγύη. Μαζί με το μήνυμα πολιτιστικής αντίστασης, στέλνουμε και το μήνυμα αλληλεγγύης, συλλογικότητας, και πατριωτικής αλληλοστήριξης, που ήταν πάντα η πρωταρχική ιδιότητα συνοχής και προκοπής των Βορειοηπειρωτών όπου γης».

Και ένα απόσπασμα από την ομιλία του εκπροσώπου της Εκκλησίας:

«Το Βορειοηπειρωτικό ζήτημα, είναι ζήτημα το οποίο επιμελώς θέλουν να θάψουν. Να μεταλαμπαδεύσετε αυτό το μεγάλο ζήτημα και πρόβλημα, και δικαίωμα, ότι δεν υπάρχει Νότια Αλβανία, υπάρχει Βόρειος Ήπειρος και το ξέρει πολύ καλά αυτό η Αλβανία και γι' αυτό με τους ιστρούχτορες της, με τα παπαγαλάκια τα οποία βάζει μέσα στον ελληνικό χώρο, προσπαθεί να δηλητηριάσει με ενέσεις ανθεθνικού οπίου την νεολαία, ακριβώς για να σβήσει και να κόψει την μεταλαμπαδεύση αυτή και έτσι πλέον να μείνει μια υπόθεση γερόντων».

Οι σύλλογοι Βορειοηπειρωτών παρεμβαίνουν στην κεντρική εξουσία για θέματα που αφορούν στην βελτίωση των συνθηκών της ζωής τους, στην διεκδίκηση των δικαιωμάτων των Βορειοηπειρωτών, αλλά ασκούν και κριτική στην επίσημη κρατική πολιτική. Οι σύλλογοι μάχονται να αποκτήσουν μια θέση στη διαμόρφωση της σύγχρονης ελληνικότητας, μέσα στο πλαίσιο τόσο της επίσημης όσο και της ανεπίσημης εσωτερικής και εξωτερικής κρατικής πολιτικής.

Στην εκδήλωση εμφανίστηκαν αρχικά το πολυφωνικό σχήμα της Ένωσης Βορειοηπειρωτών Αχαΐας και στην συνέχεια ακολούθησε η παρουσίαση των ηπειρώτικων παραδοσιακών χορών από τους χορευτικούς ομίλους και στο ενδιάμεσο εμφανίστηκε και το πολυφωνικό σχήμα Χάονες. Το πολυφωνικό Αχαΐας αποχώρησε από την σκηνή με τελευταίο τραγούδι το «Μάρκο Μπότσαρη Σουλιώτη».

Εν συνεχεία θα παρουσιαστεί ένας δεύτερος βορειοηπειρωτικός σύλλογος, ο οποίος επιλέχτηκε για να χρησιμοποιηθεί ως παράδειγμα το οποίο παρουσιάζει όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά για τους συλλόγους, δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στο ζήτημα της επιλεκτικής χρήσης της παράδοσης αλλά και στον ρόλο των συλλόγων στη σύγχρονη πολιτική σκηνή. Στο τέλος, θα συγκριθεί με τον σύλλογο Χάονες για να εντοπιστούν τα κοινά σημεία και οι διαφορές των δυο συλλόγων.

Ο σύλλογος αυτός ονομάζεται «Σύλλογος Βορειοηπειρωτών Ν. Κορινθίας “Άγιος Δονάτος”» και έχει την έδρα του στην Κόρινθο ενώ παράλληλα διαθέτει παράρτημα και στην Αθήνα. Όλες οι πληροφορίες που σχετίζονται με τον συγκεκριμένο σύλλογο, συλλέχτηκαν από το διαδίκτυο. Ο σύλλογος στην σελίδα του www.agiosdonatos.blogspot.gr δεν αναφέρει πληροφορίες για το ιστορικό του συλλόγου, τους σκοπούς της ίδρυσης και της δράσης του. Ο λόγος που επιλέχτηκε ο συγκεκριμένος σύλλογος για έρευνα, εκτός του ότι διαθέτει βεβαίως πολυφωνικό σχήμα, είναι μια ανάρτηση στην οποία προσκαλούν τους ενδιαφερόμενους να παρακολουθήσουν την εκδήλωση-αφιέρωμα: «Βαλκανικοί πόλεμοι 1912-1913, 100 χρόνια από την απελευθέρωση της Ενιαίας Ηπείρου», καθώς όπως αναφέρετε και παρακάτω η θεματολογία της εκδήλωσης είχε αναφορές στην Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου και στην αποκοπή της από τον ελληνικό εθνικό κορμό. Το πρώτο βράδυ παρευρέθηκαν οι ομιλητές:

Στέλιος Παπαθεμελής, Πρόεδρος Δημοκρατικής Αναγέννησης

Αχιλλέας Λαζάρου, Ρωμανιστής – Βαλκανολόγος

Παναγιώτης Μπάρκας, τέως Βουλευτής Ε.Ε.Μ. - Καθ. Πανεπιστημίου

Το δεύτερο βράδυ συμμετείχαν:

Ο Χορευτικός Όμιλος Ομοσπονδίας Άνω Δρόπολης Αργυροκάστρου

Το Πολυφωνικό Συγκρότημα Δρυμάδων Χειμάρρας
Το Χορευτικό Τμήμα του ΚΕΠΑΠ Δήμου Κορινθίων
Το Χορευτικό & Πολυφωνικό Συγκρότημα Συλλόγου Βορειοηπειρωτών Ν.
Κορινθίας «Ο Άγιος Δονάτος»

Επιπλέον κατά την αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο, βρέθηκε δημοσίευση ενός άρθρου στο www.fresh-press.gr με αναφορά στην επιτυχή ολοκλήρωση της εκδήλωσης. Σύμφωνα με το άρθρο λοιπόν, την πρώτη ημέρα με θεματικό άξονα « “Βόρειος Ήπειρος 1913... 100 χρόνια μετά” έγκριτοι ομιλητές, καταξιωμένοι στον χώρο τους επιστήμονες, παρουσίασαν στο κοινό πτυχές των Βαλκανικών Πολέμων με έμφαση στο Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα. [...] Ο κ. Αχιλλεύς Λαζάρου, Ρωμανιστής Βαλκανολόγος, αναφέρθηκε στην καθοριστική συμβολή των Βλαχόφωνων Ελλήνων στους Βαλκανικούς Πολέμους και στην πολιτική που άσκησε και ασκεί αναφορικά προς τον Βλαχόφωνο Ελληνισμό το αλβανικό κράτος. Ο κ. Παναγιώτης Μπάρκας, τέως βουλευτής της Ε.Ε.Μ και καθηγητής πανεπιστημίου, με αφετηρία τους Βαλκανικούς Πολέμους παρουσίασε την εικόνα που εμφανίζει ο Βορειοηπειρωτικός Ελληνισμός σήμερα εστιάζοντας κυρίως στα εθνικά, πολιτικά και οικονομικά προβλήματά του.[...]

Την δεύτερη ημέρα, με θεματικό άξονα « “Ο χορός και το πολυφωνικό τραγούδι της Βορείου Ηπείρου” το κοινό είχε την ευκαιρία να γευθεί ένα μικρό δείγμα από την πλούσια μουσικοχορευτική κληρονομία της Βορείου Ηπείρου. Το χορευτικό συγκρότημα της Ομοσπονδίας Άνω Δερόπολης ενθουσίασε το κοινό που χειροκρότησε τα αγόρια και τις κοπέλες του για την ποιότητα του χορευτικού τους ρεπερτορίου και για τις πανέμορφες νυφιάτικες δροπολίτικες φορεσιές. Το Χορευτικό και Πολυφωνικό Συγκρότημα Συλλόγου Βορειοηπειρωτών Κορινθίας « ΑΓΙΟΣ ΔΟΝΑΤΟΣ», συγκίνησε με τα τραγούδια που αναφέρονταν στα γεγονότα τα οποία έφεραν την απελευθέρωση της Βορείου Ηπείρου αλλά και την απογοήτευση για την ακούσια αποκοπή της από τον εθνικό κορμό. [...] Η όλη εκδήλωση πλαισιώθηκε από πλούσιο και πρωτότυπο οπτικοακουστικό και φωτογραφικό υλικό ενώ το μουσικοχορευτικό της μέρος συνόδευσε παραδοσιακή βορειοηπειρωτική ορχήστρα».

Δοθείσας της ευκαιρίας, έπειτα, θα γίνει ακουστικά η καταγραφή των στίχων των πολυφωνικών τραγουδιών με αναφορές στο Βορειοηπειρωτικό ζήτημα. Το οπτικοακουστικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την καταγραφή των στίχων είναι αποσπάσματα από την εκδήλωση «Βαλκανικοί πόλεμοι 1912-1913, 100 χρόνια από την απελευθέρωση της Ενιαίας Ηπείρου» και βρέθηκαν στο www.youtube.com.

Το ένα τραγούδι χρησιμοποιήθηκε πρώτο στη σειρά των τραγουδιών από το πολυφωνικό συγκρότημα «Άγιος Δονάτος».

Εκατό χρονιά πέρασανε
ποτέ δεν τα ξεχάσαμε
Πολλές πατρίδες χάθηκαν
ποτέ τους δεν ξανάμιξαν
Μην κλαις πουλί, μην κλαις πουλί
και θα 'ρθει η ώρα η καλή
Βόρειος Ήπειρο γλυκιά
της Ελλάδος παινεσιά
Σε 'χω δίπλα μου, κοντά μου
αλλά είσαι μακριά μου
Βόρειο Ήπειρος γλυκιά μου
σε 'χω μέσα στην καρδιά μου
Τα παιδιά σου δεν ξεχνάνε
και για σένα τραγουδάνε.

Το επόμενο τραγούδι με αναφορά στη Βόρειο Ήπειρο επίσης χρησιμοποιήθηκε ως πρώτο στην εμφάνιση του δεύτερου πολυφωνικού συγκροτήματος Δρυμάδων Χειμάρας. Το τραγούδι αναφέρεται στον Σπυρομήλιο αλλά αυτή τη φορά με λιγότερους στίχους από αυτούς που είχε τραγουδήσει το πολυφωνικό συγκρότημα Χάονες όπως αυτό αναγράφηκε παραπάνω.

Στη Χιμάρα βγαίνει ο ήλιος
αρχηγός ο Σπυρομήλιος

Τα παπύρια είχαν αράξει
Βάζουν το στρατό με τάξη
Σπυρομήλιος κάνει μάχη
Με τον καπετάν Τσολάκη
Αρχηγός είχε διατάξει
Την Τουρκιά να υποτάξει.

Τέτοιου είδους εκδηλώσεις με προσκεκλημένους επίσημους πανεπιστημιακούς φορείς αλλά και πολιτικούς οι οποίοι κάνουν αναφορές στην ιστορία της ελληνικής μειονότητας και στα προβλήματα που την απασχολούν, εκτός του ότι διαμορφώνεται μια επίσημη δημόσια υπόσταση των Βορειοηπειρωτών ως ομάδας, η παρουσία των πολιτικών επηρεάζουν ή και οδηγούν την ομάδα προς μια συγκεκριμένη κομματική κατεύθυνση (από τότε που η ελληνική μειονότητα απέκτησε το δικαίωμα ψήφου).

«Μέσα στο πλαίσιο των υπαρχόντων εθνικών και διεθνών πολιτικών θεσμών, οι σύλλογοι στην ιστορική τους πορεία αναδείχτηκαν ως ευέλικτοι ανεπίσημοι μεν δημόσιοι δε, πολιτικοί θεσμοί. Αυτή η δυνατότητα των «συλλόγων βορειοηπειρωτών» να αποτελούν πολιτικές δρώσες δυνάμεις προκύπτει από τη γενικότερη πολιτικοποίηση του πολιτισμού, τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερ-εθνικό επίπεδο, από το πώς χειρίζονται και νοηματοδοτούν τον πολιτισμό το εθνικό κράτος, η ΕΕ, οι διεθνής οργανισμοί. Κατά συνέπεια οι επετειακή λόγοι της μνήμης και όλες οι άλλες πρακτικές του πολιτισμού, ως τροπικότητες της εθνικής ιδεολογίας που θεωρεί τον πολιτισμό, ως παρελθόν, συστατικό στοιχείο για την ύπαρξη μιας ομάδας, όπως αυτή των «Βορειοηπειρωτών», όχι απλώς μπορούν να κατασκευάζουν και να ανακατασκευάζουν ομάδες, αλλά τις νομιμοποιούν και ως πολιτικές παρουσίες»¹⁴¹.

Οι σύλλογοι καταφεύγουν στην ανάδειξη της παράδοσης, με στόχο να επαναφέρουν στο προσκήνιο γεγονότα που ανήκουν στο παρελθόν, δίνοντας έμφαση στα σημεία εκείνα που αποτελούσαν και αποτελούν ακόμα και σήμερα ακανθώδες ζητήματα, όπως το ζήτημα του αλυτρωτισμού, το οποίο

¹⁴¹ Δέλτσου Ε., «Σύλλογοι, ιστορική μνήμη και άλλες πολιτικές πρακτικές: με αφορμή δημόσιες παρουσίες Ποντιακών συλλόγων» στο Παύλου Μ., Σκουλαρίκη Α. (επιμ.) Μετανάστες και μειονότητες. Λόγος και πολιτικές, Βιβλιόραμα και ΚΕΜΟ, Αθήνα 2009, σελ. 285. Στο κείμενο της Δέλτσου στην θέση των Ποντιακών συλλόγων προστέθηκε ο σύλλογος Βορειοηπειρωτών.

αφορά τις περιοχές της σημερινής Νοτίου Αλβανίας που κατοικείται από την ελληνική μειονότητα και παραχωρήθηκαν στην Αλβανία.

Επιλέγονται τραγούδια που μεταφέρουν πολιτικά μηνύματα και ιστορικές αναφορές με σκοπό να ευαισθητοποιήσουν το ακροατήριο. Είναι καθαρά μια επίκληση του συναισθήματος, ώστε να εξυπηρετήσουν τις σκοπιμότητες τους. Αυτό διαφαίνεται και παρακάτω.

Όπως υποστηρίζει η Χατζητάκη-Καψωμένου, η ίδρυση σωματείων ή συλλόγων από μειονότητες στην χώρα υποδοχής, παρουσιάζεται ως μια τακτική επιβίωσης που αποβλέπει σε ηθικά, κοινωνικά και οικονομικά οφέλη¹⁴². Βέβαια, σύμφωνα με τις εμπειρίες των ίδιων των μελών της ελληνικής μειονότητας η παρουσία των σωματείων και συλλόγων δεν φαίνεται να κινητοποιήθηκαν για την πραγματοποίηση των υποσχόμενων παροχών, αλλά αναλώθηκαν σε μια πελατειακή συναλλαγή, κυρίως σε ότι είχε σχέση με την απόδειξη της ελληνικής καταγωγής¹⁴³.

«Η παράδοση, με άλλα λόγια, χρησιμοποιείται ως μέσο κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και προβολής των εμπλεκόμενων φορέων. Στις περιπτώσεις αυτές λειτουργεί ένα πλέγμα πελατειακών σχέσεων, όπου σύλλογοι, τοπικοί παράγοντες, πολιτικά πρόσωπα αλλά και μεμονωμένα άτομα αποβλέπουν ο καθένας στα δικά του οφέλη»¹⁴⁴.

¹⁴² Παύλου Μ., «Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 276 «Άλλωστε, τα ίδια αυτά σωματεία είχαν εγκατασταθεί και εδραιωθεί μέσα από αλυτρωτικό λόγο και στοχοθετήσεις πολύ πριν τη μετανάστευση της ομάδας κατά τη δεκαετία του 1990. Έτσι, έως τότε, αλλά και αργότερα, χάρη στην απουσία των πολιτικών ένταξης στην Ελλάδα και στο πλαίσιο των διμερών σχέσεων με την Αλβανία, η βασική τους λειτουργία περιορίστηκε στην εκλογοθηρία των μελών της μειονότητας που ζούσαν στην Ελλάδα και στη μεταφορά τους πίσω στην Αλβανία κατά τις εκεί εκλογικές περιόδους».

¹⁴³ Παύλου Μ., «Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα» στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 277.

¹⁴⁴ Χατζητάκη-Καψωμένου Χ., *Το παρόν του παρελθόντος*, Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2002, σελ. 376.

Και οι δύο σύλλογοι παρουσιάζουν πολλά κοινά σημεία. Προβάλουν μέσα από τις εκδηλώσεις και κυρίως μέσα από τους στίχους των πολυφωνικών τραγουδιών, τα σημεία εκείνα που θέλουν να τονίσουν περισσότερο, όπως ο αλυτρωτισμός, οι ηρωικές μάχες ιστορικών προσώπων, με υπερβάλλοντα ζήλο. Επίσης, αναπαράγουν τα ίδια πολυφωνικά τραγούδια, τυποποιώντας τα και μεταβάλλοντάς τα, ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες. Οι ομιλίες των βασικών μελών και των καλεσμένων ομιλητών, περιστρέφονται γύρω από συγκεκριμένα γεγονότα, για να κάνουν επίκληση του συναισθήματος, χωρίς βέβαια να εμβαθύνουν και να προτείνουν ουσιαστικές και πραγματικές λύσεις. Αν και ο ένας σύλλογος είναι πιο καινούριος από τον άλλον, καταλήγουμε στο ότι και οι δύο χρησιμοποιούν τις ίδιες πρακτικές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο στόχος που έχει τεθεί εξ' αρχής στην παρούσα εργασία είναι να εξετάσει την θέση, τον ρόλο και τη σημασία που κατείχε το πολυφωνικό τραγούδι στην Αλβανία, πριν την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος καθώς και αργότερα κατά την περίοδο της μετανάστευσης από τους «Βορειοηπειρώτες» μετανάστες στην Ελλάδα.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το πολυφωνικό τραγούδι συναντάται και στις δύο πλευρές των ελληνοαλβανικών συνόρων. Το είδος αυτό τραγουδιέται και από την ελληνική μειονότητα και από τον αλβανόφωνο πληθυσμό που κατοικεί στο νότιο τμήμα της Αλβανίας. Μεταξύ του ελληνόφωνου και του αλβανόφωνου πολυφωνικού τραγουδιού, είναι ασήμαντες οι διαφορές που παρατηρούνται. Το ελληνικό και το αλβανικό έθνος-κράτος, ασκούν δικαιώματα ιδιοκτησίας στο πολυφωνικό τραγούδι και το ζήτημα που απασχολεί αμφότερους, είναι να τεκμηριώσουν την συνέχεια του έθνους στον χώρο και στο χρόνο, χρησιμοποιώντας ως μέσο την παράδοση.

Πριν την εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος της Αλβανίας, το πολυφωνικό τραγούδι περιοριζόταν στα πλαίσια της κοινότητας και εκφραζόταν σε όλες της εκφάνσεις της ζωής. Στο νέο πολιτικό καθεστώς, το είδος αυτό μεταφέρεται από τον φυσικό του περιβάλλον, σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους εκδηλώσεων. Μετατρέπεται σε σύμβολο του εθνικού πολιτισμού της Αλβανίας, καθώς ο τρόπος ερμηνείας του ανταποκρίνεται στο πνεύμα της ομάδας και συλλογικής συμπεριφοράς που ενυπάρχουν και στην σοσιαλιστική ιδεολογία. Γίνεται αντικείμενο λαογραφικών μελετών, ακολουθώντας τις επιταγές του καθεστώτος. Επιλέγονται δηλαδή για προβολή μόνο τα πολυφωνικά τα οποία δεν θα έβλαπταν την εξιδανικευμένη ιστορία του Αλβανικού λαού και δημιουργούνται πολυφωνικά με πολιτικό στίχο, που θα ανυψώνουν το αλβανικό εθνικό ιδεώδες, με αποτέλεσμα να μεταβληθεί η πραγματική μορφή αυτών των τραγουδιών.

Στην περίοδο της μετανάστευσης, η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας προσπάθησε να προσαρμοστεί και να γίνει μέρος της ελληνικής κοινωνίας.

Στην προσπάθειά τους να αποτινάξουν τα στοιχεία εκείνα που τους συνδέουν με την Αλβανία, αλλά και η ανάγκη τους να αισθανθούν ότι ανήκουν στην ελληνική κοινωνία, τους οδηγεί στο να τονίζουν διαρκώς τους ισχυρισμούς περί κοινής πολιτισμικής και ιστορικής συνέχειας με την Ελλάδα. Στις αρχές της μετανάστευσης, το πολυφωνικό τραγούδι συνέχιζε να τραγουδιέται μέσα στα πλαίσια της οικογένειας και της παρέας και να λειτουργεί με παρόμοιο τρόπο, όπως στα πλαίσια της κοινότητας στην Αλβανία. Η διάσπαση του κοινοτικού πνεύματος που προκλήθηκε από τον σύγχρονο τρόπο ζωής και η ανάγκη της ελληνικής μειονότητας να γίνει αποδεκτή από την ελληνική κοινωνία, «ανάγκασαν» την ελληνική μειονότητα, είτε ηθελημένα είτε όχι, να εγκαταλείψει σταδιακά το πολυφωνικό τραγούδι κυρίως όπως αυτό εκφραζόταν στην καθημερινότητά τους.

Η εμπειρία της μετανάστευσης, οδήγησε την ελληνική μειονότητα στην δημιουργία συλλόγων που θα διατηρούσε την συνοχή της μειονότητας και την μεταξύ τους επικοινωνία. Οι σύλλογοι αυτοί ενδιαφέρθηκαν να προβάλλουν την ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα της Βορείου Ηπείρου, αλλά και να κάνουν αισθητή την παρουσία τους στην ελληνική κοινωνία. Το πολυφωνικό τραγούδι ως κομμάτι της παράδοσης τους, αναδεικνύεται μέσα από τις οργανωμένες πολυφωνικές ομάδες που εντάσσονται στους συλλόγους Βορειοηπειρωτών. Επιλέγονται αποσπασματικά κάποια από τα πολυφωνικά τραγούδια και χρησιμοποιούνται για τις εκάστοτε ανάγκες, βάση κάποιων κριτηρίων. Είτε για να κάνουν ελκυστική μια παράσταση, είτε για να προβάλουν πολιτικά ζητήματα, είτε για να αποδείξουν την διασύνδεση της ελληνικής μειονότητας με την Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί, πως μέσα από την έρευνα, φαίνεται ότι ενώ η ελληνική μειονότητα τραγουδάει πολυφωνικά σε περιπτώσεις που αφορούν τη συλλογική τους δράση, δηλαδή μέσω των συλλόγων, σε ατομικό – οικογενειακό επίπεδο δείχνουν να το έχουν εγκαταλείψει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ανωγειαννάκης Φ., *Ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα*, Εθνική τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1976,
2. Αυδίκος Ε., Λουντζάκη Ρ., Παπακώστας Χ., (επιμ.) *Χορευτικά Ετερόκλητα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004.
3. Βερέμης Θ., Κουλουμπής Θ., Νικολακόπουλος Η., *Ο ελληνισμός τη Αλβανίας*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1995.
4. Δημητρίου Ν., *Δίκτυα επικοινωνίας και πολιτισμού στο Αιγαίο*, Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου, Αθήνα 1997.
5. Δημητρίου Ν. (επιμ) , *Βόρειος Ήπειρος. Τραγούδια και χοροί*, Τροχαλία, 2000.
6. *Έθνος-Κράτος-Εθνικισμός. Επιστημονικό Συμπόσιο*. (21 και 22 Ιανουαρίου 1994), Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.
7. Κάβουρας Π. (επιμ), *Φολκλόρ και παράδοση. Ζητήματα αναπαράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού.*, Νήσος, Αθήνα 2010.
8. Καργάκος Σαράντος Ι., *Αλβανοί - Αρβανίτες - Έλληνες*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1999.
9. Κιούση Β., *Λεξικό μουσικών όρων*, Φίλιππος Νάκας, Αθήνα,
10. Κόντης Β., *Ευαίσθητες Ισορροπίες, Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994.
11. *Λαϊκά δρώμενα. Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις*, (Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου, Κομοτηνή 25-27 Νοεμβρίου 1994), Υπουργείο Πολιτισμού-Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα 1996.
12. Λαμπριανίδης Λ., Λυμπεράκη Α., *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη. Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001,
13. Λουτζάκη Ρ., *Μουσικές της Θράκης. Μια διεπιστημονική προσέγγιση: Έβρος*, Σύλλογος Οι Φίλοι της Μουσικής, Αθήνα 1999,
14. Λώλης Κ., *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006,

- 15.Μαρβάκης Α., Παρσάνογλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001
- 16.Μάτσιας Χ., Πωγώνι-Δερόπολη. Ήθη-Έθιμα-Τραγούδια, Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννενα 1988.
- 17.Μουσούρου Μ., *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Κοινωνική & Ανθρωπολογική Βιβλιοθήκη-Gutenberg, Αθήνα 1991.
- 18.Μπάδα Κ., *Χορός και Κοινωνία*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας, 1994.
- 19.Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικό για το σχολείο και το γραφείο*, Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα 2004.
- 20.Νιτσιάκος Β.- Μάντζος Κ., *Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Επιστημονικό Συμπόσιο 2002.
- 21.Παναγιώτου Γ., *Δεν είμαστε κι εμείς Ρωμιοί; (Ελληνικά αφηγηματικά τραγούδια από την Β. Ήπειρο)*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα 1994.
- 22.Παπαγεωργίου Β., *Από την Αλβανία στην Ελλάδα. Τόπος και ταυτότητα, διαπολιτισμικότητα και ενσωμάτωση. Μια ανθρωπολογική προσέγγιση της μεταναστευτικής εμπειρίας*, Νήσος, Αθήνα 2011.
- 23.*Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, Το Βήμα.
- 24.Παύλου Μ., Σκούλαρική Α. (επιμ.) *Μετανάστες και μειονότητες. Λόγος και πολιτικές*, Βιβλιόραμα και ΚΕΜΟ, Αθήνα 2009.
- 25.Ρόμπου-Λεβίδη Μ., «Παράδοση και νεωτερικότητα στο χορό» *Αρχαιολογία και τέχνες*, τ.93, 12/2004,
26. Σπυριδάκης Γ., Περιστερής Σ., *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια*, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Αθήνα 1968.
- 27.Τσισελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, Κριτική, Αθήνα 2003.
28. Φιλανιώτης-Χατζηναστασίου Τ., *Το ηφαίστειο του Αίμου*, Εναλλακτικές Εκδόσεις σειρά «Άτροπος» 1, Αθήνα 1992.

29. Φωτίου Π. Σ., Λύτης Ν. Β., *Δημοτικά τραγούδια της Βορείου Ηπείρου*, Νεφέλη, Αθήνα 1995.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

30. Attali J., *Θόρυβοι, δοκίμιο πολιτικής οικονομίας της μουσικής*, Ράππα, Αθήνα 1991
31. Baund - Bony S., *Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι*, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Ναύπλιο 2005.
32. Hobsbawm E., Ranger T., (επιμ.), *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 2004.
33. Pollo S., Puto A., *Ιστορία της Αλβανίας, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Θεσσαλονίκη, Εκδοτική ομάδα.
34. Rice Timothy, (Μετάφραση Σαρρής Χάρης για “Μουσικές του κόσμου II”), *May it fill your soul*.
35. Vickers M., Pettifer J., *Αλβανία – Από την Αναρχία σε μια Βαλκανική Ταυτότητα*, Καστανιώτη, Αθήνα 1998.
36. Vickers M., *Οι Αλβανοί*, Οδυσσέας, Αθήνα 1997.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ-ΕΝΘΕΤΑ

1. *Άπειρος 1*, Θεσπρωτικό έντυπο για τον πολιτισμό και το περιβάλλον, Β' Έκδοση, 1998,
2. *Εθνολογία*, Περιοδική έκδοση της Ελληνικής Εταιρίας Εθνολογίας, Τόμος 4/1995, Αθήνα 1996.
3. *Ηπειρώτικη μουσική παράδοση*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Ιωαννίνων
4. *Πολυφωνικά τραγούδια*, (Polyphonic Songs. From Greece, Albania, Serbia), Παλλάς 2001.
5. *Το μοιρολόι της Πρεμετής*.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. [http://erket.org/images/stories/pdf/2010.07 To Polyfoniko sto Notio Tmima tis Eparchias Pogoniou ERKET e-Journal Vol.1.pdf](http://erket.org/images/stories/pdf/2010.07_To_Polyfoniko_sto_Notio_Tmima_tis_Eparchias_Pogoniou_ERKET_e-Journal_Vol.1.pdf).
2. www.agiosdonatos.blogspot.gr
3. www.fresh-press.gr
4. www.youtube.com.